

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาส
ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST LEADERSHIP OF ABBOTS : A CASE
STUDY OF ABBOTS IN LAMTHAMENCHAI DISTRICT,
NAKHONRATCHASIMA PROVINCE

พระมหาพระรจน์ อภิปัญโญ (หงษา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาส
ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

พระมหาพระรจน์ อภิปัญโญ (หงษา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of Buddhist Leadership of Abbots : A Case
Study of Abbots in Lamthamenchai District,
Nakhonratchasima Province

Phramaha Phrarot Abhipuñño (Hongsa)

A Thesis Submitted in Partial Fullfilment of
the Requiremets for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอ
ลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(รศ.วิเชียร ชาบุนทรบุณทริก)

กรรมการ

(พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร.)

กรรมการ

(ดร.บรรพต แคไธสง)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.บรรพต แคไธสง

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาพระรจน์ อภิปัญโญ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
- ผู้วิจัย** : พระมหาพระรจน์ อภิบุญโย (หงษา)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร., พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (ปรัชญา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : ดร.บรรพต แคนไธสง, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ผลจากการศึกษา พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เป็นลักษณะของผู้นำที่คนอื่น ๆ อยากจะปฏิบัติตามและผู้นำที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำในการปกครองและการบริหาร ภาวะผู้นำเชิงพุทธต้องยึดหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา ความปรารถนาดี กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความพลอยยินดี และอุเบกขา ความวางเฉย เหล่านี้เป็นหลักความประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่พึงงาม ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจโดยมิได้ ฝืนใจ

ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์ ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ด้านศาสนวัตถุเกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัดก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกลชุมชน การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น

ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัยจังหวัดนครราชสีมา หลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของเจ้าอาวาส คือหลักอปริหานิยธรรม ๗ โดยมีการประชุมกันเนื่องนิตย์ เป็นต้น โดยเจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมของผู้นำ ต้องเข้าใจในการปฏิบัติต่อคณะสงฆ์ที่อยู่อาวาสเดียวกัน ต้องมีเทคนิคนำมา

ประยุกต์ในการปกครองสงฆ์ และต้องให้ความร่วมมือในการเข้าประชุม เจ้าอาวาสที่มีความเป็นภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของทางเถรสมาคมเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ของตนเองปกครอง โดยยึดหลักปฏิบัติการปกครองในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

Thesis Title : An Analytical study of Buddhist Leadership of Abbots :
A Case Study of Abbots in Lamthamenchai District
Nakhonratchasima Province

Researcher : Phramaha Phrarot Abhipuñño (Hongsa)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra-palad Kitti Yuttidharo, Dr., B.A. (Philosophy),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhism Studies)

: Dr. Banpot Khathaisong, BA (Buddhism), MA (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : February 7, 2019

Abstract

The thematic paper, “An Analytical Study of Buddhist Leadership of Abbot : Case Study of Abbot in Lumtamenchai District Nakhonratchasima Province” have three objectives : (1) to study Principles of Buddhism that promote leadership, (2) to study the problems and obstacles to the leadership of the abbot in Lamtamenchai District, Nakhonratchasima Province, and (3) to analytically study leadership of abbot in Lumtamenchai District, Nakhonratchasima Province.

The results of research found that : The Buddhist doctrine that promote leadership which is the nature of the leader who follow dhamma, who is the leader of the righteous in the self and the one who is justified in the direction of administration and management. Buddhist Leadership is the four sublime state of mind like 1) Metta ; loving-kindness, 2) Karuna ; compassion, 3) Mutita ; sympathetic joy, 4) Upekkha ; equanimity. These virtues are principle of practice which develop characteristic of good habit that accumulate and practice it willing without reluctance.

The problems and obstacles to the leadership of the abbot in Lamthamenchai District Nakhonratchasima Province are following as lack of knowledge, lack of understanding of their roles, do not have leadership, attachment in past subject, lack of knowledge and understanding in administration, lack of plan, lack of attendance in meetings of the Sangha. The problem of management of the abbot in Lamthamenchai district in the religious measure is lacking of measure in the management. If the monastery which is so big in province can be developed, but some temples are far away from the community. Education is also important in managing temples. Abbot should have knowledge. Especially today, education is helping to promote knowledge, to develop a better management.

In the analysis of leadership of the abbot in Lamthamenchai District, Nakhonratchasima, Dhamma which promote virtue of abbot is the principle of seven Aparihaniya-dhamma by the convention of perpetual existence, etc. The abbot must have the knowledge and understanding of the principles of leadership, to understand the practice of dealing with the sangha in the same monastery. There must be techniques applied in Sangha government. They need to cooperate to attend the meeting. The abbot who have the leadership according to Buddhism, which is the practice of duty of the Synod of the Council of Supreme Sangha to bring about the order of the Sangha. It is based on the administration of duty of officer monks in govern and take care the monk and novice in own administrative area in their respective territories to be correct, according to the principles of Dhamma-Vinaya, and the Ecclesiastical Act. It must help develop the temple as the center of community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี ด้วยความเสียสละและความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสในการศึกษาและการทำวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระศรีปริยัติธาดา (ป.ธ. ๙) ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร.บรรพต แคะไธสง กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรผู้ให้ความรู้ทุกๆ ท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษาให้แนวคิดวิธีการต่างๆ ในการเขียน วิธีการค้นหาข้อมูลต่างๆ ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้แนะนำในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยครั้งนี้ และอนุโมทนา คุณมงคล สอนไธสง เลขานุการบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สุดท้ายนี้ คุณความดีและกุศลที่พึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลมาจากความเมตตากรุณาของโยมพ่อสมศรี โยมแม่ระเบียบ หงษา ญาติ พี่น้องทุก ๆ คนที่คอยเป็นกำลังใจตลอดมา ขออนุโมทนาขอบคุณคณะศรีทธาสาธุชนทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือปัจจัยในการเรียนครั้งนี้ส่วนหนึ่ง คณาจารย์ทุกๆ ท่านผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้วิจัย ขอยกคุณความดีเหล่านั้นเป็นเครื่องบูชาพระคุณของท่านด้วยความเคารพและสักการะยิ่ง

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย คุณบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ และบุคคลที่ใคร่จะศึกษาต่อไป

พระมหาพระรจน์ อภิปัญโญ (หงษา)

๔ มกราคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ	๑๐
๒.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ	๑๐
๒.๒ ลักษณะของภาวะผู้นำ	๑๔
๒.๓ หลักธรรมสำหรับผู้นำ	๑๙
๒.๔ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ	๒๗
๒.๕ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔	๓๒
๒.๖ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ	๓๖
๒.๗ ประโยชน์ของหลักพรหมวิหาร ๔ ในการเป็นผู้นำ	๔๕
๒.๘ สรุป	๔๗
บทที่ ๓ ปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา	๔๙
๓.๑ ความหมายของเจ้าอาวาส	๔๙
๓.๒ ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส	๕๔
๓.๓ ปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส	๖๗
๓.๓.๑ ปัญหาภาวะผู้นำ	๖๗
๓.๓.๒ ปัญหาภาวะผู้นำด้านวัตถุ	๖๘

๓.๓.๓ ปัญหาภาวะผู้นำด้านบุคคล	๖๘
๓.๓.๔ ปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนพิธี	๖๙
๓.๓.๕ ปัญหาภาวะผู้นำด้านการศึกษา	๗๐
๓.๔ ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส	๗๓
๓.๔.๑ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ	๗๓
๓.๔.๒ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์	๘๐
๓.๔.๓ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน	๘๙
๓.๕ สรุป	๙๒
บทที่ ๔ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา	๙๕
๔.๑ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ	๙๕
๔.๒ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์	๑๐๐
๔.๓ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน	๑๐๖
๔.๔ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา	๑๑๓
๔.๕ สรุป	๑๒๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	๑๒๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๔
๕.๒ อภิปรายผล	๑๒๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๑
บรรณานุกรม	๑๓๓
ภาคผนวก	๑๓๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในสารนิพนธ์ฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยในหมวดพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘ , ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.หมายถึง สุตตันตปิฎก มหาวคคปาฬิ ภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ชื่อ ๓๗๓ หน้า ๓๐๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐

พระวินัยปิฎก				
เล่ม	คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔	วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๖	วิ.จุ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มจฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก					
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			ภาษา
๙	ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค		(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค		(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค		(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาฬิ		(ภาษาบาลี)
๑๓	ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก		(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก		(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิกาย สคาถวคคปาฬิ		(ภาษาบาลี)
	ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิกาย สคาถวรรค		(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิกาย นิทานวรรค		(ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิกาย สฬายตนวรรค		(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิกาย มหาวรรค		(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต		(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต		(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต		(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต		(ภาษาไทย)
	อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต		(ภาษาไทย)
	อง.นวก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต		(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต		(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท		(ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ		(ภาษาไทย)

๒๘	ขุ.เถร.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถาปาล	(ภาษาบาลี)
	ขุ.เถร.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๔	อภิ.วิ.	(บาลี) = อภิธมมปิฎก วิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
	อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๒	ที.ม.อ. (บาลี)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอนุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
	ที.ม.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
๓	ที.ปา.อ. (บาลี)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฏิกวคคอนุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
๒๔	ขุ.ธ.อ. (บาลี)	= ขุททกนิกาย ธมมปทอนุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๗	อภิ.ป.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปัญจปรกณอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
เนตติ.	(บาลี) = เนตติปกรณ์	(ภาษาบาลี)
มิลินท.	(บาลี) = มิลินทปัญหปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.	(บาลี) = วิสุทธิมคฺคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทธิ.	(ไทย) = วิสุทธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)

อรรถกถापกรณวิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
เนตติ.อ. (บาลี) =	ขุททกนิกาย เนตติอานุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา โดยบทบาทของพระพุทธศาสนานั้นได้มีต่อเนื่องมาตั้งแต่สุโขทัย ดังนั้น พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการกลมเกลียวจิตใจ และอบรมคุณลักษณะนิสัยอันดีงามให้กับผู้คนในสังคมตลอดจนการให้ความอนุเคราะห์ที่เกี่ยวกับการบริหารสาธารณะตามความต้องการของประชาชนอีกทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับสังคม ให้แก่ประเทศมาแล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญสูงมากต่อการดำรง ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านพร้อมกับการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ บทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านแล้วพระสงฆ์ยังให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวบ้าน โดยการสั่งสอนและอบรมคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งช่วยสอนหนังสือแก่นักเรียนในโรงเรียนต่างๆ การสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจน การสนับสนุนกิจการต่างๆที่เป็นส่วนรวมของประชาชน การรักษาผู้ป่วยตามความสามารถของแต่ละท่าน การให้คำแนะนำ ในการประกอบอาชีพ หรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และแก้ไขปัญหาครอบครัวให้กับชาวบ้าน เป็นต้นในสังคมไทยมีการยอมรับนับถือพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตใจและเป็นศูนย์รวมความเคารพนับถือ เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติธรรมมีความบริสุทธิ์ และเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุด คือเชื่อว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าชาวบ้าน สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในการแก้ปัญหาต่างๆได้

ทั้งนี้ ความศรัทธาและความสัมพันธ์ของชาวบ้านไทยที่มีต่อพระสงฆ์นั้นส่งผลให้พระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของพระสงฆ์ตามพุทธดำรัส ของสมเด็จพระบรมศาสดาที่ตรัสกับพระสาวกที่ส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” และดังที่พระราชมุนี (ประยูร ปยุตโต)^๑ ได้แจกแจงหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ว่า “หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์มีบัญญัติไว้ว่า เป็นผู้ให้ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะเป็นการชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงามหรือการที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ประสบแต่สิ่งที่ดีงามสามารถแก้ไขปัญหาคือเป็นความทุกข์ความขัดข้องต่าง ๆ ของประชาชน”

ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากรัฐบาลต้องการที่จะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนกับประเทศที่พัฒนาก้าวหน้าแล้ว สำหรับการพัฒนาที่ผ่านมา นั้น รัฐบาลเป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาจากส่วนกลาง และมีเจ้าหน้าที่ของรัฐคือข้าราชการเป็น

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ*, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

ผู้ดำเนินการ แผนงานและโครงการที่นำเสนอเพื่อดำเนินการจึงมักสอดคล้องกับนโยบายและแนวทางของรัฐบาลเป็นสำคัญ โดยขาดความสนใจถึงข้อเท็จจริงว่าแผนงานหรือโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ นั้นจะสอดคล้องกับความต้องการและเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่แผนพัฒนาของรัฐบาลแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาได้ส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจุบันและผลที่เกิดขึ้นก็คือการพัฒนาที่ประเทศไทยได้ตามรอยการพัฒนาของประเทศทางตะวันตกทำให้อาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี ความยากจน การคอร์รัปชัน การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว คนอพยพเข้าเมือง ชุมชนล่มสลาย ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้มีแนวโน้มมากขึ้นและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ^๒

วัดและพระสงฆ์จึงถือว่าเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาด้านต่างๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เปรียบประดุจเหมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ผู้คน เป็นตะเกียงทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งภายในวัดและภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความเจริญก้าวหน้า เป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์^๓

ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศและจะต้องมีคุณลักษณะ คือผู้นำต้องมีคุณสมบัติ เช่น มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความดีและความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม และลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพที่ดีตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคมต่อไป^๔ สมดังที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อดาวพิกุลน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺท สโร) ได้กล่าวแก่ศิษยานุศิษย์ว่า วัดจะเจริญดีมีความมั่นคง มีการพัฒนาและมีสันติสุขแก่วัดและสังคมก็ด้วยเหตุปัจจัย ๔ ประการ ได้แก่ ๑. มีสมภารดี คือ มีพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้นำ ผู้ได้อบรมตนตามพระธรรมวินัยดี ตั้งตนอยู่ในคุณอันสมควรมีสติปัญญาสามารถปกครองพัฒนาดูแลรักษาพระภิกษุสามเณรในวัดให้ปฏิบัติในพระธรรมวินัยดี ๒. มีธรรมดี คือมีการศึกษาอบรมทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาดี เพื่อความถึงปฏิเวธสัทธรรม ๓. มีพระดี มีเจตีย์ คือปุชนียวัตถุสำคัญได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และแม่รูปเหมือนของบูรพาจารย์ ผู้ทรงคุณธรรมสูง และ ๔. มีวัดดี คือ มีบริเวณวัด ที่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สงบร่มรื่น สบายเหมาะแก่ที่จะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนผู้ประสงค์ศึกษาหาความรู้ มาบำเพ็ญกุศลคุณความดี ได้แก่ ทานกุศล ศีลกุศลและภาวนา กุศลให้เกิดความสงบสุขทางใจ^๕

^๒ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **ลักษณะสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิพิธการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๖.

^๓ พิสิฐ เจริญสุข, **คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๔), หน้า ๖๕.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓ - ๓๒.

^๕ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺกโล), **การบริหารวัด**, (นครปฐม : เพชรเกษมพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๒ - ๒๘๓.

ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำและแบบผู้นำของเจ้าอาวาสนั้น มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการปฏิบัติหน้าที่ศาสนกิจและประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน เพราะเจ้าอาวาสนอกจากจะมีความรู้ความสามารถ มีบารมี และคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมียุทธวิธีแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และพฤติกรรมการยอมรับนับถือการให้ความอุปถัมภ์บำรุงในกิจการของวัดจากพุทธศาสนิกชน เจ้าอาวาสนั้นนอกจากจะเป็นผู้นำของวัดแล้วยังได้ชื่อว่า “เป็นผู้นำทางวิญญาณ” ของประชาชนในถิ่นนั้นๆ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน^๖

โดยที่แบบผู้นำของเจ้าอาวาสเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติศาสนกิจมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ดังจะเห็นได้ว่า บางวัดเจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง ไม่ปรึกษาหารือ ไม่ยอมรับฟังความคิดของคณะสงฆ์และกรรมการวัดเพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้นำแบบเผด็จการ (Autocrat) ย่อมไม่ได้รับความเชื่อถือและความร่วมมือจากคณะสงฆ์และกรรมการวัดเท่าที่ควร ทำให้ผลการดำเนินงานมีประสิทธิผลต่ำ บางวัดเจ้าอาวาสก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินการใดๆ มีการประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์และกรรมการวัดก่อน ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีความเห็นแตกต่างกัน ไม่สามารถตกลงกันได้ ก็ถือมติเสียงข้างมากเป็นหลักในการดำเนินงาน การปฏิบัติศาสนกิจมุ่งงาน มุ่งความสัมพันธ์ และมุ่งประสิทธิผลของงานควบคู่กันไปเป็นผู้นำแบบ “ผู้หนีงาน” (Deserter) ผลการปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่เจ้าอาวาสย่อมมีประสิทธิผลต่ำมาก^๗

หากเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลและบริหารกิจการของวัด มีลักษณะหรือรูปแบบผู้นำที่มีประสิทธิผลมาก มีวิสัยทัศน์ (Vision) กว้างไกล ย่อมนำพาวัดให้เจริญรุ่งเรือง การศึกษาแบบผู้นำของเจ้าอาวาส จึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำผลการศึกษา มาพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมการบริหารกิจการของวัดให้มีการพัฒนาดีขึ้น อันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาดำรงมั่นคงสืบต่อไป

ดังนั้นจากเหตุผลและความสำคัญดังที่กล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อต้องการศึกษาว่า ในปัจจุบันนี้ เจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำมากน้อยแค่ไหน มีแนวทางในการนำและพัฒนาวัดและชุมชนเป็นไปในทิศทางใด มีวิธีการกลยุทธ์ในการพัฒนาวัดและชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองมีความสันติสุขและเกิดความพัฒนาอย่างมั่นคงต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับจนกลายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^๖ พระครูสิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๗๔

^๗ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สงฆ์ผู้นำสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๒-๘๓.

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในการบริหารของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา คุณลักษณะของภาวะผู้นำมี ๕ ด้าน คือ

- ๑) ภาวะผู้นำด้านศาสนวัตถุ
- ๒) ภาวะผู้นำด้านศาสนบุคคล
- ๓) ภาวะผู้นำด้านศาสนพิธี
- ๔) ภาวะผู้นำด้านการศึกษาอบรม
- ๕) ภาวะผู้นำด้านการบริหารงานของเจ้าอาวาส

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สอบถามสัมภาษณ์ในครั้งนี้ คือพระสังฆาธิการในสังกัดมหานิกายในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่

๑) เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย	๑	รูป
๒) รองเจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย	๑	รูป
๓) เจ้าคณะตำบล	๕	รูป
๔) เจ้าอาวาส	๑๐	รูป
รวม	๑๗	รูป

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยเฉพาะเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ต้องการทราบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ

๑.๔.๒ ต้องการทราบปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑.๔.๓ ต้องการทราบการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อทำความเข้าใจแต่ละส่วนให้แจ่มแจ้ง ใคร่ครวญ, ไตร่ตรอง, พิจารณา.

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง คุณสมบัติของพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สามารถชักนำคนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม

เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด มีหน้าที่ปกครองดูแลอำนวยการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด เจ้าอาวาสเป็นพระสงฆ์และเป็นผู้ปฏิบัติงานตามประมวลกฎหมายอาญา

เจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย หมายถึง เจ้าอาวาสในพื้นที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑.๖ ทบทวนงานเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สุรศักดิ์ ม่วงทอง กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลใดก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่มหรือมีบทบาทสำคัญ ในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายในการทำงานผู้นำอาจเป็นคนอื่นๆเดียวกับผู้บริหารก็ได้ ดังนั้น ในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่งๆ อาจมีผู้นำหลายคนนอกเหนือไปจากผู้บริหาร หรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง เป็นต้น”^๘

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้ความหมายของผู้นำ ไว้ ๕ ประการ^๙ ดังนี้

๑. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น
๒. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่นในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่
๓. ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า
๔. ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
๕. ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง

ทวี ทิมชา กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง”^{๑๐}

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า “ผู้นำ คือ หัวหน้างานหรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงานแล้วจะประจักษ์ชัดว่าผู้นำของหน่วยงาน คือผู้บริหารของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน”^{๑๑}

ประพันธ์ สุริหาร กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำ ผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา หรือกลุ่มเป็นไปในทางที่ดี หรือในทางที่ชั่วได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น”^{๑๒}

^๘ สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๕๙.

^๙ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

^{๑๐} ทวี ทิมชา, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒), หน้า ๑๗๑.

^{๑๑} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒.

^{๑๒} ประพันธ์ สุริหาร, การบริหารการศึกษา, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๕.

ภิญโญ สาร กล่าวว่า ผู้นำ มีความหมาย ๓ ประการ^{๑๓} คือ

๑. ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มคนหลายๆ คนที่มีอำนาจ มีอิทธิพล หรือมีความตั้งใจให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้ ผู้นำมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงานหรือพฤติกรรมของผู้อื่น ภาวะผู้นำจะเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความมากน้อยของอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคน

๒. ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๓. ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้า หรือ ผู้บริหาร คนสองคนนี้อาจเป็นคนๆ เดียวกันก็ได้ แต่ไม่จำเป็นเสมอไป หัวหน้าหรือผู้บริหารหลายคนมีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ผู้นำที่แท้จริงของกลุ่มผู้นำที่แท้จริงอาจเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่หัวหน้าหรือผู้บริหารแต่มีอำนาจ มีอิทธิพลและมีความสามารถจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ความคิดเห็นความต้องการ

สถิต วงศ์สวรรค์ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่พฤติกรรมมีอิทธิพลเหนือ (Positive Influence) สมาชิกอื่นๆ และสมาชิกในกลุ่มยอมรับนับถือยกย่องให้มีสถานภาพ เป็นผู้ที่มีความอำนาจหน้าที่ ควบคุม ประสาน และดำเนินกิจการงานกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมาย”^{๑๔}

ถวิล ธาราโชติ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพาการดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง การรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด”^{๑๕}

เดโช สนวนานนท์ กล่าวว่า “ผู้นำ หมายถึง เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในหมู่คณะ ชะตากรรมของหมู่คณะว่า จะเป็นเช่นไรต่อไปนั้น ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเป็นส่วนสำคัญ ผู้นำมีหลายประเภทหลายลักษณะด้วยกัน การเลือกและสร้างผู้นำที่ดีได้เท่านั้น จึงจะพอมีช่องทางพอมิโอกาสควบคุมสังคมได้บ้าง”^{๑๖}

น้อย สุปิงคลัต กล่าวว่า “ผู้นำ คือบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่กลุ่มยอมรับนับถือ และมอบความไว้วางใจให้นำสมาชิกไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ด้วยความราบรื่นเรียบร้อย”^{๑๗}

แคทเทลล์ อาร์. บี. (Cattell R.B.) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มที่ทำให้การปฏิบัติงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ และสามารถทำให้การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่น^{๑๘}

เอิร์ล เจ. เฟรียริช (Earl J. Frierich) กล่าวว่า ผู้นำ เป็นกลุ่มของประชาชน ซึ่งเป็นผู้มีความแตกต่างจากประชาชนคนอื่นๆ โดยมีข้อยกเว้นพิเศษในการแสดงออกใดๆ ในทางการเมืองและเป็นผู้ซึ่งผูกขาดการปกครองเอาไว้ในมืออย่างมีประสิทธิภาพ และมีความผูกพันในกลุ่มอย่างสูง^{๑๙}

^{๑๓} ภิญโญ สาร, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๕.

^{๑๔} สถิต วงศ์สวรรค์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น วัชรบุรพา, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๕.

^{๑๕} ถวิล ธาราโชติ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส์ไตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

^{๑๖} เดโช สนวนานนท์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส์ไตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙๖.

^{๑๗} น้อย สุปิงคลัต, **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยปทุม, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

^{๑๘} Cattell R.B., **Human Relations**, (New York : Free Press, 1951), pp. 161 - 184.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอาคม ปญฺญารโ (บุญยัง)^{๒๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน กรณีศึกษาวัดธรรมยุตในเขตจังหวัดพัทลุง”, จากการศึกษาพบว่าด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิกายพบว่า มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้นำชุมชนพบว่าผู้นำชุมชนบ้านปากแพรก และผู้นำชุมชนวัดบางแก้วผดุงธรรม มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แต่ผู้นำชุมชนวัดอุดมวรารามและผู้นำชุมชนบ้านพนางตง มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิกายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้าน แต่ผู้นำชุมชนมีการจัดระเบียบการบริหารและการปกครองแก่คณะกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชนของตนเพิ่มเข้ามาด้วย การพัฒนาด้านศาสนพิธีกิจกรรม พบว่า เจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิกายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านเช่นกันแต่สิ่งที่ผู้นำชุมชนไม่ได้ช่วยเหลือ เจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดคือการจัดนิทรรศการงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และการปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมาะสมและถูกต้องแก่ชาวชุมชน

พระมหาอุทัย พลเทโว^{๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า กล่าวโดยสรุปพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมชุมชน โดยเห็นได้จาก บทบาทและงานของพระสงฆ์ที่ส่วนหนึ่งได้ส่งผลเป็นความเจริญ งามกายใจและอยู่รอดของสังคม ชุมชน การแสดงบทบาทของความเป็นผู้ให้ หรือการกระทำอื่นใดในส่วนที่เป็นการคืนกลับให้อย่างน้อยพระสงฆ์ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้เยียวยาความยากไร้ทางกายและวิญญาณของสังคมในระดับหนึ่ง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในส่วนองงานด้านการพัฒนาชุมชนหรือการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งหรือให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น จะทำให้เราทราบว่าพระสงฆ์ได้มีบทบาทอย่างไรบ้างในสังคม และยังเป็นคุณูปการยิ่งแก่สังคมชุมชน เพราะในฐานะที่พระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์เป็นองค์กรหนึ่งทางสังคม และเป็นพลังสำคัญของการสร้างสรรค์พัฒนาในระดับรากหญ้า และเพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ให้มีความเข้มแข็งอย่างมีทิศทาง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมชุมชนที่พระสงฆ์จักเข้าไปดำเนินการพัฒนาในอนาคต ในฐานะที่พระสงฆ์นั้นเป็นผู้นำตามธรรมชาติอย่างแท้จริงของสังคมชุมชน

^{๒๐} Earl J. Frierich, *An Introduction to Political Theory*, (New York : Harper & Row Publishers, 1976), p. 96.

^{๒๑} พระมหาอาคม ปญฺญารโ (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน กรณีศึกษาวัดธรรมยุตในเขตจังหวัดพัทลุง”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตศึกษา : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖),

^{๒๒} พระมหาอุทัย พลเทโว (พลเทพ), “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙), หน้า (๑).

พระบุญเรือง ฐิตธมโม^{๒๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, จากผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ คือผู้มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตนเองและคณะองค์กรให้ดำเนินไปได้ในสถานการณ์หนึ่งๆ ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริม ในพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ขรवासธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ รวมลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วจะต้องเกื้อหนุนให้หนักปกครองประสบความสำเร็จในการปกครองทั้งสิ้น

พระสามารถ อานนโท^{๒๓} ได้เสนอปริญาานิพนธ์เรื่อง “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗” พบว่า ผู้นำโดยทั่วไปและภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม เป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวม มีหลักการ มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงาน มีการประเมินตน มีการรู้จักประมาณความพอดีในทุกกรณี รู้จักเวลาที่เหมาะในการดำเนินกิจการ รู้ระเบียบโครงสร้างของสังคม ตลอดจนรู้จักประเภทของบุคคลที่ควรคบหา ทำให้สามารถเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับหน้าที่ และนำความสงบสุขมาสู่สังคมได้

วิสิทธิ์ มณี^{๒๔} ได้ศึกษาไว้ในภาวะผู้นำ กับการบริหาร ผลการวิจัยพบว่าพระราชปรีชาญาณ ซึ่งเป็นกรณีศึกษามีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบดังนี้ ๑) การสร้างบารมี ๒) การสร้างวิสัยทัศน์และปลูกฝังค่านิยม ๓) การสร้างแรงบันดาลใจ ๔) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล ๕) การยึดอุดมการณ์และพรหมวิหารสี่ ๖) ความมีมนุษยสัมพันธ์ ๗) การเสริมแรงทางบวกอย่างเหมาะสม ๘) การเสริมแรงทางลบอย่างเหมาะสมส่วนแนวคิดในการบริหารที่ค้นพบจากการศึกษาพบว่ามี ๗ คุณลักษณะได้แก่ ๑) การส่งเสริมสรรหาและพัฒนาบุคคลากร ๒) การตั้งกองทุนการศึกษา ๓) การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ๔) การกระจายอำนาจและให้อิสระในการการทำงาน ๕) การมุ่งเน้นปฏิบัติและการทำระบบให้ง่าย ๖) การทำงานที่มีคลื่นความถี่เดียวกัน ๗)การจัดสวัสดิการ

นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์^{๒๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, จากผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรมผู้นำจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ ธรรมาธิปไตย พลละ ๔ และสัปติธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างได้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้ และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตกและหลักพุทธธรรมย่อม

^{๒๒} พระบุญเรือง ฐิตธมโม, “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๒๓} พระสามารถ อานนโท, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม”, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๒๔} วิสิทธิ์ มณี, “ภาวะผู้นำกับการบริหาร”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๗). หน้า ๑.

^{๒๕} นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก.

ประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือหลักการครองตนครองคน และครองงานโดยมุ่งเน้นให้ผู้ นำเกิดการพัฒนาตน พัฒนาคคน และพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพและสมบูรณ์แบบ

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร และสัมภาษณ์ซึ่งมีลำดับดังนี้

- ๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลภาวะผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย และที่ปรากฏในเอกสาร
- ๑.๗.๒ ออกแบบเครื่องมือ และตรวจโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
- ๑.๗.๓ การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โดยสัมภาษณ์ และแจกแบบสอบถาม
- ๑.๗.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์กลุ่มประชากร
- ๑.๗.๕ สรุป และอภิปรายผล
- ๑.๗.๖ เรียบเรียงเขียนเป็นรายงานการวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
- ๑.๘.๓ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

บทที่ ๒

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ

บทนี้ ผู้วิจัยเสนอเนื้อหาสาระหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยได้วางกรอบการศึกษา ดังนี้ (๑) ความหมายของภาวะผู้นำ (๒) ลักษณะภาวะผู้นำ (๓) หลักธรรมสำหรับผู้นำ (๔) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (๕) หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ (๖) ประโยชน์ของหลักพรหมวิหาร ๔ ในการเป็นผู้นำ โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของภาวะผู้นำ

การบริหารงานใด ๆ ก็ตาม ผู้นำ นับว่าเป็นตัวจักรอันสำคัญต่อการบริหาร ดังนั้น การที่หน่วยงานหรือองค์การจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ ของผู้นำหรือหัวหน้า ที่ทำให้สมาชิกหรือผู้ตามให้ความร่วมมือปฏิบัติงานได้สำเร็จ^๑ ความเป็นภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญลำดับต้นที่จะช่วยให้การบริหารงาน ประสบผลสำเร็จซึ่งผู้ปกครองหรือบริหารจะต้องมีความเป็นภาวะผู้นำ และสามารถนำกลุ่มไปในทิศทาง ที่ต้องการได้เป็นอย่างดีซึ่งความหมายของความเป็นผู้นำ แบบของผู้นำทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นภาวะผู้นำ และแนวคิดภาวะผู้นำตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ผู้วิจัยวางกรอบการศึกษา ในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

โดยทั่วไปนักวิชาการมักจะถือว่า “ผู้นำ” (Leaders) เป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้น เป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) จากบุคคลที่เป็นผู้นำอย่างเป็นกระบวนการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอความหมาย “ผู้นำ” และ “ภาวะผู้นำ”ตามที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

จากการรวบรวมเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ มีนักวิชาการผู้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของผู้นำไว้มากมาย ดังนี้ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลาย คนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ^๒

นอกจากนี้ ผู้นำ คือลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพา การดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง และการรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด^๓ ทั้งนี้ยังสอดคล้องว่า ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งมาได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดี

^๑ กวี วงศ์พัฒน์, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพ, ๒๕๔๒), หน้า ๙๕.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^๓ ถวิล ธาราโภชน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สนพ.โอเดียนส์ไตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

หรือช่วยได้^๔ รวมถึง ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมที่จะชักจูงใจและแนะนำคนอื่นให้ทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม^๕ ทั้งนี้ ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่มสามารถที่จะจูงใจ ชักนำ หรือชี้แนะให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ^๖ อีกทั้ง ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตนเอง ที่ทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่างๆ คือ การใช้อำนาจ การกำหนดเป้าหมาย ทักษะต่อองค์การ การทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการวางตัวที่เหมาะสม^๗ ยังมีความหมายเพิ่มเติมว่า ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจโดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างอ่อน อ่อนไหวและสมองเข้า สัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากันกระจายและมอบให้เป็น ตลอดจนการควบคุมนโยบายต่าง ๆ หรือแผนงาน ขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^๘ ก็ยังรวมถึงว่า ผู้นำ คือ ผู้มีชื่อเสียง มีความสามารถในการนำผู้อื่น และมักจะหมายถึงผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญในทางบริหาร เป็นผู้ที่กลุ่มถือว่ารับผิดชอบต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตนร่วมกิจกรรมอยู่^๙ จนถึงว่า ผู้นำอาจจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักรวมและเป็นเอกภาพ โดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๑๐} ยังมีคำกล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้า และบรรลุเป้าหมาย โดยการใช้อิทธิพลเหนือทัศนคติ และการกระทำของผู้อื่น^{๑๑}

^๔ ธรรมรส โชติบุญขร, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๑๙), หน้า ๑๓๑.

^๕ โสภ ฐพิกุลชัยและคณะ, เทคนิคการให้บริการปรึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๒๑๙.

^๖ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^๗ เสนาะ ตีเยาว์, หลักการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๖

^๘ สิปปนนท์ เกตุทัต, “วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง,” ใน ผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

^๙ อาชวัน วายวานนท์, ภาวะผู้นำและประสิทธิผลของผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๕.

^{๑๐} มัลลิกา ต้นสอน, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสหวิทยาการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

^{๑๑} วิภาดา คุปตานนท์, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

นักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มผู้เป็น ผู้ควบคุมและประสานงานให้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย^{๑๒} ยังรวมถึงว่า ผู้นำ คือผู้ที่อยู่ในอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำ มีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่ง ที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของตนเองและสมาชิกของ ชุมชนนั้น^{๑๓} นอกจากนี้ ผู้นำคือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และทำกลุ่มให้ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๔} รวมทั้ง ผู้นำ คือ ผู้ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และมีความสามารถที่ จะจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายนั้น^{๑๕} และ ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้ง ภายในและภายนอกองค์กร และเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กรประสานความร่วมมือกันของบุคคล ในองค์กร เพื่อให้องค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายของวิสัยทัศน์ที่วางไว้^{๑๖}

กล่าวโดยสรุป ผู้นำ หมายถึง ผู้มีกลยุทธ์ มีศิลปะ มีอิทธิพลสามารถชักนำผู้อื่นได้ให้เขาเกิด ความวางใจ เชื่อใจ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือทุกด้าน และให้เขาเกิดความมั่นใจ ในความสามารถในการเป็นผู้นำของตน ซึ่งสามารถสร้างความสำเร็จแก่ตนและผู้ปฏิบัติตาม นำพา องค์กรไปสู่ความสำเร็จได้

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

จากการรวบรวมเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ มีนักวิชาการผู้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของ ภาวะผู้นำไว้มากมาย ดังนี้

ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาใน สถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุ ตามเป้าหมาย^{๑๗} ยังรวมถึง ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความหมายของบุคคลหนึ่งที่จูงใจหรือใช้อิทธิพล ต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและ อำนวยการโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตน ดำเนินการ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๘} ทั้งนี้ ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะใน

^{๑๒} F.E. Fiedler, *A Theory of Leadership Effectiveness*, (New York : McGraw – HillBook, 1967), p. 8.

^{๑๓} Rederick Bell, David V. Edwards & R. Harrison Wagner, *Political Power : A Rederin Theory and Research*, (New York : The free Press, 1969), p.112.

^{๑๔} Raymond J. Burdy, *Fundamental of Leadership Readings*, (Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1972), p. 43.

^{๑๕} David J. Campbell, *Organizations and the business Environment*, (Oxford :Butterworth Heinemann, 1997), p. 169.

^{๑๖} Frankin Covey, *The Four Roles Leadership*, (USA : Frankin Covey Co.,Ltd., 1999),pp. 8-11.

^{๑๗} กวี วงศ์พัฒน์, *ภาวะผู้นำ*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^{๑๘} กิติ ตยัคคานนท์, *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บัตเตอร์ฟลายการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐

การชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการและออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้^{๑๙}

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึง โดยแจ้งให้ผู้ตามทราบแนวทางปรารถนาให้ปฏิบัติตามด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง^{๒๐} อีกทั้ง ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งมา^{๒๑} ยังรวมถึง ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ^{๒๒}

นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการมิใช่บุคคล ถึงแม้ว่าจะขึ้นอยู่กับความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตัวผู้นำ ซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการภาวะผู้นำและผู้ตาม เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ขาดไม่ได้หากไม่มีผู้ตามจะมีผู้นำไม่ได้ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่มเพื่อกำหนดเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๒๓} และยังรวมถึง ภาวะผู้นำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ รูปแบบหนึ่งระหว่างคนในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งเราเรียกว่า ผู้นำ สามารถทำให้คนส่วนมากเป็นผู้ตาม ดำเนินการไปในทิศทางและวิธีการที่ผู้นำกำหนดหรือต้องการ^{๒๔}

นักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ บุคลิกภาพในการกระทำการภายใต้เงื่อนไขของกลุ่ม สถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งในเชิงผล เพื่อให้มีภาวะผู้นำครอบงำบุคคลอื่นได้^{๒๕} ยังรวมถึง ภาวะผู้นำว่าเป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้อิทธิพลกับบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟังและเห็นด้วยกับ

^{๑๙} นายศิปปี เชี่ยวชาญ และคณะ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘.

^{๒๐} เถาว์ลัย นันทาภิวัฒน์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๓.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ปุ๊ค โทมส์, ๒๕๔๙) หน้า ๔.

^{๒๒} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๒๓} นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์, **การพัฒนาบุคลิกผู้นำและผู้บริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕

^{๒๔} ปรัชญา เวสารัชช์, **ผู้นำองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : รัฐศาสตร์สาร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

^{๒๕} Emory S. Bogardus, **Leaders and Leadership**, (New York : Appleton-century Crofts, Inc., 1934), p. 313.

วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ยอมทำตามคำแนะนำของเขา ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินการตามวัตถุประสงค์^{๒๖} อีกทั้ง ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มในองค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๒๗}

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคาดหวัง ค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน และผู้นำต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เห็นว่าควรสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา ทั้งนี้ ภาวะผู้นำเป็นการประกอบกันของลักษณะที่บุคคลชี้แนะให้บุคคลอื่น กระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการได้^{๒๘} และมีการมองภาวะผู้นำในเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล และปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย^{๒๙}

จากการให้ความหมายของนักวิชาการ เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ดังกล่าวนั้นเป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจหน้าที่ อิทธิพลการกระตุ้น ชี้นำ และการจูงใจ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ คุณสมบัติของผู้นำจึงเป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้

๒.๒ ลักษณะของภาวะผู้นำ

ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น มนุษย์ใช้ว่าจะมีคุณสมบัติของผู้นำกันได้ทุกคนมีเพียงบางคนที่สามารถจะเป็นผู้นำได้ ผู้นำจึงมีคุณสมบัติบางอย่างที่ผู้อื่นไม่มี นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ได้รวบรวมคุณสมบัติที่สำคัญ ๆ ของผู้นำทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจที่ผู้นำพึงมีดังต่อไปนี้

ภาวะผู้นำ ก็คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม^{๓๐} คุณสมบัติของผู้นำที่สำคัญ ๆ ที่ผู้นำต้องมีดังนี้^{๓๑}

๑) พลังกายและพลังประสาท ผู้นำต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็งมีกำลังใจกล้าแกร่ง มีความอดทนกว่าคนธรรมดา ในเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองหรือสังคมขึ้นต้องมีความ

^{๒๖} Solomal Ben, Leadership of Youth, New York : Youth Service T.N.Whitehead, (1963), Leadership in Free Society, (Cambridge : Harvard University Press, 1950), pp.4 - 5.

^{๒๗} Ralph Stogdill, Leadership Membership and Organization, (Psychological Bulletin, 1950), p. 4.

^{๒๘} Rensis Likert, The Human Organization : Its Management and Values, (New York : McGraw - Hill, 1967), p. 172

^{๒๙} Gibson, J.L., Ivancevich, J.M., & Donnelly, J.H., Organization Behavior Structure Process. (9th ed), (New York : McGraw-Hill, 1997), p. 272.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๔.

^{๓๑} ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, สังคมกับการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๔๘ - ๖๒

มันคงและวางเฉยไม่แสดงอาการหรือความรู้สึกอยากได้ออกมา ผู้ที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องมีพลังกายและพลังประสาทเข้มแข็งจริง ๆ และยิ่งไปกว่านั้นการเป็นผู้นำจะต้องทำงานหนักกว่าคนธรรมดาหมายความว่าผู้นำต้องฉลาดรอบรู้ในการบริหารที่ควรหรือไม่ควรแก้หน้าที่ไม่ปล่อยงานให้เป็นหน้าที่ของผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว และผู้นำต้องทำงานมากตรากตรำงานเป็นเวลาหลายชั่วโมงมีเวลาพักผ่อนน้อย ถ้าหากพลังกายและพลังประสาทไม่แข็งแรงจริง ๆ อาจเกิดความเจ็บป่วยหรือคุณภาพในตนเองบกพร่องไป

๒) รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางที่จะพัฒนา คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่ผู้นำจะต้องมี คือการมีนโยบาย หรือแผนปฏิบัติงานที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จ ผู้นำจะต้องรู้ว่าเป้าหมายในการพัฒนานั้นมุ่งหมายไปในแนวทางใด ตนควรจะแสดงบทบาทอย่างไรที่จะทำให้เป้าหมายเหล่านี้บรรลุผล เป้าหมายเหล่านี้จะเป็นจริงได้ถ้าหาก

(๑) มีวิธีการที่แน่นอน ชัดเจน เพื่อการบรรลุเป้าหมายนั้น

(๒) คนอื่นสามารถเข้าใจ หรือสามารถอธิบาย ให้คนอื่นเข้าใจเป้าหมายและวิธีการนั้น ๆ ได้

(๓) คนอื่น ๆ มีความเห็นด้วย และเข้าใจวิธีการนั้น ๆ

(๔) ผู้นำต้องมั่นคงและจริงจัง และพยายามทำเป้าหมายนั้นให้เป็นจริงขึ้นมา

๓) ความกระตือรือร้น ผู้นำต้องมีความกระตือรือร้น บากบั่นขวนขวายที่จะทำให้เป้าหมายของตนสัมฤทธิ์ผลให้ได้ ความกระตือรือร้นจะทำให้เขายึดมั่นอยู่กับเป้าหมายและแผนงานนั้น อันจะช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพลอยกระตือรือร้นในการทำงานไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการตามแผนงานนั้นราบรื่นขึ้น

๔) ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำต้องมีความรักและความเป็นมิตรต่อพนักงานผู้ใต้บังคับบัญชา มีความโอบอ้อมอารีเอื้ออาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้ร่วมงานและเมื่อมีโอกาสควรแสดงความห่วงใยให้ปรากฏชัดเจน การรู้จักครอบครัวของบริวารและการได้ถามสารทุกข์สุกดิบของบริวารและของคนในครอบครัวของเขา จะเป็นพลังเสริมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างศรัทธาในตัวผู้นำให้แนบแน่นต่อไป

๕) ความน่าเชื่อถือ ผู้นำจะต้องทำตนให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือได้ โดยการพูดจริงทำจริงตามสัญญาประชาคม ไม่เป็นคนหละหละโลเล หรือท้อแท้จืดจาง บริวารและคนใกล้ชิดจะได้มีความมั่นใจว่า พวกเขาสามารถฝากอนาคตและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้กับผู้นำได้ ผู้นำจะต้องระมัดระวังพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมต่อคุณค่า (Values) หรือมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

๖) ความกล้าในการตัดสินใจ ความกล้าในการตัดสินใจเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ปัญหาที่เผชิญหน้าผู้นำอยู่นั้นเป็นปัญหาสำคัญ ๆ เกี่ยวกับความเสื่อมถอยหรือความรุ่งเรืองของประเทศชาติและองค์กรต่าง ๆ ปัญหาแต่ละปัญหาอาจมีทางออกหลายทางจะเป็นทางใดดีนั้นตัวผู้นำจะต้องกล้าตัดสินใจ ในสถานการณ์บางสถานการณ์นั้นตัวผู้นำอาจจะไม่มีเวลาในการทบทวนครุ่นคิดมากนัก ผู้นำอาจจะต้องตัดสินใจทบทวนเลือกทางออกทางใดทางหนึ่งที่แน่นอน

๗) สติปัญญาความรอบรู้ ผู้นำควรจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดรอบรู้เรื่องต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนสามัญทั่วไป แต่ในบางโอกาสบางสถานการณ์ ผู้ที่ได้รับมอบให้เป็นผู้นำอาจมีสติปัญญา

ไม่เลอเลิศเหมือนบุคคลธรรมดา แต่การเฉลียวฉลาดรู้ทันปัญหาและอุปสรรคเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ผู้นำจึงควรชวนหาความรู้จากการอ่าน จากการสังเกตการณ์ และจากการศึกษาเปรียบเทียบสถานการณ์ให้มาก ๆ ความเฉลียวฉลาด หมายถึง ความสามารถที่จะมองเห็น และเข้าใจถึงสาเหตุ และวิธีการแก้ปัญหา นั่นคือมีความสามารถที่จะนำเอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นกรณีศึกษาในการช่วยตัดสินใจ จนกระทั่งทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเขารับปัญหาของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้ผู้นำดำรงอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบคนอื่น ๆ ในหลาย ๆ ด้าน คือ รู้ทันคน มีความคล่องแคล่ว และมีความเจนจัดหรือมีความชำนาญสามารถตัดสินใจปัญหาได้อย่างแนบคาย คุณสมบัติที่ควรมีพร้อมกับสติปัญญาความรอบรู้ ได้แก่การมีจินตนาการ (Imagination) และการมีอารมณ์ดี การมีจินตนาการ คือ มีวิสัยทัศน์ในการวางแผนหรือมีแนวทางในการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า เพื่อช่วยเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่สำคัญ กล่าวคือจินตนาการของผู้นำนั้นต้องไม่เป็นความเพ้อฝัน ส่วนการมีอารมณ์ดีนั้นเปรียบเหมือนกับน้ำมันหล่อลื่น ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นช่วยไม่ให้เกิดความตึงเครียดเนื่องจากความตั้งใจในการทำงานมากจนเกินไป การที่มีอารมณ์ดีหรือมีอารมณ์ขันในบางครั้งจะทำให้ลูกน้องบริวาร เกิดความเป็นกันเองไม่ระแวงภัยจนเกินไป ช่วยทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกลมเกลียวสมัครสมานสามัคคีในการบริหารงานขึ้น

๘) ครูที่ดี ผู้นำที่ดีต้องเป็นครูที่ดี เพราะในฐานะผู้นำนั้นต้องสามารถชี้แนวทางเหตุผลในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาก็สามารถชี้แจงให้ผู้ร่วมงานหรือคนใกล้ชิดเข้าใจได้ด้วยคำพูดธรรมดา ๆ ถ้าหากลูกน้องทำผิดพลาดแต่เป็นความผิดพลาดที่ไม่รุนแรงนัก หากให้อภัยได้ก็สมควรให้อภัย ถ้าให้อภัยไม่ได้ก็สมควรลงโทษตามสมควรแก่เหตุ และจะต้องให้ผู้ที่ถูกลงโทษเข้าใจและรับรู้ความผิดของตน

๙) ศรัทธาและความเชื่อมั่น การทำงานในหน้าที่ของผู้บริหารนั้นจะให้ผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเหล่าผู้นำนั้นมีความกระตือรือร้น และกระฉับกระเฉงในการทำงานไม่รู้สึกเหนื่อยหน่ายเฉื่อยชา การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ผู้นำต้องรู้สึกได้ว่า งานที่ตนกำลังดำเนินการอยู่นั้นมีหนทางสำเร็จและมีเป้าหมายที่เด่นชัด มีอุดมการณ์ที่มั่นคง มีศรัทธาและความเชื่อมั่นในความสำเร็จสูงผู้นำจะต้องสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในความสำเร็จของงาน ให้เกิดขึ้นแก่ลูกน้องหรือประชาชนเหนือสิ่งอื่นใด ผู้นำจะต้องทำให้ลูกน้องมีความเข้าใจว่า ความศรัทธาและความเชื่อมั่นในตนเองเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จของเขา

ทั้งนี้คุณสมบัติของผู้นำ โดยแยกพิจารณาออกเป็น ๔ ลักษณะ^{๓๒} คือ

๑) คุณลักษณะทางสติปัญญา ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๕ ประการ คือ

(๑) มีความตื่นตัว (Alertness) มีความว่องไวเตรียมพร้อม ระวังระไวเตรียมตัวอยู่เสมอ และมีสมองดีคิดได้ว่องไว มีไหวพริบในการแก้ปัญหาได้อย่างฉับพลัน

(๒) มีความคิดอย่างมีเหตุมีผล (Logical Thought) คือ มีความคิดในการบริหารและการแสดงออกทางกายและวาจา ที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ถูกต้องน่าเชื่อถือหรือมีการพิจารณาก่อนทำว่าดีหรือไม่

(๓) มีสามัญสำนึก (Common Sense) คือ มีความรู้สึกผิดชอบ ชั่ว ดี

^{๓๒} ทวิช เปล่งวิทยา, จิตวิทยาผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘๔.

(๔) มีดุลยพินิจ (Judgment) คือ มีการพิจารณาใคร่ครวญก่อนตัดสินใจทำงานเสมอ และใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

(๕) มีการเล็งเห็นการณ์ไกล (Foresight) เมื่อกระทำการใดแล้วย่อมจะรู้ผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รู้จักประเมินสถานการณ์ วางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุและมีผลโดยตั้งสมมติฐานรวบรวมข้อมูล และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นแนววิเคราะห์พิจารณาใคร่ครวญถึงวิธีปฏิบัติที่จะให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

๒) คุณลักษณะทางร่างกาย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๔ ประการ^{๓๓} คือ

(๑) สุขภาพ (Health) ผู้นำจะต้องมีความสมบูรณ์ทางร่างกาย เพื่อให้มีความพร้อมทางร่างกายอยู่เสมอ การมีสุขภาพดีก็จะอำนวยความสะดวกในการทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๒) กำลังกาย (Energy) ผู้นำจะต้องมีกำลังกายที่ดี เพราะบางโอกาสบางสถานการณ์ผู้นำต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยการใช้กำลังทางกายด้วย

(๓) ความทรหดอดทน (Endurance) ผู้นำควรมีร่างกายที่แข็งแรงอดทนต่อความยากลำบาก ความหิวกระหาย และความเลวร้ายจากดินฟ้าอากาศ สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ในทุก ๆ สถานการณ์และทุก ๆ สถานที่

(๔) รูปร่างท่าทางดี (Pleasing Appearance) ผู้นำควรมีทรวดทรงบุคลิกท่าทางเป็นผู้นำที่มีความสง่างาม เป็นที่เกรงขามและดึงดูดความเลื่อมใสจากผู้ใต้บังคับบัญชา

๓) คุณลักษณะทางอารมณ์ ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๑๑ ประการ^{๓๔} คือ

(๑) มองโลกในแง่ดี (Optimism) คือ มองคนอื่นในฐานะเป็นมิตร เข้าใจคนอื่น

(๒) การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptability) คือ ผู้นำสามารถปรับตัวเข้ากันได้กับทั้งผู้ใหญ่กว่าและผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นทัศนคติของสังคม และภูมิศาสตร์ดินฟ้าอากาศได้

(๓) ความมีใจเยือกเย็น (Even Temper) ผู้นำควรมีความอดกลั้นอารมณ์ไว้ได้มีใจที่หนักแน่น ไม่หือถอย ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงอาการสูงต่ำ

(๔) การบังคับตนเอง (Self – Control) ผู้นำสามารถรู้จักหรือรู้วิธีการบังคับตนเองและสำรวมตนเองได้ดี ไม่ให้ตกไปในอำนาจฝ่ายต่ำ หรือสิ่งยั่วยุให้เกิดการย่ำใจอันก่อให้เกิดการละเมิดมาตรฐานทางจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคม

(๕) ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) ผู้นำ จะต้องมีความตั้งใจจริงมีความกระฉับกระเฉงในการทำงาน ไม่มีการผัดวันประกันพรุ่ง และมีการเตรียมวางแผนงานไว้ในใจทำงานอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลและประหยัด

(๖) การสังคมดี (Sociability) ผู้นำควรมีอัธยาศัยไมตรี มีสัมพันธภาพเข้ากันได้ดีกับคนทุกชั้นวรรณะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ถือตัว ไม่วางท่าทาง

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๔.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕

(๓) ความแนบเนียน (Tact) เมื่อผู้นำจะกระทำพูดหรือคิด ควรรู้จักกาลเทศะและมีความแนบเนียนไม่เก้งก้างในการแก้ปัญหา ข้อนี้ต้องอาศัยความมีศิลปะ ประสพการณ์และการฝึกฝนอยู่เสมอ

(๔) อารมณ์ขัน (Sense of Humor) ผู้นำจะต้องทำงานด้วยความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ไม่ให้เกิดอารมณ์เครียด มองโลกในแง่ดี อารมณ์ขันนี้จะทำให้ไม่เหนื่อย ทำให้มีการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ผู้นำไม่ควรแสดงอารมณ์ขัน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างพร่ำเพรื่อจนก่อให้เกิดความนับถือยำเกรงจากผู้ใต้บังคับบัญชาลดน้อยลง

(๕) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self – Confidence) ผู้นำควรมีความมั่นใจและมีความมั่นคงทางจิตใจ ไม่อ่อนไหวตามคำพูดของคนอื่น สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและความเชื่อมั่นของตนเอง ที่สำคัญคือต้องมีประสบการณ์มาก ๆ ดังประโยคที่ว่า “การที่จะเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีได้ จะต้องเป็นฝ่ายอำนวยการที่ดีก่อน”

(๖) ความสนใจกว้างขวาง (Bread of Interest) ผู้นำจะต้องมีความอยากรู้อยากเห็น และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ไม่สำคัญตนว่าเป็นผู้รู้ดีแล้ว มีความกล้าที่จะปรึกษาหารือหรือหาความรู้จากผู้อื่นที่มีความรู้ดีกว่าสูงกว่า

(๗) การเข้าใจคน (Human Understanding) ผู้นำควรมีวิจาร์ณญาณสังเกตและเข้าใจพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มอบงานให้เหมาะกับจริตของผู้นั้นและงานที่มอบหมายให้ นั้นจะสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) คุณลักษณะทางอุปนิสัย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๘ ประการ^{๓๕} คือ

(๑) ความตรงไปตรงมา (Truthfulness) ผู้นำควรเป็นบุคคลที่พูดจริง ทำจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น มีสัจจะต่อคำสัญญา ไม่ผิดนัด

(๒) ความจงรักภักดี (Royalty) ผู้นำจะต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ผู้นำจะต้องสร้างความจงรักภักดีในการบัญชาของตนเองแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความจงรักภักดีต่อตัวผู้นำตามมาเช่นเดียวกัน

(๓) ความสำนึกในหน้าที่ (Sense of Duty) ผู้นำจะต้องมีความสำนึกในการปฏิบัติงานตามนโยบายที่ได้วางไว้อย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ก้าวถ่างแทรกแซงหน้าที่ของผู้อื่น

(๔) ความไว้วางใจได้ (Dependability) ผู้นำควรดำรงตนอยู่ในจริยธรรมไม่เป็นคนหน้าไว้นหลังหลอก ควรเป็นผู้ที่ไว้วางใจของคนอื่น

(๕) ความกล้าหาญ (Courage) ผู้นำควรมีความกล้าหาญทางจริยธรรมและกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ทำงานด้วยเหตุผลและกล้ารับผิดชอบ

(๖) ความเข้มแข็ง (Force) ผู้นำจะต้องไม่มีความท้อถอยต่ออุปสรรคต่าง ๆ สามารถแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผล มีความถูกต้องและเหมาะสม

(๗) ความยุติธรรม (Fairness) ผู้นำไม่มีความลำเอียง ควรวางตัวเป็นกลางบริหารงานโดยยึดหลักความถูกต้อง และผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๖

(๘) ความไม่เห็นแก่ตัว (Selflessness) ผู้นำจะต้องรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รู้จักการเสียสละบางอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักความสุขส่วนตน รู้จักการบำเพ็ญประโยชน์เป็นแบบอย่างแก่ลูกน้อง

ตามที่กล่าวมานี้ คุณสมบัติต่าง ๆ ที่ผู้นำพึงมี สามารถสรุปเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะทางสติปัญญา คือ มีความรู้ความสามารถ มีไหวพริบสามารถวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเฉียบแหลมและทันทั่วทั้งที่

๒. ลักษณะทางอุปนิสัย คือ มีพฤติกรรมทางจริยธรรมอันดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน ความมีสัจจะ ความรับผิดชอบ และความไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น

๓. ลักษณะทางอารมณ์ คือ สามารถบังคับหรือควบคุมอารมณ์และบทบาทของการเป็นผู้นำได้ เมื่อควบคุมตัวเองเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็เป็นเหตุให้ควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้โดยง่าย

๔. ลักษณะทางร่างกาย คือ มีบุคลิกภาพทางกายดี สุขภาพแข็งแรง มีพลังศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีภาวะร่างกายที่ดีย่อมแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ลักษณะของผู้นำเป็นคุณสมบัติของผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่เป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาของตัวผู้นำ ผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารจัดการ และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อีกทั้งเป็นปัจจัยให้ผู้นำมีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างดี ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้นำได้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างโดดเด่น มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

๒.๓ หลักธรรมสำหรับผู้นำ

พระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝนปรับปรุงตนเอง เพราะต้องการให้รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง^{๓๖} การมีภาวะผู้นำคือการมีศิลปะสูงใจและอำนวยการให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ปฏิบัติภารกิจตามที่พึงประสงค์ด้วยการเชื่อฟัง เชื่อมั่น เคารพนับถือและร่วมมืออย่างจงรักภักดี หลักธรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ^{๓๗} หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีมากมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเฉพาะหลักธรรมสำหรับผู้นำในประเด็นที่จะศึกษาแต่พอสังเขป ดังนี้

๒.๓.๑ ปาปนิกรรม ๓

หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีแสดงในทศตียปาปนิสูตร^{๓๘} ว่าด้วย พ้อคำผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่

^{๓๖} ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สหาย บล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕

^{๓๗} พระมหาจรัญโรจน์ ธมฺมฐฺฐเมธี (ศิริพันธ์), การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๓๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓.

ไพบูลย์ในโภคทรัพย์ คือเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการของตน หรือดำเนินกิจกรรมขององค์กร ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ คือ

๑) จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่าประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้ เป็นผู้มีปัญหาของการณีกาล เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

๒) วิรุโธ มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน

๓) นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพา อาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี

จะเห็นได้ว่า ผู้นำจะต้องมีหลักธรรมจะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีตาดีมีปัญหาที่กว้างไกลและเห็นประโยชน์ในการกระทำกิจให้สำเร็จ เป็นผู้จัดธุระได้ดีมีความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน พร้อมทั้งให้การช่วยเหลือสนับสนุนคนอื่นมีอัธยาศัยดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๒.๓.๒ อคติ ๔

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติ ทั้ง ๔ ให้ได้ เพราะเป็นทางประเพณีที่ผิด เป็นหาญนะธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อคติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ^{๓๙}

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้น จึงทำให้ผู้นั้น ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจผู้นั้น แม้เขาทำดีเพียงใดความดีก็ไม่ปรากฏ

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขามักเห็น ผิดพลาดไป

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว อาจกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจมีญาติพี่น้อง กว้างขวางในสังคม

จะเห็นได้ว่าผู้นำจะต้องยึดหลักธรรมที่เกิดขึ้นภายใน โดยเป็นธรรมสำหรับนักปกครอง หรือ ผู้ที่จะปกครองต้องมีหลักธรรม ความประพฤติ และไม่ลำเอียงในการปกครองหรือบริหารกิจการ ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จ ตั้งสติให้มั่นไม่ลำเอียง ใจหนักแน่น ล้นคงในการกระทำกิจให้บรรลุตาม เป้าหมายที่ชัดเจน

๒.๓.๓ พรหมวิหารธรรม ๔

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลัก ความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหาร ที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการ ดังนี้^{๔๐}

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๔.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองกล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ใฝ่ใจใน อันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือปกครองประสบความสำเร็จใน หน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็น ด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่นประสบ ความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรมคือการกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

จะเห็นได้ว่า การมีพรหมวิหารธรรมนี้เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรมสำหรับ ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองโดยธรรม เมตตา คือความรักซึ่งกันและกัน กรุณา เป็นการสงสารเห็นใจซึ่งกัน และกัน มุทิตา พลอยดีใจในสิ่งที่ผู้อื่นประสบความสำเร็จ และอุเบกขาใจมั่นคงเป็นกลางวางเฉย ดุจมี จิตเที่ยงตรงในการปฏิบัติซึ่งกันและกัน

๒.๓.๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐

หลักธรรมที่เป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชา และผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือ ประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม มีอยู่ ๑๐ ประการ คือ^{๔๑}

๑) ทาน การให้ปัน การช่วยเหลือ เกื้อกูล อนุเคราะห์ให้ผู้ใต้ปกครองของตนให้มีการ ดำรงชีวิตที่ดี ไม่อดอยาก รวมถึงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงการเผื่อแผ่ แบ่งปันแก่บุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมอีกด้วย

๒) ศีล การประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงาม ประกอบด้วยความสุจริตทางกายวาจาและใจให้ดี งาม เรียบร้อย ถูกต้องตามกฎระเบียบวินัยของสังคม เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นที่เคารพ นับถือของ ประชาชนหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง

๓) ปริจจาคะ การเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขของส่วนรวมยอม เสียสละความสุขส่วนตนเข้าไปรับภาระหน้าที่ดำเนินงาน เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหมู่คณะหรือ ประเทศชาติ ข้อนี้เป็นการมุ่งถึงความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวนั่นเอง

๔) อาชชวะ ความซื่อตรง การกระทำในสิ่งที่เป็นภาระหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ซื่อตรง จริ่งใจต่อประชาชน หลักธรรมนี้มุ่งถึงความซื่อตรงต่อตนเองและบุคคลอื่นตลอดถึง หน้าที่การงานด้วยความสุจริตจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่หลอกลวงประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองมี ความจงรักภักดีต่อสถาบันและประเทศชาติ

^{๔๑} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศ บารมี ทศพิธราชธรรม**, หน้า ๒๑๕.

๕) มัททวะ ความอ่อนโยน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ อ่อนโยน ไม่ถือตัว เย่อหยิ่ง มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม พร้อมทั้งจะรับฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่น อันจะส่งผลให้ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา

๖) ตปะ ความทรงไว้ซึ่งอำนาจ เดช หรือธรรมอยู่ในตัว ที่คอยกำกับยับยั้งจิตใจไม่ปล่อยให้ความชั่วอกุศลกำเริบ เป็นอำนาจที่ปราบจิตใจของผู้ปกครอง ให้ดำรงอยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำการกิจของตนให้สมบูรณ์

๗) อักโกธะ ความไม่ถือโกรธ ความมีเมตตาธรรมประจำจิตใจ กระทำกิจต่าง ๆ โดยยึดหลักเหตุผลเพื่อระงับความโกรธ ความขุ่นเคือง มีความรักปรารถนาดีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ไม่บีบคั้น กดขี่ข่มเหง ให้ประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตนได้รับความเดือดร้อน โดยปราศจากเหตุผล ตลอดถึงการบริหารกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม เช่น ไม่เก็บภาษีขูดรีด ไม่ใช้แรงงานจนเกินไปไม่หลงระเหิรในอำนาจ จนขาดความเมตตากรุณา ในทางกลับกันจะต้องมีความกรุณาช่วยเหลือให้ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ และมีความสุขความเจริญ

๙) ขันติ ความอดทน อดกลั้น รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ท้อแท้ เหนื่อยหน่ายกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่มากระทบกระทั่งกับการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของตน มีสติคอยควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติ ไม่ให้กำเริบอ่อนไหวในเมื่อเผชิญกับปัญหา แม้จะหนักหนาใดไหนก็ต้องอดทนเพื่อให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี หลักธรรมข้อนี้เป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งกล้าหาญและอดทนต่อทุกสถานการณ์

๑๐) อวิโรธนะ คือ ความไม่ผิดไปจากธรรม ความไม่คลาดเคลื่อนจากธรรมมีการวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม ไม่มีความหวั่นไหวไปตามลาภสักการะและถ้อยคำดีหรือร้ายมีความเที่ยงธรรมและรักษาระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนประเพณีอันดีงามไว้มั่นคงในยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม และนิติธรรม คือ ระเบียนแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่ดี มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจของอคติ

สรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้หน้านั้น จะต้องประกอบไปด้วยหลักปาปณิกธรรม ๓ เพราะเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี หลักออคติ ๔ เป็นธรรมสำคัญสำหรับผู้หน้าหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติ หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างบริสุทธิ์ และหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการซึ่งเป็นหลักธรรมของนักปกครองโดยตรง

หลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของผู้หน้าในทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง ประชาชนพลเมือง ข้าราชการบริวาร และผู้บังคับบัญชากับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ มีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายพระสูตร บทบาทและหน้าที่ของผู้หน้าเป็นส่วนหนึ่งของภาวะผู้นำที่มีความสำคัญ ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญในส่วนนี้ จึงได้ยกมาเป็นประเด็นในการศึกษาแต่พอสังเขป ดังนี้

๒.๓.๕ ราชสังคหวัตถุ ๔

ราชสังคหวัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎร์ให้ประชาชนดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา) ๔ ประการ คือ^{๔๒}

๑) สัสสมณะ คือ ฉลาดบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักส่งเสริมการเกษตรกรรมให้อุดมสมบูรณ์ โดยเข้าไปศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการของราษฎร เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสม และดำเนินการสงเคราะห์หรือช่วยเหลือให้เกิดผลต่อไป

๒) ปุริสสมณะ คือ ฉลาดบำรุงข้าราชการ ให้กำลังใจเจ้าหน้าที่ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมคนดี มีความสามารถ และจัดสวัสดิการที่ดี

๓) สัมมาปาสะ คือ ผูกประสานปวงประชา ความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคมรู้จักผูกน้ำใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น การจัดกองทุนให้กู้ยืม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำเป็นต้นเพื่อนำไปประกอบอาชีพต่าง ๆ ทั้งในด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม เป็นต้น

๔) วาชเปยยะ คือ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ รู้จักพูดจาปราศรัยยกย่องเชิดชูชี้แจงแนะนำ รู้จักถามทุกข์สุขของราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่นำมาปฏิบัติจะสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันและสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยเหลืออนุเคราะห์ สงเคราะห์ให้เกิดความสมบูรณ์ของชาวคณะเดียวกัน ที่จะประสบความสำเร็จไปอย่างยั่งยืน

๒.๓.๖ สาราณียธรรม ๖

สาราณียธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันอยู่เสมอ หมายถึงธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรี สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อต่อกัน จนทำให้เกิดความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน คิดถึงและระลึกถึงกันอยู่เสมอ มี ๖ ประการ คือ^{๔๓}

๑) เมตตาทายกรรม คือ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การแสดงกิริยาอาการที่สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้ความช่วยเหลือกันไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

๒) เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปราณีต่อกันทางวาจา หมายถึง การช่วยบอกกล่าวในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือน ในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี มีวาจาสุภาพ ให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม คือ การตั้งใจปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคมหมู่คณะเดียวกัน มีจิตคิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองกันแต่ในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยในกันและกัน

๔) สาธารณโภคี คือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน หมายถึง การแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน

^{๔๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕/๑๑๐.

^{๔๓} ท.ป. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

๕) สีสสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีศีล หมายถึง ความประพฤติเสมอเหมือนกันกับบุคคลอื่น คือ การประพฤติปฏิบัติดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกติการะเบียบของสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกลียดหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ ความเป็นผู้มีทิฏฐิหรือความเห็นเสมอกัน หมายถึง การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น กล่าวคือ ยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มากแม้จะไม่ถูกใจก็ตาม ยึดถือหลักอุดมคติแห่งความดีงามหรือมีจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เป็นหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน สงเคราะห์ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ ทางกาย วาจา และใจในการปฏิบัติต่อกัน ผู้นำหรือชุมชนที่อยู่ร่วมกันจะสามารถสร้างความเจริญของหมู่บ้านหรือชุมชน เพราะบุคคลได้ประพฤติด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒.๓.๗ สึงคาลกสูตร

พระสูตรนี้ พระพุทธองค์ได้แสดงแก่สังคาลกมานพ ถึงสิ่งที่พึงกระทำต่อทิศทั้ง ๖^{๔๔} หมายถึง การประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ที่มีสถานภาพต่างกัน ในที่นี้จะยกมาแสดงเฉพาะ เภฏฐิมทิศ ทิศเบื้องต่ำ ซึ่งเป็นการปฏิบัติระหว่างนายกับบ่าว ดังมีเนื้อความว่า

คฤหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ๑ ด้วยให้อาหารและรางวัล ๑ ด้วยรักษาในคราวเจ็บไข้ ๑ ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ๑ ด้วยปล่อยในสมัย ๑ ๑ ดุรคฤหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้วย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ คือ ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย ๑ เลิกการงานทีหลังนาย ๑ ถือเอาแต่ของทีนายให้ ๑ ทำการงานให้ดีขึ้น ๑ นำคุณของนายไปสรรเสริญ ๑ ๑ ดุรคฤหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายบำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้วย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องต่ำนั้น ชื่อว่า อันนายปกปิดให้เกษมสำราญให้ไม่มีภัย ด้วยประการฉะนี้ ๑ พระราชาญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) ได้กล่าวขยายความในเรื่องทิศเบื้องต่ำนี้ไว้ใน “หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์” ว่า^{๔๕} “เฏฐิมทิศ” คือ ทิศเบื้องต่ำ เจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาพึงบำรุงบ่าว คือ ผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยสถาน ๕ คือ

๑) ด้วยการจัดงานให้ตามกำลัง คือ การมอบหมายหน้าที่การงานให้ตามกำลังความรู้สติปัญญา และความสามารถ (Put the right man on the right job) รู้จักใช้คนให้ถูกกับงาน

๒) ด้วยการให้อาหารและบำเหน็จรางวัล คือ เมื่อทำความดี ก็รู้จักยกย่องชมเชยและสนับสนุน อุดหนุนให้ได้รับบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งตามสมควรแก่ฐานะเมื่อทำไม่ดีก็ให้คำตักเตือน แนะนำสั่งสอน ให้พัฒนาสมรรถภาพให้ดีขึ้น ถ้าไม่ยอมแก้ไขพัฒนาตนให้ดีขึ้น ก็ต้องตำหนิ และมีโทษตามกฎหมายโดยชอบธรรม

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๖/๒๐๓.

^{๔๕} พระราชาญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), หลักธรรมาภิบาล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๖.

๓) ด้วยรักษาพยาบาลในยามที่เจ็บไข้ คือ ต้องรู้จักดูแลสารทุกข์สุกดิบของลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่เป็นผู้แล้งน้ำใจ คือ ไม่ปฏิบัติกับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างทำนอง “ยามดีก็เรียกใช้ ยามไข้กลับไม่รักษา”

๔) ด้วยแจกของมีรสดีแปลก ๆ ให้กิน คือ ให้รู้จักมีน้ำใจแบ่งปันของกินของใช้ดี ๆ ให้ลูกน้อง เพื่อเป็นกำลังใจแก่ลูกน้อง ที่รับใช้สนองงานแก่ตนบ้าง ไม่เอาแต่รับจากลูกน้องแต่ตนเองกลับมีจิตใจคับแคบเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักให้เป็นสินน้ำใจแก่ลูกน้อง

๕) ด้วยปล่อยในสมัย คือ รู้จักให้ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้ลาพักผ่อนบ้างไม่ใช่คอยแต่จะใช้ให้ทำงานโดยไม่เห็นใจ ให้ได้รับการพักผ่อนบ้าง ส่วนบ่าวหรือลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาทำนุบำรุงอย่างนี้แล้วพึงปฏิบัติอนุเคราะห์เจ้านายผู้บังคับบัญชาด้วยสถาน ๕ คือ

(๑) ลูกขึ้นทำงานก่อนนาย คือ ให้รับสนองงานผู้บังคับบัญชาด้วยความขยันขันแข็งครมาทำงานก่อนนายหรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อยก็มาให้ทันเวลาทำงาน ไม่มาสายกว่านาย หรือสายกว่าเวลาทำงานปกติ

(๒) เลิกการงานทีหลังนาย คือ ทำงานด้วยความขยันขันแข็ง แม้เลิกก็ควรเลิกทีหลังนายหรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อยก็อยู่ทำงานให้เต็มเวลา ไม่หนีกลับก่อนเวลาเลิกงาน

(๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้ คือ มีความซื่อสัตย์ มีความจงรักภักดี ไม่คดโกงนายหรือผู้บังคับบัญชา ไม่คอร์รัปชั่น ไม่เรียกร้องต้องการโดยไม่เป็นธรรมหรือเกินเหตุ

(๔) ทำงานให้ดีขึ้น คือ ต้องรู้จักพัฒนาคุณวุฒิ ความรู้ความสามารถและวิสัยทัศน์ในการทำงานให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง

(๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญ คือ รู้จักนำคุณความดีของเจ้านายผู้บังคับบัญชาไปยกย่องสรรเสริญตามความเป็นจริงในที่และโอกาสอันสมควร

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมสังคาลสูตร นี้ เป็นหลักปฏิบัติทำความดี ก็รู้จักยกย่องชมเชยและสนับสนุน อุดหนุนให้ได้รับบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งตามสมควรแก่ฐานะเมื่อทำไม่ดีก็ให้คำตักเตือน แนะนำสั่งสอน แสดงออกในการตอบแทนเป็นการมีน้ำใจซึ่งกันและกัน เคารพซึ่งกันและกันทั้งผู้บัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

๒.๓.๘ อปริหานิยธรรม ๗

อปริหานิยธรรม คือ หลักธรรมที่ป้องกันความเสื่อม ทำให้การปกครองเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ ด้วยกัน คือ^{๔๖}

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การประชุมพบปะปรึกษาหารือมีความจำเป็นที่จะช่วยระดมความคิดเห็น หาข้อยุติร่วมกัน การวางระเบียบกติกาทางสังคม หรือแม้กระทั่งการปรับความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการปกครอง

๒) พร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ตลอดถึงความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกัน อันจะเป็นผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๔/๗๘ - ๘๐.

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎระเบียบกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด ที่สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติ หรือตกลงกันไว้เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความเคารพในกฎเกณฑ์ที่ได้บัญญัติเอาไว้ หากเพิกถอนสิ่งที่ตั้งถามเหล่านั้น ก็จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเคารพยำเกรงในสิ่งที่ตั้งถามนั้น อันอาจจะส่งผลไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมในภายหลังได้

๔) การให้ความเคารพยำเกรง นับถือ ให้เกียรติผู้ใหญ่ของบ้านเมืองและยอมรับฟังข้อคิดเห็นไม่ละเลยต่อคำแนะนำตักเตือนของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ยาวนาน ข้อนี้มีลักษณะคล้ายกับข้อ ๓ ต่างกันแต่ข้อนี้เน้นที่ตัวบุคคล ส่วนข้อ ๓ เน้นที่หลักการ

๕) การให้เกียรติ คุ่มครอง ป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหงรังแก หลักการข้อนี้มุ่งถึงการป้องกันละเมิดสิทธิสตรี ซึ่งสังคมดั้งเดิมถือว่า สตรีนั้นไม่ค่อยมีปากมีเสียง หรือมีบทบาทในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม สตรีก็มีบทบาทในครอบครัว หากสตรีได้รับการคุ้มครองย่อมอาจจะกระทบกระเทือนถึงความตั้งถามภายในสังคมได้

๖) การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เราใจให้ทำความดี เป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ ไม่ปล่อยให้เกิดประเพณีหรือการบูชาต่าง ๆ ที่เคยกระทำต่อปุชนียสถานเหล่านั้นสูญหายไป

๗) การให้การอารักขา บำรุง คุ่มครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ นักบวช ผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ผู้เป็นตัวอย่างที่ดีทางศีลธรรม และขอให้ตั้งใจไว้ว่าท่านที่ทรงคุณธรรมเหล่านั้นที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข ข้อนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสถาบันศาสนา อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน หากผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองไม่ให้ความสำคัญ ถือว่าขาดสรรพกำลังในการช่วยบริหารบ้านเมืองให้เกิดความสันติสุขร่มเย็น

ดังนั้นสรุปความได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะของผู้นำที่ปฏิบัติตาม และผู้นำที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำในการปกครองและการบริหารรัฐ ประเทศ องค์กรหรือหมู่คณะให้เป็นไปด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ธรรมจึงเป็นเครื่องเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำให้มีภาวะผู้นำสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการ และดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายด้วยดีเห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ในองค์กร ในด้านหน้าที่หลัก และความรับผิดชอบตามตำแหน่งในองค์กรตามหลักการบริหาร และยังต้องรู้จักหน้าที่รอง คือ การเป็นบุคคลตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มที่ช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและประสานงานภายในกลุ่มให้มีความสามัคคี เพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่มีทั้งธรรมและความรู้ เพื่อสร้างศรัทธาที่ดีให้เกิดแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นสัญลักษณ์แบบอย่างที่ดีขององค์กรผู้นำจึงควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับผู้นำ และนำไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องอย่างเหมาะสมกับองค์กรหรือสังคมที่ตนนำหรือปกครองอยู่ และจะเป็นผู้นำที่ดีที่พึงประสงค์ คือ มีทั้งความรู้ดี ความสามารถดี และความประพฤติดี อันเป็นภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับผู้นำในยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่มีธรรม มีวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการสร้างแรงบันดาลใจ

ให้บุคลากรดำเนินกิจกรรมขององค์กร หน่วยงานหรือสังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรนั้น ๆ ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมั่นคง

๒.๔ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

พระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นจากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าของเจ้าชายสิทธัตถะเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีล่วงมาแล้ว ในปัจจุบันคำสอนของพระพุทธองค์ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกตั้งนั้นผู้วิจัยจึงได้นำคำสอนของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาแนวคิดในเรื่องของ “ภาวะผู้นำ” ดังนี้

๒.๔.๑ กำเนิดผู้นำ

ในทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร^{๔๗} กล่าวถึง การกำเนิดของโลกและมนุษย์ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งได้มีพรหมในชั้นอาภัสสรพรหม ได้จุติลงมาเกิดในโลกนี้ และได้กลายมาเป็นสัตว์ที่มีกายหยาบที่เรียกว่า มนุษย์ กายที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจากความโลภที่ได้บริโภคขี้วันดินเป็นอาหาร จึงทำให้มีความยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ ทำให้รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นหายไปดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จึงปรากฏ ตามด้วยดวงดาวนักษัตร กลางคืน กลางวัน เดือน ฤดู และปี จึงปรากฏ เมื่อสัตว์เหล่านั้นได้บริโภคขี้วันดินติดต่อกันเป็นเวลานาน กายของสัตว์เหล่านั้นจึงเริ่มหยาบขึ้นเรื่อย ๆ ฝัพรรณของสัตว์ทั้งหลายนั้น ได้ปรากฏแตกต่างกันออกไปจึงเกิดการดูหมิ่นไว้ตัวซึ่งกันและกัน^{๔๘}

เมื่อดินที่ใช้เป็นอาหารได้หายไป ได้เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองโดยไม่ต้องใ้สามารถบริโภคได้ทันที เมื่อสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้บริโภคข้าวสาลีติดต่อกันเป็นเวลานาน สตรีเพศและบุรุษชายเริ่มปรากฏ สตรีและบุรุษต่างเพ่งมองซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ความกำหนัดเร่าร้อนในกายได้เกิดขึ้น จึงมีการเสพเมถุนธรรมกัน^{๔๙}

เมื่อมีการเสพเมถุนธรรมมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเข้าไปยังหมู่บ้านเป็นเวลา ๑ เดือนบ้าง ๒ เดือนบ้าง ต่อมาจึงพากันสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อปกปิดสัทธิธรรม (การเสพเมถุนธรรม) สัตว์บางพวกเกิดความเกียจคร้าน ไม่อยากออกไปเก็บข้าวสาลีบ่อย ๆ จึงเริ่มเก็บสะสมข้าวสาลีโดยเก็บครั้งเดียวเพื่อเป็นอาหารได้หลาย ๆ วัน เมื่อมีการสั่งสมข้าวสาลีจึงมีรำห่อเมล็ดบ้าง มีเกลือบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วไม่งอกกลับขึ้นอีก ความพรั่งได้ปรากฏให้เห็นชัด จึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ^{๕๐} เมื่อมีการสั่งสมข้าวสาลีไว้ สัตว์ผู้หนึ่งได้ถือเอาส่วนที่เขาไม่ให้มาบริโภค เมื่อถูกจับได้ถึง ๓ ครั้ง คนทั้งหลายจึงพากันใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายบ้าง ดังนั้น การถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ การครหา การพูดเท็จ การถือทณชาวุธ ได้ปรากฏด้วยเหตุเหล่านั้น^{๕๑}

สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมเพื่อสมมุติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวเตือนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ โดยจะแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้หนึ่งจึงได้เลือกผู้ที่มีรูป

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑/๘๓.

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๒๒/๘๘-๙๐.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๓-๑๒๖/๙๑-๙๒.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๙๓.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๕.

งดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า เป็นมหาชนสมมุติเพื่อทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรถูกตีเตือน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ^{๕๒}

เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมุติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้นคำว่า “มหาสมมุติ” จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำว่า “กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำว่า “ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ จึงได้เกิดหมู่คณะกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่นมีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม^{๕๓}

ในพระสูตรนี้ ได้แสดงวิวัฒนาการของโลก มนุษย์ และการเกิดขึ้นของสังคมและความเสื่อมคือความตกต่ำทางจิตใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดีและไม่ดีของมนุษย์ มนุษย์สมัยแรกของโลกไม่ค่อยมีปัญหา ในยุคหลังเมื่อเกิดปัญหาขึ้น จึงเลือกหรือมอบหมายบุคคลบางคนที่เห็นว่าฉลาดสามารถให้เป็น “ผู้นำ” มีอำนาจในการควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมมีอำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิด

ฉะนั้น ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมุติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปร่างงดงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า โดยให้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรถูกตีเตือน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ เพราะเป็นใหญ่ในที่นาทั้งหลาย จึงเรียกว่า “กษัตริย์” และเป็นผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยชอบธรรมจากหมู่คณะนั้น ๆ จึงเรียกว่า “ราชา” การเกิดขึ้นของ “ผู้นำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงปรากฏมีขึ้นดังนี้

๒.๔.๒ ประเภทของผู้นำ

เมื่อมีรัฐ ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ เป็นต้นเกิดขึ้น ย่อมต้องมีผู้นำเกิดขึ้นด้วยการมีผู้นำต้องพิจารณาถึงลักษณะ หน้าที่ และธรรมของผู้นำ ถ้าผู้นำดี มีคุณธรรม ประเทศองค์กร หรือหมู่คณะ ก็ดีตามไปด้วย เพราะมีผู้นำที่ดีเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหาร ปกป้องเขตแดนและรักษาประชาชน ผู้ได้บังคับบัญชาหรือหมู่คณะ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๒ คือ ธรรมราชาและเทวราชา^{๕๔}

๑) ประเภทของธรรมราชา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยทศพิธราชธรรม ดังนั้น ผู้นำ ที่เป็นธรรมราชาจึงหมายถึง ผู้นำ ทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนาและยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมทั้งทศพิธราชธรรมนั้นด้วยตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ากษัตริย์(ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราชา แต่เป็นเพียงมนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้นำการปกครองในลักษณะของสัญญาประชาคม การได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองมาจากความยินยอมของประชาชนเป็นการมอบให้ชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจการปกครองซึ่งหมายถึง การยอมรับใน

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๙๖.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๑/๙๖.

^{๕๔} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

สิทธิอำนาจ ในการปกครองผู้นำโดยประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา^{๕๕} ลักษณะสำคัญที่แสดงถึงความเป็นธรรมราชา ตามแนวพระพุทธศาสนามีความหมายตามศัพท์ ประกอบคำอธิบาย ดังนี้^{๕๖}

๑) คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความถูกต้อง ดีงาม ยุติธรรม

๒) คำว่า “ราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ปวงชนนิยมชมชอบ เพราะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมายด้วยความยุติธรรม

พุทธพจน์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำที่มีต่อสวัสดิภาพ ความอยู่รอดและสันติสุขของครอบครัว ชุมชน สังคม องค์กรต่าง ๆ และประเทศชาติ ได้มีปรากฏอยู่ในอัมมิกสูตรว่า^{๕๗}

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรงในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข วัชร ทรงประมุขได้ให้ความหมายที่บอกถึงลักษณะของธรรมราชา ดังนี้^{๕๘}

๑) ธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ทรงชนะโดยธรรม ไม่ใช่ชนะด้วยสงครามดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงที่มาของคำว่า “กษัตริย์” และ “ราชา” ดังที่ปรากฏในอัคคัญญสูตรตอนหนึ่งว่า^{๕๙}

วาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่าท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณหาจุจกปรากฏ ทางที่ดีพวกเรควรสมมุติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาทิให้แก่สัตว์ผู้นั้นครั้งแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่าน่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่ได้โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาทิให้แก่ท่าน สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาทิให้แก่สัตว์ผู้นั้น วาเสฏฐะและการทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันเป็นมหาชนสมมุติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า มหาสมมุติ มหาสมมุติ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่

^{๕๕} พระมหาจุฬารัตน์ ธรรมานุเมธี (ศิริพันธ์), การศึกษาวิเคราะห์ หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๕๖} พระครูสิริจันทวิภู (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๕๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

^{๕๘} วัชร ทรงประมุข, ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๑/๙๖.

สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า กษัตริย์ กษัตริย์ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ราชา ราชา จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดงกษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยธรรมตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

๒) ธรรมราชา มีใช้ผู้อ่อนแอที่ไม่ยอมทำสงคราม แต่เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญเข้มแข็ง มีกำลังอำนาจหรือแสนยานุภาพทรงชนะศึกมาแล้ว ดังปรากฏในมหาปทานสูตรว่า^{๖๐} ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้มหาบุรุษมีคติ ๒ อย่าง ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

(๑) ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรมทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีพระราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้พระองค์ทรงชนะโดยธรรมไม่ต้องใช้อาญา ไม่ต้องใช้ศัสตราครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต

(๒) ถ้าเสด็จออกจากพระราชวัง ผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก

๓) ธรรมราชา มีธรรมเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นเครื่องขึ้นในการปกครอง และดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าธรรมะเป็นตัวบ่งชี้ ไม่ใช่การเป็นราชา เพราะแม้แต่พระพุทธองค์ก็ยังมีหลายครั้งที่กล่าวว่าเป็นธรรมราชา ดังปรากฏในธัมมราชสูตรว่า^{๖๑}

ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ย่อมไม่ทรงให้จักรที่มีใช้ของพระราชอาหมุณไป เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไร เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ธรรม” เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา แล้วตรัสต่อไปว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายในโดยธรรม

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองพวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ กำลังพล พราหมณ์ คหบดี ขวานินคม ขาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม พระเจ้าจักรพรรดินั้นแลผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ฯลฯ มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้นทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองโดยธรรมแล้ว จึงให้จักรอาหมุณไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นอันใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์เป็นข้าศึกและเป็นสัตว์มีชีวิตให้หมุณกลับไม่ได้ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาทรงอาศัย

^{๖๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖/๒๐.

^{๖๑} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๓/๒๑๔.

ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า พระราชาหรือกษัตริย์ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า เป็นสมมติเทพเป็นเทวดาโดยสมมติ ผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปปะ เป็นสัพบุรุษผู้สงบระงับเป็นผู้มีธรรมของเทวดา เป็นเทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปปะ ฉะนั้นลักษณะของผู้นำในฐานะเทวราชาต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปปะคือ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป

๒.๕ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔

๒.๕.๑ พรหมวิหารที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ^{๖๔} หมายถึง ธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัญฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ ประกอบด้วย องค์ธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และองค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ แต่ละข้อ มีความหมายที่จะต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้น ให้ตรงกันว่า เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน เช่น การแผ่เมตตาเพื่อให้ตนเองได้รับการอโหสิกรรมจากเจ้ากรรมนายเวร ย่อมไม่ใช่เมตตาเพราะว่าเป็นการกระทำที่ต้องการผลตอบแทน เป็นต้น กรุณา คือความสงสาร ในสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ โดยไม่มีความโสภะสร้าเข้ามาเจือปน มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเขาได้ดี โดยจะต้องไม่เอาตัวเข้าไปผูกพันด้วย กล่าวคือ ต้องไม่ยินดีโดยหวังว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ไปด้วย อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อคนอื่นหรือสัตว์อื่นประสบความทุกข์ความวิบัติ เพราะการกระทำของเขา โดยมีปัญญากำกับ คือมีความเข้าใจในกฎแห่งกรรมว่า บุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรมตามที่ตนได้กระทำไว้

พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอน ในระหว่างการบำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังข้อมูลที่ปรากฏในพระสุตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มฆเทวสูตร^{๖๕} มหาสุทฺธสนสูตร^{๖๖} และมหาโควินทสูตร^{๖๗} เป็นต้น แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้นสามารถทำให้บรรลุผลได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น^{๖๘} ยังไม่มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผลและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผล อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ในเมตตาสหคตสูตรว่า

^{๖๔} ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๓.

^{๖๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๙/๓๓๓-๓๔๑.

^{๖๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖-๒๕๗.

^{๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๒/๑๙๔.

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙/๒๕๗.

เมตตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผลมีอะไรเป็นที่สุด. . . อนึ่ง อุเบกขาเจโตวิมุตติ . . . ฝึกหัดทั้งหลาย ในโลกนี้

พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เว้นตถาคตหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอนของตถาคตนี้^{๖๙}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงได้ถูกรวบรวมไว้ เป็นหมวดธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมีโอกาสแสดงประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสมบูรณ์ ทั้งแบบแยกส่วนและแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงนำการเจริญพรหมวิหาร ๔ มาใช้ตอบปัญหาแก่วาเสฏฐมานพและภารัตวาชมานพ ซึ่งมาทูลถามพระพุทธองค์เรื่องทางไปสู่พรหมโลกว่าการละนิวรณ์ ๕ ให้จิตใจสงบ การเจริญเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต เป็นเหตุให้ไปเกิดในพรหมโลก^{๗๐} และทรงแนะนำให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญา ๔ ตระกูล เพื่อป้องกันและคุ้มครองรักษาดน^{๗๑} เป็นต้น

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงได้ถูกรวบรวมไว้ เป็นหมวดธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมีโอกาสแสดงประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสมบูรณ์ ทั้งแบบแยกส่วนและแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงนำการเจริญพรหมวิหาร ๔ มาใช้ตอบปัญหาแก่วาเสฏฐมานพและภารัตวาชมานพ ซึ่งมาทูลถามพระพุทธองค์เรื่องทางไปสู่พรหมโลกว่าการละนิวรณ์ ๕ ให้จิตใจสงบ การเจริญเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต และอุเบกขาจิต เป็นเหตุให้ไปเกิดในพรหมโลก ๖ และทรงแนะนำให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญา ๔ ตระกูล เพื่อป้องกันและคุ้มครองรักษาดน^{๗๒} เป็นต้น

หลังพุทธกาลพรหมวิหาร ๔ ยังคงเป็นหมวดธรรมหนึ่ง ซึ่งได้รับความสนใจ จากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการนำพรหมวิหาร ๔ มาเผยแพร่และอธิบายขยายความไว้ในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ของพระอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัย ดังต่อไปนี้

ประมาณปีพุทธศักราช ๕๐๐ มลทินปัญหา^{๗๓} นำอานิสงส์ ๑๑ ประการ ของเมตตาภาวนา ภาวนา มาอธิบายขยายความไว้ในเมตตานิสงส์ปัญหาว่า อานิสงส์ ๑๑ ประการ ของเมตตาภาวนา

^{๖๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๕/๑๗๖-๑๗๗.

^{๗๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๕๑๘-๕๕๙/๒๓๐-๒๔๗.

^{๗๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๕.

^{๗๒} มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, มลทินปัญหา ฉบับแปลในมหาจุฬาราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า คำนำ.

^{๗๓} มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, มลทินปัญหา ฉบับแปลในมหาจุฬาราชวิทยาลัย, หน้า ๒๗๗-๒๘๑.

เป็นคุณสมบัติของเมตตาภาวนา ไม่ใช่คุณสมบัติของบุคคล^{๗๔} ต่อมาคัมภีร์วิมุตติมรรค^{๗๕}ได้นำองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ มาอธิบายขยายความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายประเด็น เช่น การนำภาวะจิตขณะมีองค์ธรรมแต่ละข้อมาอธิบายเปรียบเทียบกับความรู้สึกของมารดาบิดา ที่มีต่อบุตรคนเดียวของตนในสถานการณ์ต่าง ๆ^{๗๖} เป็นต้น และปิพุทธศักราช ๙๕๖ คัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๗๗} นำพรหมวิหาร ๔ มาแสดงไว้ในฐานะเป็นกัมมัญฐานหมวดหนึ่ง ในปริจเฉทที่ ๙ พรหมวิหารนิเทศ^{๗๘}

สำหรับยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่เป็นไปอย่างเร่งรัด และคนในสังคมมีค่านิยมในการบริโภคและค่านิยมในวัตถุ^{๗๙} การเจริญสมถกัมมัญฐานจึงไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมยุคปัจจุบัน การนำพรหมวิหาร ๔ มาเผยแผ่และอธิบายขยายความในฐานะหมวดธรรมหนึ่ง ซึ่งพุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม เช่น เป็นคุณธรรมประจำใจของผู้บริหาร^{๘๐} เป็นต้น จึงเกิดขึ้นในยุคนี้

นอกจากนี้ยังมีการนำองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มาแยกศึกษาวิเคราะห์และเผยแผ่ทำให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจและนำไปปฏิบัติตาม เช่น การนำเมตตา ซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ มาเผยแผ่ ภายใต้ชื่อต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น ความรักสากล เมตตาขยายพหุภาษา^{๘๑} เป็นต้น

จากข้อมูลซึ่งนำเสนอไปข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าพรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอน ในระหว่างการบำเพ็ญบารมี การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้นไม่สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ปรมาตมประโยชน์ได้เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และพรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมหนึ่งซึ่งพระอรรถกถาจารย์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

^{๗๔} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า (๒๐๓).

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒-๑๘๖.

^{๗๖} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า [๕].

^{๗๗} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๔๘๑-๕๘๘.

^{๗๘} อ้างแล้ว.

^{๗๙} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^{๘๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เสฐียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม ม.ป.ป.), หน้า ๔๓-๔๕.

^{๘๑} กวีวงศ์, สรรนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๓-๑๑๘, ๑๒๒-๑๒๖.

สนใจและให้ความสำคัญตลอดมา ทำให้พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งถูกนำมาถ่ายทอด และอธิบายขยายความให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งยุคปัจจุบัน

๒.๕.๒ ความหมายของพรหมวิหาร ๔

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มี ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา^{๘๒} พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาคร อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของพรหมวิหาร ๔ ว่า เป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (๑) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุญาณได้ตามลำดับ (๒) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปราปรณาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์ และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ (๓) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร ๔ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แม้ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นพรหมวิหารของพระอริยะ^{๘๓}

อนึ่งเพื่อให้เข้าใจความหมายของพรหมวิหาร ๔ มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำความหมายของพรหมวิหาร ๔ ในทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาแสดงไว้ดังนี้

พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมอันประเสริฐเนื่องจากพรหมวิหาร ๔ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อสัตว์อื่น เพราะต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น และเป็นคุณธรรมที่ปราศจากโทษเหมือนพวกพรหมและพระโฬิสต์ซึ่งอยู่ด้วยจิตปราศจากโทษ มุ่งแสวงหาประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง (เมตตา) ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง (กรุณา) พลดยยินดีต่อสมบัติของสัตว์ทั้งปวง (มุทิตา) และยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางๆ (อุเบกขา)^{๘๔}

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ อธิบายว่า พรหม แปลว่า ผู้ประเสริฐ วิหาร แปลว่าความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐด้วยอัปมัญญา ๔ เมื่อรวมแล้ว ความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐของบุคคลผู้ประเสริฐ ชื่อว่า พรหมวิหาร^{๘๕}

^{๘๒} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๓.

^{๘๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาคร อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๘๔} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๗๕.

^{๘๕} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ป็นี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมิกโก, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี. อินเตอร์ พรีนท์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่าพรหมวิหาร ๔ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข^{๘๖}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีความดียิ่งใหญ่^{๘๗} หรืออัปมัญญา ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต^{๘๘}

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) อธิบายว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพระพรหม (พรหม-ประเสริฐ วิหาร-ธรรมเป็นเครื่องอยู่) หมายความว่าถ้าใครมีพรหมวิหารแล้ว ผู้นั้นเชื่อว่ามีธรรมประจำใจที่ประเสริฐ หรือมีธรรมประจำจิตใจเหมือนกับพระพรหม พรหมวิหาร หรือพรหมวิหารธรรม มี ๔ อย่าง คือเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นผู้สุข กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตาความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นธรรมสำหรับพระพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกัมมัญฐาน^{๘๙}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิติ ญาโณ) อธิบายว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมที่เป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยหลักของการปฏิบัติแล้ว เป็นลักษณะของสมถกัมมัญฐาน คือ การทำจิตใจของตนให้สงบเป็นเบื้องต้น^{๙๐}

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดาเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกัมมัญฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ

๒.๖ หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ

หลักธรรมของพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมากหลายหมวดด้วยกัน ซึ่งแต่ละหมวดธรรม นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเราทุกคน หลักธรรมดังกล่าวทุกคนสามารถนำไปใช้กับ

^{๘๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕.

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๓.

^{๘๘} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๓๔๑.

^{๘๙} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

^{๙๐} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิติญาโณ), **พรหมวิหารธรรมเรือนใจของผู้ใฝ่สุข**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓.

ตัวเองและต่อผู้อื่น ตลอดจนนำไปใช้ในการบริหารงานของผู้นำ ทุกสถานการณ์ของแต่ละบุคคลสุดแต่
ว่าบุคคล นั้นจะเลือกใช้ให้เหมาะสมหรือนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ในความจริงหลักธรรมของทุกศาสนาย่อมมีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกัน คือ สอนให้
ทุกคนเป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม ละเว้นจากการประพฤตินิสัยที่ชั่วให้ทำความดีมีใจเมตตากรุณา
ต่อกันไม่เบียดเบียนกัน แต่วิธีการที่จะได้บรรลุผลดังกล่าวได้ ย่อมจะแตกต่างกันออกไปตามวิธีการ
ปฏิบัติหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักในการดำรงชีพโดยเฉพาะในการ
บริหารงาน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล
อีกทั้งเน้นในเรื่องการใช้สติปัญญาและเหตุผลและเมื่อปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่าง
มนุษย์และแบบอย่างที่ดีในสังคม^{๙๑}

หลักความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้างานกับลูกน้อง มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยเป็น
ประโยชน์ส่งเสริมคำจูนอยู่เป็นจำนวนมาก มีผู้ศึกษาค้นคว้าหลักธรรมที่เกี่ยวกับด้านบริหาร
คือ พรหมวิหาร ๔ คือ

๑. เมตตา ได้แก่ ไม่ตรีจิตจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขถ้วนหน้า (ปราศจากความพยาบาท)

๒. กรุณา ได้แก่ ความเอ็นดูหรือความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ (ปราศจากความ
โหดร้ายหรือความคิดเบียดเบียน)

๓. มุทิตา ได้แก่ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี (ปราศจากความริษยา)

๔. อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง (ปราศจากความลำเอียง)

เมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์ ธรรมข้อนี้หมายความว่า พรหมวิหารเป็นธรรม อันเป็นที่อยู่ของ
พรหม คือ ผู้ประเสริฐ อย่างไรก็ตาม แม้ในกรณีบุคคลทั่วไปเป็นคนธรรมดาไม่ใช่เทวดา พระอินทร์
พระพรหมวิหาร หากเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเหล่านี้หรือแม้เป็นผู้ที่อ่อนด้อยวุฒิแต่ได้ประพฤติปฏิบัติธรรม
ข้อนี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ เช่นกัน

พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเป็นหลักประจำใจ กำกับ พฤติกรรมคนในองค์กร ในสังคม
ให้เป็นไปโดยชอบธรรมถูกต้องทำนองคลองธรรมก่อให้เกิดอานิสงส์ นานัปการโดยเฉพาะเมตตาธรรม
ซึ่งได้รวบรวมไว้ ๑๑ ประการดังนี้

๑. ยามตื่นก็เป็นสุข
๒. ยามหลับก็เป็นสุข
๓. ยามฝันก็ฝันดี ไม่มีฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของคนทั้งปวง
๕. เป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งมวล
๖. เทพยินดีคุ้มครองรักษา
๗. ภัยพิบัติ ศาสตราวุธ ยาพิษ ไม่แผ้วพานกล้ากราย
๘. มีจิตที่มั่นคงมีเสถียรภาพ
๙. ผ่องพรรณผ่องใส ใบหน้าอัมเิบ
๑๐. เมื่อเวลาสิ้นใจก็มีสติ

^{๙๑} อรุณ รักธรรม, **หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗),

๑๑. เมื่อยังไม่ก้าวสู่โลกุตระธรรมก็สุขุขคติในพรหมโลก^{๑๒}

หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เพราะผู้ใดมีคุณธรรมตามพรหมวิหาร ๔ ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นพระคุณ ยิ่งใหญ่เพราะผู้ที่มีคุณธรรมตามพรหมวิหาร คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมปฏิบัติเกื้อกูลต่อผู้อื่น โดยมีหลักสู่การปฏิบัติ ดังนี้

๑. เมตตา (Loving Kindness) มีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึง พฤติกรรม มีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่เมตตาจริง สนิทสนมกับผู้น้อย หวังความดีงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ปรารถนาให้มีความสามัคคี กลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้ เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ^{๑๓}

๒. กรุณา (Compassion) มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรม หวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยากก็รู้สึกสงสารหวั่นใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำ งาน กิจกรรมต่าง ๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ จึงมีความเห็นใจพลอยหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงาน ด้วยการอำนวยความสะดวก สนับสนุน อุปกรณ์ เครื่องมือให้เต็มกำลังในการทำงาน

๓. มุทิตา (Sympathetic Joy) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความชื่นบานใน เวลาที่ผู้อื่นได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วย ลาภ ยศและ ชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบปรามซึ่ง ความริษยา อิจฉาริษยาในคุณงามความดีของผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับความดี อุดรชนไม่ได้ เร่าร้อน ชื่น เคือง หงุดหงิด งุ่นง่าน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคี ความเจริญของหมู่คณะ เมื่อเกิดขึ้น ย่อมชักนำจิตให้วibriไปต่าง ๆ นานา

๔. อุเบกขา (Equanimity) มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตาจิตได้อุเบกขาธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่ หมู่คณะ ที่ต้องประพฤติดอย่างสม่ำเสมอ^{๑๔}

พรหมวิหาร ๔ ประการดังกล่าวนี้ ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาปกติย่อมทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย มีความรักใคร่ สนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีกรุณาธรรมย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอาตัวรอด ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้ร่วมงาน ผู้อยู่ในสังคมองค์การจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วย ความมีน้ำใจ ผูกพันกันอย่างแนบแน่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ที่มีมุทิตาธรรมควรเจริญในเวลา ที่ คนอื่นได้รับความชอบที่เขากระทำคุณงามความดี

^{๑๒} พิลิฐุ เจริญสุข, ปกิณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๐.

^{๑๓} วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ, (สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

^{๑๔} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๕๒.

ยึดถือคำสั่งสอนใน สุตตนิบาต ขททกนิกาย ว่า “กัมมุนา วัตติ โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไป ตามกรรมนั้นคือ ตั้งสติ ทำความเข้าใจว่า คนทุกคนมีกรรมเป็นของตน ถ้าทำกรรมดีก็จะได้รับผลตอบแทนถ้าทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่วตอบแทน ไม่มีทางหนีหนีกรรมของตนพ้น กรรมจะติดตามตนไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคหรือเวลา ที่เขามีความสุขไพบูลย์แล้วไม่จำเป็นต้องช่วยเหลืออีกเป็นต้น^{๙๕}

พรหมวิหาร ๔ ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะเป็นหมวดธรรมที่มีลักษณะเดียวกัน คือ มีสัตว์บัญญัติเป็นอารมณ์^{๙๖} และมีเป้าหมาย คือ การบำเพ็ญประโยชน์และการกำจัดทุกข์ แต่เนื่องจากองค์ธรรมของพรหมวิหาร ๔ แต่ละข้อนั้นมีนิมิตต่างกัน^{๙๗} ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพรหมวิหาร ๔ มากยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายรายละเอียดขององค์ธรรมแต่ละข้อซึ่งเป็นองค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ มาแสดงไว้ดังนี้

๒.๖.๑ เมตตา

๑) ความหมายของเมตตา

ความหมายของเมตตามีปรากฏอยู่ในสารีปุตตสุตตนิทเทศว่า “คำว่าเมตตา ได้แก่ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกันความอนุเคราะห์ ความไม่พยาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคืออโหสะในหมู่สัตว์”^{๙๘} นอกจากนี้ความหมายของเมตตายังปรากฏอยู่ใน เมตตาอัปปมัญญานิทเทศว่า “ความรักใคร่กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”^{๙๙}

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจความหมายของเมตตามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ดังนี้

พระอุปติสสะเถระ อธิบายว่า เมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนจิตของมารดาบิดาเมื่อมองบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความปรารถนาดี^{๑๐๐}

พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายว่า เมตตา คือ ธรรมชาติที่ห่วงใยในอันที่จะทำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย อธิษฐานที่ใคร่ประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตร^{๑๐๑}

^{๙๕} กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา เล่มที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕๗.

^{๙๖} มีสัตว์บัญญัติเป็นอารมณ์ หมายถึง การกำหนดสิ่งมีชีวิตเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิต

^{๙๗} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเชมินทเถระ, หน้า ๑๘๔.

^{๙๘} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

^{๙๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓,๖๔๙/๔๒๗,๔๒๘.

^{๑๐๐} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเชมินทเถระ, หน้า ๑๗๒.

^{๑๐๑} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๗.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่าเมตตา คือ ภาวะของจิตใจที่มีเอื้อโยไมตรีจิต มิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุขประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยาบาท ขิงเคียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบเข้มแข็ง มองดูด้วยสายตาด้านแสดงถึงใจที่เอื้ออาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง^{๑๐๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า เมตตา คือ ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า^{๑๐๓}

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของเมตตาไว้ว่า เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีขอให้มนุษย์และสัตว์อื่นเป็นสุข ตรงกันข้ามกับ พยาบาท คิดให้เขาถึงความพินาศ^{๑๐๔}

สรุปได้ว่า เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทมุ่งร้าย คิดทำประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนจิตของมารดาบิดาเมื่อมองบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความปรารถนาดี

๒) คุณสมบัติของเมตตา

เนื่องจากองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มีนิมิตต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเมตตามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบาย ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้แสดงคุณสมบัติของเมตตาซึ่งแตกต่างจากองค์ธรรมข้ออื่นๆ มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

ลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ อาการประพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย^{๑๐๕} รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ การนำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลายอย่างใกล้ชิด^{๑๐๖} ปัจจุบันฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ ความสงบนิ่งแห่งจิต^{๑๐๗} ปทัฏฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ การเห็นสถานะที่น่าเจริญใจ ของคนสัตว์ทั้งหลาย^{๑๐๘} สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ การเกิดความสงบ หายไร้ความแค้นเคืองไม่พอใจ วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดเสนาหา ขำศึกใกล้ ได้แก่ ราคะ ขำศึกไกลได้แก่ พยาบาท คือ ความขัดเคืองไม่พอใจ^{๑๐๙}

^{๑๐๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๓.

^{๑๐๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๑๐๔} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

^{๑๐๕} พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)**, หน้า ๕๖๘.

^{๑๐๖} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปนี** หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปริวรรตมิกโท, หน้า ๑๙๑.

^{๑๐๗} พระอุปัชฌายะ, **วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ** แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระอาจารย์ พระโสภณเถระ และพระเขมินทเถระ, หน้า ๑๗๒.

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๕.

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

๒.๖.๒ กรุณา

๑) ความหมายของกรุณา

ความหมายของกรุณามีปรากฏอยู่ใน กรุณาอัปมัญญานิทเทศว่า “ความสงสารกิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย กรุณาเจโตวิมุตตินี้เรียกว่า กรุณา”^{๑๑๐} อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจความหมายของกรุณามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ดังนี้

พระอุปติสสะเถระ อธิบายว่า กรุณา คือ ความสงสารในสัตว์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความสงสาร จนต้องกล่าวว่า “เจ้าเป็นทุกข์จริงหนอ”^{๑๑๑}

พระพุทโธชยาจารย์ อธิบายว่า กรุณา คือ ความสะท้อนใจ ระลึกไปในสัตว์ทั้งหลาย ผู้ประสบทุกข์ ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยทุกข์ของสัตว์อื่นให้หมดไป^{๑๑๒}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่า กรุณา คือ ภาวะของจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ต้องชวนช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่ง ก็อดอยู่ไม่ได้จะต้องคิดช่วย^{๑๑๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์^{๑๑๔}

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า กรุณา คือ ความสงสาร ความใฝ่ใจขอให้มนุษย์และสัตว์อื่นที่เป็นทุกข์พ้นทุกข์ ตรงกันข้ามกับ วิหสาหรือวิหิงสา คิดเบียดเบียน^{๑๑๕}

จากข้อมูลซึ่งนำเสนอไปแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กรุณา คือ ความสงสารกิริยาที่สงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย ต้องการช่วยกำจัดช่วยปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตนด้วยความสงสาร จนต้องกล่าวว่า “เจ้าเป็นทุกข์จริงหนอ”

^{๑๑๐} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๕๓,๖๕๔/๔๒๘,๔๒๙.

^{๑๑๑} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, หน้า ๑๘๐.

^{๑๑๒} พระพุทโธชยาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาท อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๗.

^{๑๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, หน้า ๒๑๕.

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๐.

๒) คุณสมบัติของกรุณา

เนื่องจากองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มีนิมิตต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกรุณามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบาย ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้แสดงคุณสมบัติของกรุณาซึ่งแตกต่างจากองค์ธรรมข้ออื่น ๆ มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

ลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ ความเป็นไปแห่ง กาย วาจา ใจ ในอันที่จะบำบัดทุกข์ของผู้อื่น รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ การอดกลั้นนิ่งดูตายอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของผู้อื่นและอยากช่วย^{๑๑๖} ปัจจุปัฏฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ การไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นปฏิจฐาน คือเหตุใกล้ ได้แก่ การเห็นภาวะไรที่พึง สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ การเว้นจากการเบียดเบียนและการฆ่า^{๑๑๗} วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดขึ้นแห่งความเศร้าโศก ข้ำศึกใกล้ ได้แก่ โทมนัส คือ ความโศกเศร้าเสียใจ และข้ำศึกไกล ได้แก่ วิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียน^{๑๑๘}

๒.๖.๓ มุทิตา

๑) ความหมายของมุทิตา

ความหมายของมุทิตามีปรากฏอยู่ใน มุทิตาอัปมัญญานิเทศว่า “ความพลอยยินดีในกิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตาเจโตวิมุตติ นี้ชื่อว่ามุทิตา”^{๑๑๙}

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจความหมายของมุทิตามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ดังนี้

พระอุปติสสะเถระ อธิบายว่า มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดี เมื่อมองเห็นหรือได้ยินว่าบุคคลผู้มีคุณสมบัติบางคน ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น หรือเมื่อมองเห็นได้ยินว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ประกอบอกุศลกรรม และปฏิบัติตามกุศลกรรม เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองดูบุตรน้อยคนเดียวของตน มีความชื่นชม และพูดว่า “สาธุ”^{๑๒๐}

พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายว่า มุทิตา คือ ความยินดีต่อผู้พร้อมด้วยสมบัติทั้งหลาย^{๑๒๑}

^{๑๑๖} พระสังฆมณฑลสังฆคัมภีร์, ปรหมัตถโชติกะมหาภิธานมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมณธรรมฐานทีปนี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอภิธรรมิกโท, หน้า ๑๙๘.

^{๑๑๗} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสเมเถระ และพระเชมินทเถระ, หน้า ๑๘๑.

^{๑๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๖.

^{๑๑๙} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๖๓, ๖๖๔/๔๓๐, ๔๓๑.

^{๑๒๐} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสเมเถระ และพระเชมินทเถระ, หน้า ๑๘๑.

^{๑๒๑} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๗-๕๖๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่า มุทิตาคือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติ ก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้าย ไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้^{๑๒๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป^{๑๒๓}

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า มุทิตา คือ ความยินดีด้วยในเมื่อมนุษย์และสัตว์อื่นประสบสุข ไม่อิจฉาริษยา ตรงกันข้ามกับ อรติหรือริษยา^{๑๒๔}

จากข้อมูลซึ่งนำเสนอไปข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า มุทิตา คือ ความพลอยยินดีกิริยาที่พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย โดยปราศจากความริษยา เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดาผู้มองบุตรน้อยคนเดียวของตน มีความชื่นชมและพูดว่า “สาธุ”

๒) คุณสมบัติของมุทิตา

เนื่องจากองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มีนิมิตต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับมุทิตามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบาย ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัย ได้แสดงคุณสมบัติของมุทิตาซึ่งแตกต่างจากองค์ธรรมข้ออื่น ๆ มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

ลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ การบันเทิงใจในคุณความดี ทรัพย์สินบริวาร ความสุขของผู้อื่น รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ การไม่ริษยาในคุณความดีทรัพย์สิน บริวาร ความสุขของผู้อื่น^{๑๒๕} ปัจจุปัฏฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ การจัดความริษยาความไม่ยินดีหรือทนไม่ได้ต่อความสุขสำเร็จของผู้อื่น^{๑๒๖} ปทัฏฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ การรู้เห็นความเจริญด้วยคุณความดีทรัพย์สิน บริวาร ความสุขของผู้อื่น^{๑๒๗} สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ มีความสงบแห่งความไม่ยินดีด้วย วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล ได้แก่ การเกิดความสนุกไร้ใจ^{๑๒๘} ข้ำศึกใกล้ ได้แก่ โสมนัสเช่นดีใจว่าตนจะพลอยได้รับผลประโยชน์ และข้ำศึกไกล ได้แก่ อรติ คือ ความไม่ยินดี ไม่ไยดีริษยา^{๑๒๙}

^{๑๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**, หน้า ๒๑๖.

^{๑๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๑๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๑๒๐.

^{๑๒๕} พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหิก้า ปริจเจกที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมิกโก**, หน้า ๑๙๘.

^{๑๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๕.

^{๑๒๗} พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหิก้า ปริจเจกที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี หลักสูตรชั้นมัชฌิมอาภิธรรมิกโก**, หน้า ๑๙๘.

^{๑๒๘} พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร)**, หน้า ๕๖๘.

^{๑๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๖.

๒.๖.๔ อุเบกขา

๑) ความหมายของอุเบกขา

ความหมายของอุเบกขามีปรากฏอยู่ใน อุเปกขาอัปปมัญญานิทเทสว่า “ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย อุเปกขาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า อุเบกขา”^{๑๓๐} อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจความหมายของอุเบกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบายจากวรรณกรรมชั้นรองลงมา ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ดังนี้

พระอุปติสสะเถระ อธิบายว่า อุเบกขา คือ ความเป็นกลางไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสรรพสัตว์ เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดา ซึ่งเอาใจใส่แต่พอประมาณต่อบุตรของตน^{๑๓๑}

พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายว่า อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย^{๑๓๒}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่าอุเบกขาในพรหมวิหาร คือ ความมีใจมีอริยสัจเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือความยินดีติด หรือปฏิฆะ ความยินร้าย^{๑๓๓} เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุก ๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุขจะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้^{๑๓๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก้เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน^{๑๓๕}

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางด้วยพิจารณาว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีกรรมเป็นของตน ตรงกันข้ามกับ ราคะความติด ความยึด^{๑๓๖}

จากข้อมูลซึ่งนำเสนอไปข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า อุเบกขา คือ ความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ

^{๑๓๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๗๓,๖๗๔/๔๓๑,๔๓๒.

^{๑๓๑} พระอุปติสสะเถระ, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, หน้า ๑๘๒.

^{๑๓๒} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๘.

^{๑๓๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ทศบารมี ทศพิธราชธรรม, หน้า ๒๓๕.

^{๑๓๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), รวมธรรมะ, หน้า ๒๐๑.

^{๑๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒๑.

ความยินดีดี หรือปฏิเสธ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เปรียบเหมือนความรู้สึกของมารดาบิดา ซึ่งเอาใจใส่แต่พอประมาณต่อบุตรของตน

๒) คุณสมบัติของอุเบกขา

เนื่องจากองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ มีนิมิตต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับอุเบกขามากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมคำอธิบาย ซึ่งอรรถกถาจารย์และนักวิชาการร่วมสมัย ได้แสดงคุณสมบัติของอุเบกขาซึ่งแตกต่างจากองค์ธรรมข้ออื่น ๆ มาแสดงไว้ ดังต่อไปนี้

ลักษณะ คือ สภาพหรือเครื่องหมาย ได้แก่ อาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย^{๑๓๗} รส คือ หน้าที่หรือความบริบูรณ์ ได้แก่ มองเห็นความเสมอภาคกันในสัตว์ทั้งหลาย^{๑๓๘} ปัจจุบันฐาน คือ ผลปรากฏ ได้แก่ ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ ปทัชฐาน คือ เหตุใกล้ ได้แก่ มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตน ว่าสัตว์ทั้งหลายจักได้สุข พ้นทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ที่ถึงตามใจชอบได้อย่างไร^{๑๓๙} สมบัติ คือ ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล ได้แก่ ความสงบหายไม่มีความยินดียินร้าย วิบัติ คือ ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จ ได้แก่ เกิดความเฉยด้วยไม่รู้ ชำศึกใกล้ ได้แก่ อัญญาอุเบกขา คือ เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย ชำศึกไกล ได้แก่ ราคะ คือ ความใคร่ และปฏิเสธ คือ ความเคือง หรือชอบใจและขัดใจ^{๑๔๐}

สรุปได้ว่า หลักพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำนั้น เป็นหลักความประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่ดีงาม ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจโดยมิได้ฝืนใจ ผลจากการกระทำก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ที่ยึดถือโดยตรง และส่งผลให้สังคมของการอยู่ร่วมกันมีความสุข และความเจริญงอกงาม หลัก คุณธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับมนุษย์ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เพราะการมีคุณธรรมเป็นหลักแห่งความประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ถูกต้องและดีงาม มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณงามความดีของสังคมโดยรวม

๒.๗ ประโยชน์ของหลักพรหมวิหาร ๔ ในการเป็นผู้นำ

ประโยชน์ของการเป็นผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่ดี มีนักการศึกษากล่าวไว้กันมากมาย ซึ่งมีทัศนะที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการเป็นผู้นำมาและผลจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการ ซึ่งมีทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น กล่าวว่า ภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพรหมวิหาร ๔ ควรมีลักษณะดังนี้

^{๑๓๗} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๙.

^{๑๓๘} พระอุปัชฌาย์, วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ, หน้า ๑๘๒.

^{๑๓๙} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๕๖๙.

^{๑๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๖.

๒.๗.๑ ด้านเมตตา

๑. มีการเสียสละปราศจากการเห็นแก่ตัว
๒. เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี
๓. มีความจริงใจ
๔. มีความรอบรู้ในวิชาการ
๕. มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน
๖. เป็นผู้นำที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ อุทิศตนและเวลาให้สถานศึกษาอย่างเต็มที่
๗. เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี

๒.๗.๒ ด้านกรุณา

๑. มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครอง บังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่าง ๆ เพื่อได้ทักษะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น
๒. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น
๓. เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลาย ๆ คน เข้ามามีส่วนร่วมในการ กระทำ โดยไม่ทำงานตามลำพังยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น
๔. เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุกคน ในการที่ช่วยให้เขา ดำเนินงานต่าง ๆ ในการศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด
๕. เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น
๖. เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม
๗. เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถและมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการ จัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศ การศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๗.๓ ด้านมุทิตา

๑. มีความกระตือรือร้น เป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี
๒. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น
๓. ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม
๔. เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน
๕. ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ
๖. เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับ มอบหมาย

๒.๗.๔ ด้านอุเบกขา

๑. มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน
๒. มีความสามารถรอบด้าน รู้บางสิ่งในทุกสิ่งและรู้ทุกสิ่งในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตน อย่างกว้างขวางด้วย
๓. มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่โลเล
๔. มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง
๕. มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ
๖. มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ

๗. ชื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและผู้อื่น
 ๘. เฉลียวฉลาดแต่ไม่โอวดฉลาด
 ๙. กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือหนาว สามารถควบคุม จิตใจตนเองได้ กล้าตัดสินใจเมื่อซึ่งใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน
 ๑๐. มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่าง ๆ ก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นผู้ที่สำรวจตัวเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองให้ดีขึ้นเสมอ คิดและวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า
 ๑๑. มีความยุติธรรม เมื่อใดผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญของเขา ก็จะเสื่อมลงทันที
 ๑๒. วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด การดำหรือการดำหน้อย่างกราวรูจะต้องยับยั้งโดยสิ้นเชิง
 ๑๓. ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้^{๓๔๑}
- สรุปได้ว่า ประโยชน์ของหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วนั้นจะเกิดผลหรืออานิสงส์ต่อผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นหลักสามสัมพันธซึ่งกันและกัน ดังนั้น หลักของภาวะผู้นำที่ดีนั้น จะส่งผลให้การจัดการเป็นไปด้วยดี และจากแนวคิดที่สรุปมานั้น ผู้นำองค์กรใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือว่า เป็นผู้มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔ จะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการต่าง ๆ ได้ดี

๒.๘ สรุป

- การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมต่อภาวะผู้นำ สามารถสรุปได้ดังนี้
- (๑) หลักธรรมสำหรับผู้นำ เป็นลักษณะของผู้นำที่ปฏิบัติตามและผู้นำที่มีธรรมในตนเอง คือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้ในการปกครองและการบริหาร รัฐ ประเทศ องค์กรหรือหมู่คณะให้ เป็นไปด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ธรรมจึงเป็นเครื่องเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำให้มีภาวะผู้นำสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายด้วยดีเห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น
 - (๒) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า พระราชาหรือ กษัตริย์ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า เป็นสมมติเทพเป็นเทวดาโดยสมมติ ผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปปะ เป็นสัพบุรุษผู้สงบระงับเป็นผู้มีธรรมของเทวดา เป็น เทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปปะ ฉะนั้นลักษณะของผู้นำในฐานะ เทวราชา ต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปปะคือ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป
 - (๓) หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำนั้น เป็นหลักความประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่ติดมา ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจโดยมิได้ฝืนใจ ผลจากการกระทำ ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ที่ยึดถือโดยตรง และส่งผลให้สังคมของการอยู่ร่วมกันมีความสุข และความเจริญงอกงาม หลัก คุณธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับมนุษย์ที่ต้องอาศัย

^{๓๔๑} นางสาวณัฐวรรณ ฐิตาคม, “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓-๒๕.

อยู่ร่วมกัน เพราะการมีคุณธรรมเป็นหลักแห่ง ความประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ถูกต้องและดีงาม มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณงามความดีของสังคม โดยส่วนรวม

(๔) ประโยชน์ของการเป็นผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประโยชน์ของหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วนั้นจะเกิดผลหรืออานิสงส์ต่อผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นหลักสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น หลักของภาวะผู้นำที่ดีนั้น จะส่งผลให้การจัดการเป็นไปด้วยดี และจากแนวคิดที่สรุปมานั้น ผู้นำองค์กรใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือได้ว่า เป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔ จะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการต่าง ๆ ได้ดี

บทที่ ๓

ปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

บทนี้ ผู้วิจัยเสนอเนื้อหาสาระหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ โดยได้วางกรอบการศึกษา ดังนี้ (๑) ความหมายของเจ้าอาวาส (๒) ลักษณะของเจ้าอาวาส (๓) ปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส (๔) ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส โดยมีประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายของเจ้าอาวาส

คำว่า เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด ซึ่งเจ้าอาวาสวัดเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฏมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่ เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้า อาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตาม ความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง และนอกจากนั้น เจ้า อาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุดที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลุกฝัง ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฏมหาเถรสมาคม กำหนดให้มี จำนวน ๑๑ อันดับ โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุด มีความรับผิดชอบ สูงสุด ด้วยเหตุผล

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใครๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้าย ย่อมเข้าใจปัญหา ต่างๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่ง เป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดี ก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดี

ดังนั้น กฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้ มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยกฏมหาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของ มหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้างๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัติ นั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ ลักษณะ^๑ คือ

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่งการกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำ ด้วยแรงเงินแรงงาน และแรง ความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปด้วยดี ด้วย หน้าที่เจ้าอาวาส

๑.๒ การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผน หรือ จาริตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่าย การจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติ ของวัดที่ตน เป็นเจ้าอาวาส ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษา ให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ผู้มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความ อนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ บรรพชิต และคฤหัสถ์ ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแล การประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นไปด้วย ความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึง การว่ากล่าวแนะนำ ชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและ พระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม ได้แก่

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้ บรรพชิต และคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย หรือ เฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรงได้แก่การ จัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนัก ศาสนศึกษาดังกล่าว

^๑ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓-๓๔.

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรม สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่นๆ รวมถึง การฝึกอบรม ระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจน ฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่น ๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัด และเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ ได้ลักษณะ ๔^๒ คือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำ และเป็น การจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัดแต่ขอรับคำปรึกษา และ ความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรับหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น อำนาจของเจ้าอาวาสตามมาตรา ๓๘^๓ มีดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสให้เข้าไปอยู่อาศัยในวัดได้

๒. หากบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ไม่ตั้งตนอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ๆ มีอำนาจในการให้ออก หรือไล่ออกไปจากวัดนั้นได้

๓. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้ทำงานภายในวัด นั้นได้

๔. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ เมื่อพระภิกษุผู้ใดปกครองทำผิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ หรือ คำสั่ง ของมหาเถรสมาคม

เจ้าอาวาส เป็นผู้มีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอน พระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยตั้งตามถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคมและจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี เป็นธุระในการศึกษา อบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล และต้องปฏิบัติภารกิจของพระพุทธรศาสนาซึ่งจะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคงและช่วยสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นเจ้าอาวาส

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๘

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙

จะต้องมีทั้งศาสตร์และ ศิลป์ในการบริหารและการจัดการเพื่อให้กิจการคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ สำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งจะทำให้ พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ของพุทธศาสนิกชนชาวพุทธ ศาสนาสืบไป

เจ้าอาวาสเป็นผู้การบริหารปกครอง โดยเฉพาะการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้ คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบ การปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่ กันก็คือระบบการกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบ กล่อมเกลาสําหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกลาคือบวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรม วินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมี หน้าที่ กลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบการกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนสำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกลาด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้ เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่า ที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำ หน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือ ระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^๔

นอกจากนั้นการศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่า ปริยัติ และปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจน เป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมทั้งดงาม และมีความสามารถในการ อบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้านพระกับ ชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากร แก่ชาวบ้านทุกๆ ด้านได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดอาารามกัน มากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดทำก็พบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ ๔ ประการ^๕ ดังนี้

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้ รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

^๔ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิสวดศรี - สฤชดีวงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

^๕ พระมหาธรรมาธิปไตย, พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของ พระสงฆ์ไทย, หน้า ๕๓-๗๖, (อัสสัมชัญ)

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย รื่นรม เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น^๖

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่ด้วยความเรียบร้อยสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓^๗ ข้อ คือ

๑. การพัฒนาวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน

๒. การจัดปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม

๓. การจัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล และร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีไทยได้อย่างเต็มที่

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสจะต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีประเด็นดังนี้ ได้เสนอแนะว่า วัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น ต้องประกอบไปด้วย

๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี หรือ สอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ ๑๑ ประการ^๘ คือ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้

๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะต้องไม่มีสิ่งปฏิกูลต่างๆ

๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจชุมชน

๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี

๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการจัดเก็บขยะ กำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนของประชาชนล้ำเข้ามาในเขตวัด

๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด

๙. สัดส่วน วัดควรมีแผนผังบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส

๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด

^๖ นาททรัพย์ จันทรหอม, การทำให้ศูนย์กลางของชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พระสงฆ์ไทย, ปี พ.ศ. ๒๕๒๖, หน้า ๕๓-๗๖, (อัดสำเนา)

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุ และสามเณรภายในวัด^๙

สรุปความได้ว่า ความหมายของเจ้าอาวาส คือ ตำแหน่งการปกครองภายในวัด ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคม โดยมีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ภายในวัดของตน พร้อมทั้งบริหารจัดการวัดให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยปกครอง โดยเฉพาะการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

๓.๒ ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส

การบริหารงานเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานของทุก ๆ องค์กร ทั้งนี้เพราะการบริหารงานสามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ว่าองค์กรนั้น ๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด การบริหารงานขององค์กรต่างๆ ที่ดีนั้น ผู้บริหารองค์กรจะต้องมีความสามารถในการวางแผนให้บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งนี้เพราะผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ร่วมด้วย ซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเอง

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิด เกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่น ๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การยึดมั่นในตัวตน(อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคัม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคัม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคัมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคัมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคัมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ดีอยู่แล้วดังนั้น จึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล^{๑๐} ดังนี้

๑. ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างไรก็ตามที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑”^{๑๑}

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕

^{๑๐} ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๑} อ.พ.ท. (ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๑๐.

๒. ในด้านการบริหารพระวินัย ในสมัยมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง

๓. ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักร และพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก

จันทราณี สงวนนาม ได้กล่าวว่า การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้ การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๑๒}

ธงชัย สันติวงษ์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานเป็นภาระหน้าที่ของผู้ในกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้และในขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์กรให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^{๑๓}

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๑๔}

^{๑๒} จันทราณี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๑๓} ธงชัย สันติวงษ์, องค์กรและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^{๑๔} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), คนสำราญงานสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และ สมาน รังสิโยภุชญ์ กล่าวว่า การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๑๕}

ลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) ได้ให้ทัศนะว่า การบริหารเป็นศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้กับผู้บริหารว่าต้องทำอะไรภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการกระทำของพวกเขาได้^{๑๖}

ยอร์ช (George) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การดำเนินงานและการควบคุม เพื่อใช้ให้กิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยคนและทรัพยากร^{๑๗}

ไซมอน (Herbert A.Simon) กล่าวว่า การบริหารหมายถึงศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^{๑๘}

ดิน ปรัชญพฤทธ์ ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยการ หรือการวินยัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

^{๑๕} สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภุชญ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๑๖} ลูเธอร์ กุลิก อ้างใน สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๑๗} ยอร์ช อ้างใน ประดิษฐ์ บอดิฉิน, “กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จังหวัดกลุ่มภาคเหนือ”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๑๘} ไซมอน อ้างใน เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๑๙}

เฟรเดอริก วินสโล เทเลอร์ (Frederick Winslow Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็ช่วยให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

จากหลักการดังกล่าว พบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหา และความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อย ๆ ^{๒๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวถึง การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

^{๑๙} อารีย์ สวัสดิ์สาลีและคณะ, บทบาทของผู้บริหารฝ่ายทรัพยากรบุคคลในการบริหารผู้มีวุฒิสามารถ, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

^{๒๐} Frederick Winslow Taylor, อ้างในธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำ และการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๒๑}

สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการ และวัตถุประสงค์ ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหา การกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึง การแสวงหา กำหนดตัวบุคคล และวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึง การบำรุงขวัญ กระตุ้น และส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co-Ordination) หมายถึง การจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่น และเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะ และประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อทราบผลการปฏิบัติงาน และปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้าย เพื่อเปรียบเทียบผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต^{๒๒}

สุปรีชา กมลาคัน ได้อธิบายว่า แนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

^{๒๒} อีระรัตน์ กิจจักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

โดยเฮนรีฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCoRB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)^{๒๓}

ทฤษฎีการบริหารของ เฮนรี ฟาโย Henri Fayol ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ^{๒๔} คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำ การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้น และลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพการไล่ลอกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๒๕}

^{๒๓} สุปรีชา กมลาคัน, พลอากาศโท, หม่อมหลวง, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๒๔} Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), p. 17.

^{๒๕} Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), p. 18.

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔^{๖๖} ประการ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับ การมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโยได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ แวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกรักของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชา จากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าใน การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์กรจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์กรได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้นสำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้น เป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการ

^{๖๖} ฟาโย, อังโน ตีรวิธรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

กระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากถ้าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรม ของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคลแต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่ง ต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง การเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมาสำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆคนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม

โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควร ยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกัน ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนา ความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง^{๒๗}

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล ได้กล่าวถึง กระบวนการการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการ^{๒๘} คือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set Objective) การพัฒนากลวิธี (Develop strategies) ในการวางแผน ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน

๒) การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันอย่างดี

๓) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ

๔) การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

^{๒๗} ฟาโย, อังโน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๘} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๕) การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖) การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อการดำเนินการเป็นไปด้วยดี และราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗) การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงานคือ ความร่วมมือ ซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘) การสื่อสารข้อความ (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙) การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ่มแจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงาน จะหมายถึงวิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงานความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐) การจัดงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดเตรียมงบประมาณ โดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยหลัก คือ เงินบุคคล วัสดุสิ่งของ และวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายหลักการบริหารงานโดยทั่วไปทั้งภาครัฐและเอกชน และองค์กรต่างๆ ประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ หรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผล การปฏิบัติงาน การงบประมาณ เป็นต้น

หน้าที่ในการบริการ คือ หน้าที่แต่ละอย่างของกระบวนการการบริหาร ล้วนเป็นหน้าที่ของงานที่จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจหรืองานทั้งหลายที่บุคคลฝ่ายต่างๆ ในองค์การปฏิบัติอยู่ให้สำเร็จผลโดยมีประสิทธิภาพ POSDCCR คือ

๑. การวางแผน (Planning) การกำหนดนโยบาย และมาตรการการวางแผนปฏิบัติ หมายถึงการกำหนดแผนงาน หรือวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อผลสำเร็จตามที่ต้องการ การวางแผนจะเกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจพิจารณาถึงผลสำเร็จที่ต้องการจะได้หนทางที่จะทำได้ตามตั้งเป้าหมายไว้ ในทางปฏิบัติในการวางแผนผู้บริหาร จะทำการคาดการณ์อนาคต และจะมีการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป้าหมายต่าง ๆ ในการวางแผนนั้น ผู้บริหารได้ใช้ดุลพินิจต่าง ๆ ว่าองค์กรจะต้องทำอะไรให้ได้ผลอะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร ทำเมื่อไหร่ ก็จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้โดยกล่าวไว้ว่าในการวางแผนนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ทรงประทานการอุปสมบทแก่อัญญาโกณฑัญญะ

พระภิกษุรูปแรกในทางพระพุทธศาสนาด้วยพระดำรัส ว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” จะเห็นได้ว่า พระพุทธดำรัสนี้มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทชัดเจน ว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า ให้สมาชิกให้ปฏิบัติให้หลุดจากทุกข์ส่วนตัว หรือแนะนำคนอื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต^{๒๙}

๒. การจัดองค์การ (Organizing) การจัดองค์การหรือการจัดรูปงาน หมายถึงการจัดรูปงานและโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆ คือการจัดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ รวมถึงการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งภายในองค์การตามความถนัดและตามความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในเชิงวิชาการด้วย^{๓๐}

สำหรับคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโส หรืออายุพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้ที่บวชก่อน คณะสงฆ์ได้มีการบริหารกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์ หรือพ่อปกครองลูก โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในการจัดระเบียบการบริหาร โดยให้อำนาจการบัญชาตติหลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์ตามความเหมาะสมต่อมาฝ่ายบ้านเมืองจึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยอุปถัมภ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา^{๓๑}

๓. การบริหารงานบุคคล (Staffing) คือ การสรรหาบุคคลมาบรรจุในตำแหน่งที่กำหนดไว้ หมายถึง การสรรหา การรับสมัคร การสัมภาษณ์ การคัดเลือก การบรรจุ การฝึกอบรมของบุคลากรให้เข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติงานสำหรับการบริหารบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่พระสงฆ์พิจารณาผู้หวังความสำเร็จในการบริหาร ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยในการบริหารภารกิจ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งขึ้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๒}

สำหรับการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่จะต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ ในการทำพิธีอุปสมบทให้แก่กุลบุตร พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามามีการอุปสมบทต้องได้รับการเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ (พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อให้เกิดการศึกษาในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา^{๓๓}ระบบการศึกษาใน

^{๒๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕-๖.

^{๓๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๙.

^{๓๒} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑.

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๑๒.

พระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรตราบไต่ที่บุคลากรยังไม่บรรลุพระอรหันต์ เขาผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป^{๓๔}

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) คือการเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ในจำนวนทางที่มีให้เลือกจำนวนมาก การตัดสินใจสั่งการที่สำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารทั้งหมด เพราะว่า บรรดากระบวนการต่างๆ ล้วนแต่ดำเนินไปเพื่อช่วย และสนับสนุนในการตัดสินใจสั่งการทั้งสิ้นในการตัดสินใจด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ จะต้องอาศัยพระธรรมวินัย ตัวบทกฎหมายระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ตลอดทั้งแนวนโยบาย และระเบียบประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ฉะนั้น การตัดสินใจหมายถึง การอำนวยการเลือกตั้ง การชี้แนะงาน ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตลอดทั้งติดตามคำสั่งชี้แนะนั้น และในการสั่งงานซึ่งตัดสินใจสั่งการลงไป พระสังฆาธิการจะต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริงตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพิจารณา การสั่งการจะดำเนินไปในทิศทางอันเป็นจุดหมายของหน่วยงานนั้นๆ ต้องใช้เทคนิคกลวิธีให้เกิดแรงจูงใจ การติดต่อสื่อสารความคิด และการทำงานให้เกิดขึ้นนั้น จึงจะทำให้การปฏิบัติงานของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง^{๓๕}

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมกิจกรรมของผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้คุณภาพที่ต้องการโดยถือหลักปรัชญาที่ว่า “คุณภาพใส่เข้าไปในผลงานระหว่างกระบวนการทำงาน ไม่ใช่การตรวจสอบครั้งสุดท้าย” ดังนั้น การควบคุมจึงหมายถึง การส่งเสริมและการเสริมสร้างคุณภาพทุกขั้นตอนการควบคุมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพตามวัตถุประสงค์นั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนที่เกี่ยวข้อง มิใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การควบคุมคุณภาพ คือการทำงานเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเปล่า ป้องกันไม่ให้งานผิดพลาดไปจากข้อกำหนด หาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานการกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กร ให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างดีดังที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้มาตรฐานการควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกันพระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไม่มีความละอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา^{๓๖}

๖. การประสานงาน (Coordinating) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานแนวคิดพฤติกรรมของตนเอง และเพื่อร่วมงานผสมผสานกลมกลืนกัน ไม่ขัดหรือแย้ง หรือซ้ำซ้อนกัน เพื่อประสานผลประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันการประสานงานจึงเป็นการสร้างวิธีการทำงานร่วมกัน หรือบุคคลภายนอกเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกัน สำหรับคณะสงฆ์ต้องมีประสานงานกันระหว่างพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับบนไปจนระดับล่าง และระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน^{๓๗}

๗. การเสนอรายงาน (Reporting) การเสนอรายงาน คือ การเสนอจะเป็นไปด้วยวาจา หรือการบันทึกเป็นหลักฐานในการดำเนินงาน พร้อมกับเสนอแนะปัญหา และสถิติข้อมูลที่แท้จริงต่อ

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๓๕} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, องค์การและการจัดการ, หน้า ๒๓.

^{๓๖} อ่างแล้ว, หน้า ๑๙.

^{๓๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์, อ่างแล้ว, หน้า ๔๕.

ผู้บังคับบัญชา ตลอดจนทั้งการประชาสัมพันธ์เพื่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานสำหรับพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ควรนำหลักและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงใช้ในงานคณะสงฆ์ก็จะเป็นไปประโยชน์ต่องานคณะสงฆ์อย่างยิ่งการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา มีความละเอียด และเป็นขั้นตอนในการกลั่นกรองรับบุคคลเข้ามาบวชโดยที่พระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ในการอุปสมบททุกบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรมโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบท และต้องรับรับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมจากพระอุปัชฌาย์หรือผู้ปกครองจนกว่าจะมีพรรษา ๕ ที่เรียกว่า นิสัยมุตกะ คือพ้นจากการพึ่งพาอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ トラバใดที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุนิติภาวะผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในด้านพระธรรมวินัยต่อไป ที่เรียกว่า เสาะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อผู้นั้นสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า พระอเสาะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา “กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียน การสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา” การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดสาระ กิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน^{๓๘}

ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และวุฒิภาวะของผู้เรียนโดยที่พระพุทธเจ้าเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเปรียบเทียบกับบัว ๔ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่ได้รับการศึกษาอบรมไปตามจรีต ๖ ประการ และที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อกฺขาตาโร ตถาคตา เอตํทํหยาตํทํทาความเพียรเพากิเลส พระตถาคตเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทาง”^{๓๙} บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วในการบริหารงานบุคคลพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเปรียบเทียบกับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน ใครทำดีก็จะได้การยกย่องใครทำผิดก็ต้องได้รับการลงโทษดังพระบาลีว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชมฺกนํทํควรชมฺ ยกฺยอํ คนํทํควรยกฺยอํ”^{๔๐}

จะเห็นได้ว่า หลักการบริหารดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องกระทำร่วมกันเพื่อ

^{๓๘} การศึกษาแห่งชาติ, คณะกรรมการ และกระทรวงศึกษาธิการ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^{๓๙} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๔๐} พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๒/๕๓๑.

ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ คณะสงฆ์ตั้งเอาไว้จึงต้องอาศัยหลักการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อความเหมาะสมถูกต้องตาม หลักพระธรรมวินัยและทันยุคสมัยปัจจุบัน

๓.๓ ปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส

ในการศึกษาปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส ในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถาม และสัมภาษณ์เพื่อให้เห็นปัญหาของการบริหารงานของ เจ้าอาวาส เพื่อจะได้ทราบว่ามีปัญหานั้น มีประการอย่างไรบ้าง โดยได้รวบรวมข้อมูล แล้วจากการ สัมภาษณ์ มีประเด็นดังต่อไปนี้ พบว่า

๓.๓.๑ ปัญหาภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญของการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะการจัดการ การบริหาร หรือ แม้แต่การมีความรู้ของเจ้าอาวาสนั้น ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการ

สภาพปัญหาการศึกษาความรู้วิทยาการต่าง ๆ ปัจจุบันต้องอาศัยผู้นำหรือเจ้าอาวาส หาก ผู้นำขาดความรู้ การพัฒนาภูมิปัญญาต่าง ๆ ภายในวัดก็ไม่ขับเคลื่อน เพราะทุกวันนี้ต้องมีความรู้ อันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้ เพื่อที่จะใช้ในการบริหารจัดการ แต่เนื่องด้วยเจ้าอาวาสบางวัดนั้น มีอายุ มาก ขาดการศึกษา จึงเป็นปัญหาในการบริหารงานต่าง ๆ ขึ้น^{๔๑}

๑) ปัญหาสุขภาพก็เป็นส่วนสำคัญในการเป็นผู้นำที่จะดำเนินงาน โดยเฉพาะความ เจ็บป่วยหรืออาพาธนั้น ก็ส่งผลให้การจัดการบริหารวัดไม่เต็มที่ แม้แต่ประชุมประจำเดือนเจ้า อาวาสบางวัดก็มาไม่ได้ เพราะเกิดจากอาพาธ ส่งผลถึงการบริหารงานไม่เต็มกำลัง ขาดข้อมูล ข่าวสาร^{๔๒}

๒) เจ้าอาวาสบางท่าน ไม่มีวิสัยทัศน์ ยึดติดแต่เรื่องเดิม ๆ โดยไม่รับฟังความคิดเห็นของ ลูกวัด หรือญาติโยมที่อยู่ในชุมชน ส่งผลการขัดเคลื่อน หรือการแสดงออกนั้น จะไม่ค่อยเห็นเห็นด้วย ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน^{๔๓}

๓) ไม่เข้าใจในบทบาทของตนเอง ขาดประสบการณ์ในการจัดการวัด โดยเฉพาะความ เข้าใจกันภายในวัดของตนเอง เจ้าอาวาสต้องรู้หลักในการเป็นผู้นำ ไม่สามารถที่จะนำลูกวัดนั้น พัฒนาทั้งระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์ การบริการสภาพแวดล้อม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความเสียสละ จึงเป็นปัญหาทุกวันนี้^{๔๔}

ดังนั้น สภาพปัญหาด้านภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะของภาวะผู้นำ จะเห็นได้จากปัญหา ที่ว่า เจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระอธิการจันทิ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระอธิการพินทร อาภากร เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์การข้อมูลข่าวสาร หรือเจ้าอาวาสนั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานประชุม คือ เกิดจากการอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยร่างกายหรืออายุมากแล้ว

๓.๓.๒ ปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนวัตถุ

ด้านศาสนวัตถุ นั้น เป็นส่วนประกอบภายในวัดในการที่เจ้าอาวาสต้องช่วยเหลือดูแล เพราะศาสนวัตถุต่าง ๆ ภายในวัดจะต้องช่วยกันดูแล และทำนุบำรุง เพื่อเป็นการรักษา และคอยสร้าง ขึ้น พร้อมทั้งเจ้าอาวาสจะต้องเอาใจใส่ในการบริหารจัดการ แต่ปัจจุบันนี้สภาพปัญหาทางเจ้าอาวาส นั้น ไม่สามารถบริหารจัดการ คือ

๑) ขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัด ก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกล ชุมชนก็น้อย ไม่ค่อยจะมีงบหรือปัจจัยสนับสนุน ก็ขับเคลื่อนในการพัฒนา สร้าง บำรุง เป็นต้น^{๔๕}

๒) เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ในเรื่องบริหารจัดการ การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น เจ้าอาวาสที่เป็นมานาน อายุเยอะก็ไม่ได้เรียนรู้ ส่งผลไม่เข้าใจในการบริหารจัดการ^{๔๖}

๓) พระลูกวัดหรือทีมงานไม่เห็นด้วย การมีลูกสงฆ์หรือพระลูกวัดนั้น เจ้าอาวาสไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขาดความเข้าใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ขาดคุณธรรมที่จะดูแลทั้งเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ความมีมนุษยสัมพันธ์นั้นขาดหายไป^{๔๗}

ดังนั้น ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัยด้านศาสน วัตถุ เกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัด ก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกล ชุมชนก็น้อย การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการ บริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น เจ้าอาวาสที่เป็นมานาน อายุเยอะก็ไม่ได้เรียนรู้ ส่งผล ไม่เข้าใจในการบริหารจัดการ และพระลูกวัดหรือทีมงานไม่เห็นด้วย การมีลูกสงฆ์หรือพระลูกวัดนั้น เจ้าอาวาสไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขาดความเข้าใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ขาดคุณธรรมที่จะดูแลทั้งเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ความมีมนุษยสัมพันธ์นั้นขาดหายไป

๓.๓.๓ ปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนบุคคล

ผู้นำควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายและแนวความคิดที่ชัดเจน บทบาทดังกล่าว จะช่วยให้ผู้นำสร้างแผนงานแม่แบบ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการก่อนจะลงมือปฏิบัติตามแผน

^{๔๕} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระอธิการจันทิ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา ๒๕ มกราคม ๒๕๖๑

นอกจากนั้น ไม่เพียงแต่ต้องรู้ถึงวิธีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายเท่านั้น แต่ผู้นำต้องได้รับการสนับสนุนและความมุ่งมั่นจากลูกทีมในการบรรลุถึงเป้าหมายด้วย ผู้นำต้องมีความสามารถนำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสร้างพันธกิจ วิสัยทัศน์ และสื่อสารอย่างชัดเจนถึงความแตกต่างและผลประโยชน์ที่พนักงานจะได้รับจากความสำเร็จในอนาคต อีกทั้งยังสามารถทำให้พนักงานมีแรงจูงใจและรู้สึกตื่นตัวกับทิศทางใหม่นี้ด้วย แต่สภาพปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนบุคคลในเขตลำพูน เชียงใหม่ นครราชสีมา ของผู้สัมภาษณ์จากแบบสอบถาม ได้ประเด็นข้อมูลดังนี้

๑) ไม่มีการเรียนรู้เข้าใจในการบริหารจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ไม่มีศีลธรรมในการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีพฤติกรรมที่แสดงออกไม่มีความเชื่อมั่นตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่าบทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในวัด หรือสังคมตามสถานภาพของตนเอง^{๔๘}

๒) ไม่มีการพัฒนาตนเองขาดความเชื่อมั่น ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๔๙}

๓) ขัดแย้งต่อชุมชน ไม่เข้าใจในหน้าที่ของตนเอง ขาดความเคารพจากชุมชน โดยเจ้าอาวาสเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน แม้กระทั่งเรื่องของการบริหารจัดการเงินทองต่าง ๆ ไม่มีปัญหาชี้แจงแสดงอย่างชัดเจน อธิบายไม่ได้ เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนเกิดขึ้น โดยดำเนินงานไม่มีเป้าหมายขาดการวางแผน เป็นต้น^{๕๐}

ดังนั้น ปัญหาด้านของภาวะผู้นำด้านศาสนบุคคล เกิดจากไม่มีการเรียนรู้เข้าใจในการบริหารจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ไม่มีศีลธรรมในการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีพฤติกรรมที่แสดงออกไม่มีความเชื่อมั่นตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ไม่มีการพัฒนาตนเองขาดความเชื่อมั่น ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน

๓.๓.๔ ปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนพิธี

ภาวะผู้นำด้านศาสนพิธี เป็นการจัดการที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานของทุกๆ องค์กร ทั้งนี้เพราะการบริหารงานสามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ว่าองค์กรนั้นๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด การบริหารงานขององค์กรต่าง ๆ ที่ดีนั้น ผู้บริหารองค์กรจะต้องมีความสามารถในการวางแผนให้

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สบปลุญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำพูน เชียงใหม่ นครราชสีมา ๒๔ มกราคม ๒๕๖๑

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อาภากร เจ้าอาวาสวัดไพธ อำเภอลำพูน เชียงใหม่ นครราชสีมา

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำพูน เชียงใหม่ นครราชสีมา

บุคลากรสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งนี้เพราะผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ร่วมด้วย ซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเอง ปัญหาของภาวะผู้นำด้านศาสนพิธีของเจ้าอาวาสอำเภอลำทะเมนชัย ดังนี้

๑) ไม่รู้บทบาทของตนเอง เจ้าอาวาสที่จะช่วยดูแลลำบาก ขาดขั้นตอน แต่ก็สามารถที่จะแสดงธรรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม แก่ญาติโยมที่มาเข้าวัดเท่านั้น ส่วนไม่มาหรือลูกหลานที่ไม่เคยเข้ามาวัดก็จะไม่รู้ ไม่เข้าใจเท่าที่ควร ส่วนใหญ่ก็จะมีแต่คนแก่ คนเฒ่า ที่เข้ามาวัด และอีกอย่างทุกวันนี้ คนไม่กลัวบาปกรรม หรือไม่ละอายในการทำไม่ดี หรือผิดศีล ๕ มากขึ้น สิ่งที่เราทำที่ไม่ทำส่วนสิ่งที่ไม่ควรทำ ยิ่งทำมากขึ้นจึงเกิดปัญหาผิดทั้งกฎหมายและศีลธรรม^{๕๑}

๒) เจ้าอาวาสไม่แลกเปลี่ยนและแบบเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำแบบเดิมที่ใช้การแลกเปลี่ยนโดยรางวัลต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกัน ส่วนผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงนั้น จะใช้ความสามารถเปลี่ยนความเชื่อ ทศนคติของสมาชิก เพื่อให้สมาชิกทำงานได้บรรลุเหนือกว่าเป้าหมายที่ต้องการ แต่ทุกวันนี้ผู้นำไม่มีการถ่ายทอดความคิด ประสบการณ์ และกระตุ้นทางด้านความคิดต่างๆ ให้แก่สมาชิกอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ^{๕๒}

๓) ขาดการให้ความน่าเชื่อถือแก่ทีม ในการทำงานร่วมกันจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เชื่อมมั่นในความสามารถของทีมงาน โดยยึดผลงานเป็นหลัก และกระบวนการทำงานจะยึดพนักงานเป็นศูนย์กลาง โดยจะมีการให้ความรู้ในงานแก่ลูกวัดอย่างต่อเนื่อง^{๕๓}

ดังนั้น ปัญหาภาวะผู้นำด้านศาสนพิธี เกิดจากไม่รู้บทบาทของตนเอง เจ้าอาวาสที่จะช่วยดูแลลำบาก ขาดขั้นตอน แต่ก็สามารถที่จะแสดงธรรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม แก่ญาติโยมที่มาเข้าวัดเท่านั้น ส่วนไม่มาหรือลูกหลานที่ไม่เคยเข้ามาวัดก็จะไม่รู้ ไม่เข้าใจเท่าที่ควร ขาดการให้ความน่าเชื่อถือแก่ทีม ในการทำงานร่วมกันจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เชื่อมมั่นในความสามารถของทีมงาน และเจ้าอาวาสไม่แลกเปลี่ยนและแบบเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำแบบเดิมที่ใช้การแลกเปลี่ยนโดยรางวัลต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ได้รับผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกัน

๓.๓.๕ ปัญหาภาวะผู้นำด้านการศึกษา

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญของชีวิต เพราะความรู้วิทยาการต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นเครื่องมือในการสร้างให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งเกี่ยวกับความเป็นอยู่ การพัฒนา หรืออาศัยความรู้ในการพัฒนาสติปัญญาควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ชุมชนนั้นอยู่กันอย่างมีความรักสามัคคีปองดอง

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อาภากร เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

การมีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาสภาพจิตใจ เพื่อปิดกั้นมิให้ตกไปสู่อำนาจของฝ่ายที่เป็นอกุศลธรรม โดยอาศัยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน แต่ชุมชนบางชุมชน ยังขาดความเข้าใจอย่างทอ้งแท้เกี่ยวกับความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่เคยชิน เกี่ยวกับการผิดศีล ยังประมาทในชีวิต เห็นผิดเป็นชอบ ยิ่งทุกวันนี้ยังมีให้เห็นในวัดในการนำสุราเข้ามาดื่มภายในวัด โดยเฉพาะจัดงานบุญกุศลต่าง ๆ^{๕๔} เจ้าอาวาสไม่มีแผนงาน ซึ่งขาดการวางแผนไปตามลำดับขั้นตอน และยังไม่ค่อยสนับสนุนในการส่งเสริมการศึกษา โดยไม่คำนึงถึงการส่งเสริมด้านสติปัญญา เพราะตัวเองก็ไม่ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งยังมีทัศนคติต่อผู้ที่ศึกษาในปัจจุบัน^{๕๕}

เจ้าอาวาสขาดการพัฒนาโดยไม่ได้เข้าอบรม แม้แต่ทางคณะสงฆ์จัดประชุมประจำเดือน หรือมีโครงการอบรมเกี่ยวกับพระสงฆ์ของจังหวัดก็ไม่มาอบรม นี่คือปัญหาเพราะไม่สนใจ และไม่มีพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๕๖}

การพัฒนาวัดนั้นสิ่งสำคัญในเบื้องต้นที่นำให้ความสนใจที่สุดคือ การพัฒนาคนในการพัฒนาคนจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาด้านจิตใจ โดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ทั้งหลักคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนหลักธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป อย่างไรก็ตามการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นั้นมีแนวทางตามรูปแบบของโครงการต่าง ๆ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเท่าทันเหตุการณ์ในสภาวะปัจจุบัน

ความรู้ความเข้าใจในศีลธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้อย่างทอ้งแท้ พระสงฆ์ในเขตจังหวัดนครราชสีมา ก็มีโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการอบรมศีลธรรม โครงการส่งเสริมชุมชนวัดปลอดเหล้าอย่างถาวร เป็นต้น เพราะการจัดอบรมศีลธรรมให้แก่พระสงฆ์ หรือประชาชนทั่วไป มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนามนุษย์ทั้งทางกายและทางจิตใจไปพร้อมกัน โดยเฉพาะการที่จะอบรมให้ประชาชนมีศีลธรรมแล้วต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาทางจิตใจก่อนเมื่อคนเรามีสภาพจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์แล้วการที่จะดำเนินการตามหลักศีลธรรมก็เป็นไปโดยง่าย เพราะมนุษย์เรามีจิตใจเป็นใหญ่ในสภาพร่างกาย ใจเป็นผู้สั่งการให้กระทำทั้งในทางดีหรือชั่ว ถ้ามีจิตใจดีก็สั่งทำในสิ่งที่ดี แต่ถ้าสภาพจิตใจไม่ปกติหรือมีสภาพที่เต็มไปด้วยอกุศล บุคคลนั้นก็จะแสดงออกหรือกระทำในสิ่งที่เรียกว่าความชั่ว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีโครงการขึ้นมาเพื่ออบรมศีลธรรมให้แก่ชุมชน อันเป็นการพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาคน^{๕๗}

พระพุทธศาสนามีความสำคัญมากมายหลายประเด็นมีหลักคำสอนสำหรับพัฒนาบุคคลให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตบนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง และได้กำหนดข้อปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมตน ด้วยการให้ละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระอธิการจันทิ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๗} สัมภาษณ์, พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

แต่ทุกวันนี้ไม่ค่อยใส่ใจ ยังประพาศิลาธรรมมากมาย โดยการบริหารจัดการบุคคลหรือผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสยังขาดประสิทธิภาพ ขาดการประสานงาน ยังมีกลุ่มของพระสงฆ์ที่ไม่เข้าใจในระบบของการอยู่ร่วมกัน^{๕๘}

พระใบฎีกาสุริยนต์ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา ได้ให้ความเห็นว่า ปัญหาของเจ้าอาวาสในประเด็นภาวะผู้นำในการบริหารงานบุคคล ๑.การไม่สนใจในการรับทราบปัญหาทางคณะสงฆ์ ๒.การไม่เห็นความสำคัญต่อการปฏิบัติตนและการศึกษา ๓.ความไม่กล้าตัดสินใจในการตัดสินใจเรื่องราวในวัดของตน ๔.ปล่อยให้มีผลประโยชน์เกิดขึ้นในวัด^{๕๙}

พระอธิการจันทิ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อนน้อย ได้ให้ความเห็นว่า ๑.ไม่มีการประชุมคณะสงฆ์ในวัดของตนเอง ๒.ขาดวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำที่ดี และขาดความสามัคคีในหมู่คณะ ๓.ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง และไม่สามารถเข้ากับผู้นำชุมชน และ ๔.ไม่กล้าตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นในอาวาสของตนเอง^{๖๐} พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม ได้ให้ความเห็นว่า ๑. เจ้าอาวาสไม่เข้าใจในการปฏิบัติต่อคณะสงฆ์ที่อยู่ในอาวาสเดียวกัน ๒. ขาดความสามัคคีในหมู่คณะ ๓. ไม่กล้าตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นในอาวาสของตนเอง และ ๔. เจ้าอาวาสยึดความคิดเห็นตนเองเป็นที่ตั้งและไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระลูกวัด^{๖๑}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำด้านการศึกษา ปัญหาด้านนี้เจ้าอาวาสเจ้าอาวาสไม่มีแผนงาน ซึ่งขาดการวางแผนไปตามลำดับขั้นตอน และยังไม่ค่อยสนับสนุนในการส่งเสริมการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงการส่งเสริมด้านสติปัญญา เพราะตัวเองก็ไม่ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งยังมีทัศนคติต่อผู้ที่ศึกษาในปัจจุบัน ขาดการพัฒนาโดยไม่ได้เข้าอบรม แม้แต่ทางคณะสงฆ์จัดประชุมประจำเดือนหรือมีโครงการอบรมเกี่ยวกับพระสงฆ์ของจังหวัดก็ไม่มาอบรม และยังขาดความเข้าใจอย่างทอ้งแท้เกี่ยวกับความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่เคยชิน เกี่ยวกับการผิดศีล ยังประมาทในชีวิต

สรุปได้ว่า ปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส ได้แก่ จะเห็นได้จากปัญหาที่ว่าเจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์การข้อมูลข่าวสาร หรือเจ้าอาวาสนั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานประชุม คือ เกิดจากการอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยร่างกายหรืออายุมากแล้ว ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ด้านศาสนวัตถุ เกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัดก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกล ชุมชนก็น้อย การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อาภากร เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยนต์ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๖๐} พระอธิการจันทิ จุกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อนน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น เจ้าอาวาสที่เป็นมานานอายุเยอะก็ไม่ได้เรียนรู้ ส่งผลไม่เข้าใจในการบริหารจัดการ และพระลูกวัดหรือที่มงานไม่เห็นด้วย

๓.๔ ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส

ในพระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ^{๖๒} นั้น ซึ่งแนวคิดของการนำและภาวะผู้นำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอาจพิจารณาได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำองค์การพระพุทธที่มีทั้งธรรมบารมี และทรงเป็นผู้นำที่ยึดธรรมเป็นหลักในการนำพาสมาชิกในองค์การ คือ เหล่าพระสาวกไปสู่แนวทางการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยอดเยี่ยม โดยที่พระพุทธองค์ในฐานะผู้นำ ได้ทรงเลือกใช้หลักในการนำและภาวะผู้นำของพระพุทธองค์ในเรื่องราวต่าง ๆ ตามโอกาส บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ที่หลากหลายลักษณะ ยกตัวอย่างเช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การให้ความสำคัญระหว่างคนและงานอย่างเท่าเทียมกัน การสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นให้ดำเนินกิจกรรมในการปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ รวมถึงวิธีการในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับสมาชิกภายนอกองค์การ^{๖๓}

ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษาในประเด็นดังนี้ คือ (๑) ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ (๒) ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ (๓) ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะคุณสมบัติที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ^{๖๔} คือ ลักษณะและคุณสมบัติภายใน และคุณสมบัติภายนอก โดยลักษณะและคุณสมบัติดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะเป็นกรอบในการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้นำที่ดีนั้นควรมีลักษณะและคุณสมบัติอย่างไร โดย ๒ ประการมีรายละเอียดดังนี้

๑. คุณสมบัติภายในของภาวะผู้นำ

คุณสมบัติของภาวะผู้นำภายในนั้น หมายถึง สภาพจิตใจ คุณธรรมหรือหลักการในด้านมโนธรรมที่ผู้นำโดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดี และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้ โดยหลักคุณธรรมที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและคุณสมบัติที่จัดเป็นมโนธรรมมี ดังต่อไปนี้

๑.๑ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏอยู่ในพุทฺธยปาปริกสูตร ซึ่งในพระสูตรกล่าวไว้ ดังนี้

^{๖๒} พระครูสิริจันทวิภู, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^{๖๓} พูนลาภ แก้วแจ่มศรี, “การจัดการเชิงพุทธ : การสำรวจปรัชญาและแนวคิดสำหรับการจัดการสมัยใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖).

^{๖๔} พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๖.

๑.๑.๑ จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์ รูปการ สถานการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร

๑.๑.๒ วิรุโรร คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญในการทำงาน รู้หลักการและวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ

๑.๑.๓ นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น^{๖๕}

๑.๒ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในสังฆโศภณสูตร ซึ่งในพระสูตร กล่าวไว้ ดังนี้

๑.๒.๑ วิยัตโต เป็นผู้ไม่มีปัญญา

๑.๒.๒ วินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี

๑.๒.๓ วิสารโท เป็นผู้แก้แค้น

๑.๒.๔ พหุสสุโต เป็นผู้มีความรู้ ศึกษาทรงจามาก

๑.๒.๕ ธัมมานุธัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควร^{๖๖}

๑.๓ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจยนิบาตที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๖ ประการคือ

๑.๓.๑ ขมา คือ มีความอดทนต่อการปฏิบัติงานมีใจหนักแน่นมั่นคง ไม่ยอมตกในความชั่วไม่กลัวเกรงหรือมีอคติ ๔ เอตต้องตัดสินใจและไม่หวั่นไหวในเพราะโลกธรรม ๘

๑.๓.๒ ชาคิริยะ คือ มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความระมัดระวังไม่ประมาทในการประคับประคองชีวิตหน้าที่การงาน

๑.๓.๓ อุฏฐานะ คือ มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงาน

๑.๓.๔ สังวิภาคะ คือ มีอหิยาภัยดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน

๑.๓.๕ ทยา คือ มีจิตใจที่เอ็นดู รักใคร่ห่วงใยเอาใจใส่ดูแลผู้ร่วมงาน

๑.๓.๕ อิกขนา คือ เอาใจใส่ตรวจตรางานและหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ^{๖๗}

๑.๔ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในเตสกุณชาดก พระพุทธองค์ทรงได้แสดงไว้สรุปย่อดังนี้

๑.๔.๑ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจปัญหาไม่ทอดทิ้งงาน ไม่ทำงานให้อาгуล (คั่งค้าง) มีความเพียรอดทนในหน้าที่การงาน

๑.๔.๒ ฉลาดวางบุคคลให้เหมาะสมกับงาน รู้ประโยชน์และโทษ รักษาความลับ ไม่ดำเนินชีวิตในทางที่ผิด รักษาเกียรติประวัติ รักษาประโยชน์ส่วนร่วม และต้องรอบรู้ในกิจการคลัง บริหารการคลังด้วยตัวเอง ไม่ควรไว้วางใจให้คนอื่นจัดงาน รู้รายรับรายจ่ายในกิจการงานที่รับผิดชอบ “การเป็นเจ้าอาวาสนั้นต้องเข้าใจหน้าที่ของตนเอง ทั้งยังต้องดูแลภายในวัดและความเป็นอยู่ของ

^{๖๕} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๐๓.

^{๖๖} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๗/๑๐.

^{๖๗} อัง.ปัญจก.(ไทย) ๒๒/๕๓/๕๖.

คณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย แบ่งหน้าที่งานภาระงาน หรือมอบหมายงานให้เหมาะสมกับบุคคล และรู้เรื่องการบริหารจัดการอย่างเคร่งครัด”^{๖๘}

๑.๔.๓ บำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ยกย่องบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่อง ชมเช้ควรชม รับฟังปัญหาหรือพบปะผู้ร่วมงานอยู่เสมอ เพื่อรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขหรือชี้แนะ

๑.๔.๔ ออกติดตามผลงาน ตรวจสอบตราดูแลความประพฤติของเจ้าหน้าที่ภารกิจสำคัญไม่ควรมอบให้ผู้อื่น และใช้วิจารณ์งานในการบริหาร

๑.๔.๕ ไม่พึงละการบำเพ็ญประกอบตนในศีลธรรมอันดีเพื่อเป็นแบบอย่างและยึดมั่นเป็นข้อปฏิบัติ

๑.๔.๖ ไม่ลุ่มหลงในกามคุณและโลกธรรม และมีปัญญา มีกำลังแห่งสติเพราะจะเป็นเครื่องช่วยให้ผู้นำหรือผู้ปกครองสามารถฟันฝ่าอุปสรรคแก้ไขปัญหามาถึงคราวอัจุบัน^{๖๙}

๑.๕ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในปชาดก สัตตกนิชาตขุททกนิกาย ดังนี้
อันคนพาลถึงจะมีกำลังปกครองหมู่คณะไม่ได้เลย เพราะไม่เป็น
ประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย เหมือนนกกะทำตัวผู้ไม่เป็นประโยชน์
แพวนก ปกครองหมู่คณะทั้งหลายเหล่านั้น ส่วนนักปราชญ์มี
กำลังปกครองหมู่คณะดีมาก เพราะว่าเป็นประโยชน์แก่ญาติ
ทั้งหลาย เหมือนท้าววาสะผู้เป็นประโยชน์แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์
ทั้งหลาย ฉะนั้น ผู้ใดพิจารณาเห็นศีล ปัญญา และสุตะในตน ผู้นั้น
ย่อมประพฤติประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งตนและผู้อื่น^{๗๐}

๑.๖ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในกฎทนต์สูตร สิลขัณวรรคที่มนิกายที่พระ
พุทธองค์ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเจ้ามหาราชิดะในฐานะเป็นผู้นำที่ดีว่ามี ๘ ประการ คือ

๑.๖.๑ ทรงเป็นอุกโตสุชาติ ทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา มีพระครุภักเป็นที่
ปฏิสนธิหมดจดดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนอ้างด้วยถึงพระชาติกำเนิดได้

๑.๖.๒ ทรงมีพระรูปร่าง นาดู น่าเลื่อมใส

๑.๖.๓ ทรงมีทรัพย์มาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้สอยมากมีทรัพย์และ
ธัญญาหารมาก มีพระคลังเต็มบริบูรณ์

๑.๖.๔ ทรงมีกำลัง ทรงสมบูรณ์ด้วยเสนามือ ๔ ซึ่งอยู่ในวินัย มีพระบรมเดชานุ
ภาพดังจะแผดผลาญราชศัตรูได้ด้วยพระราชอิสริยยศ

๑.๖.๕ ทรงพระราชศรัทธา เป็นทายก ทรงบำเพ็ญพระราชากุศล

๑.๖.๖ ได้ทรงศึกษา ทรงสดับเรื่องนั้น ๆ มาก

๑.๖.๗ ทรงทราบอรรถแห่งข้อที่ทรงปริกษาและภาษิตนั้น ๆ ว่า น้อรรถแห่งภาษิตนั้น

๑.๖.๘ ทรงเป็นบัณฑิต^{๗๑}

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระอธิการโพธิ์ กิตติสารโร เจ้าอาวาสวัดกุฎกีสี่ตาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๖๙} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๒๕๓๘-๒๕๔๕/๔๓๐-๕๔๓.

^{๗๐} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๓๖๗-๓๖๘/๒๖๗-๒๖๘..

๑.๗ พิจารณาจากคุณสมบัติของผู้หน้าที่ปรากฏในหลักธรรมข้อต่าง ๆ หลักธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำมีดังนี้

๑.๗.๑ พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพรหมคือ

๑.๗.๑.๑ เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนา มิไยตรีต้องการช่วยเหลือให้ทุกคน ประสบประโยชน์และความสุข

๑.๗.๑.๒ กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

๑.๗.๑.๓ มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) คือ ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข

๑.๗.๑.๔ อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ เที่ยงตรง และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม^{๗๒} “การมีหลักธรรม โดยเฉพาะหลักเมตตานี้ก็ จะทำให้ความเป็นอยู่ทั้งเจ้าอาวาสเอง และคณะสงฆ์ภายในวัดนั้นมีความรักต่อกัน โดยเฉพาะผู้นำพึง ต้องมีอันเป็นคุณธรรมอันดับแรก แล้วจะนำไปสู่การบริหารงานที่เที่ยงตรงเป็นธรรม”^{๗๓}

๑.๗.๒ หลักอคติ ๔ คือ ธรรมที่นักปกครองที่ดีควรพึงละเว้น ดังนี้

๑.๗.๒.๑ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความชอบ

๑.๗.๒.๒ โทสาคติ ลำเอียงเพราะความชัง

๑.๗.๒.๓ โมหาคติ ลำเอียงหลงหรือเขลา

๑.๗.๒.๔ ภยาคติ ลำเอียงเพราะความขาดกลัว^{๗๔}

๑.๗.๓ สัปปุริสธรรม ๗^{๗๕} ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของ คนดี, ธรรมของผู้นำที่ดี มี ๗ ประการ

๑.๗.๓.๑ ฉัมมัญญุตตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎแห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่า จะต้อง กระทำตามหลักข้อนี้ ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้น ๆ

๑.๗.๓.๒ อุตถัญญุตตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผลคือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไป ตามหลัก เช่น รู้หลักธรรมนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๑.๗.๓.๓ อุตตัญญุตตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่าโดยฐานะภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เเท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้ เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

^{๗๑} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑๓-๒๑๔/๒๐๓-๒๐๔.

^{๗๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๖, ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูปริชาชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดศิริวิชัยวิทยาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด

นครราชสีมา

^{๗๔} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

^{๗๕} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓., อัง.ส.ต.ต.ก. (ไทย) (๒๓/๖๘/๑๔๓.

๑.๗.๓.๔ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระราชาธิบดีรู้จักประมาณในการลงพัฒนาอาณาเขตและการเก็บ ภาษี เป็นต้น

๑.๗.๓.๕ กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ตรงเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๑.๗.๓.๖ ปริสัณญูตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสังเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๑.๗.๓.๗ ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปรอปรัญญูตา ความรู้จักบุคคลคือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาธิบาย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่จะใช้ จะตำหนิ ยกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

๑.๗.๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้

๑.๗.๔.๑ ทาน (ให้ปันประชาชน)

๑.๗.๔.๒ ศีล (รักษาความสุจริต)

๑.๗.๔.๓ ปริจจาคะ (บาเพญญิกด้วยความเสียสละ)

๑.๗.๔.๔ อาชชวะ (ปฏิบัติการกิจโดยซื่อตรง)

๑.๗.๔.๕ มัททวะ (ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน)

๑.๗.๔.๖ ตปะ (พินมัวเมาด้วยเผากิเลส)

๑.๗.๔.๗ อักโกธะ (มีเหตุผลไม่โกรธา)

๑.๗.๔.๘ อวิหิงสา (มีอวิหิงสานำร่มเย็น)

๑.๗.๔.๙ ขันติ (ชนะเข็ญด้วยขันติ)

๑.๗.๔.๑๐ อวิโรธนะ (มีปฏิบัติคลาดจากธรรม)^{๗๖}

๑.๗.๕ จักรวรรดิวัตร มีอยู่ ๑๒ ประการ คือ

๑.๗.๕.๑ ให้ยึดถือธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัยในการปกครองประเทศ

๑.๗.๕.๒ ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชน หรือชนภายใน

๑.๗.๕.๓ ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยเป็นธรรม

๑.๗.๕.๔ ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น

๑.๗.๕.๕ ให้ความคุ้มครองแก่อนุยนต์หรือข้าราชการบริพารผู้ตามเสด็จ

๑.๗.๕.๖ ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี ผู้ประกอบอาชีพวิชาการพ่อค้า เกษตรด้วย

วิธีการจัดหาทุนทรัพย์และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

๑.๗.๕.๗ ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง

๑.๗.๕.๘ ให้ความคุ้มครอง แก่พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวชสมณชีพราหมณ์

๑.๗.๕.๙ ให้ความคุ้มครองแก่นกและเนื้อ สัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย

^{๗๖} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

๑.๗.๕.๑๐ ห้ามป้องกันมิให้เกิดความไม่ชอบธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร ปราบปรามผู้มีอิทธิพลมิให้ทำทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมืองอันจะเดือดร้อนแก่ประชาชน

๑.๗.๕.๑๑ อนุญาตประทาน แบ่งทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ผู้ยากไร้

๑.๗.๕.๑๒ สมณพราหมณปริปัจฉา มีความสนใจในศาสนาและศีลธรรม^{๗๗}

จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธภายในนั้นจะเน้นสภาพจิตที่มีคุณธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดี และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะงานคณะสงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อความรักสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามสืบไป

๒. คุณสมบัติภายนอกของภาวะผู้นำ

การเป็นผู้ปกครองนั้นจะต้องมีลักษณะทางกายงดงาม สง่าองอาจกล้าหาญมาก ในลักษณะสูตร ปฏิกรรค ที่ขนิทาย ได้กล่าวถึง มหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลได้มีอวัยวะทั้ง ๓๒ ประการ ย่อมเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก และมีความรู้ความสามารถในการปกครองด้วยคุณธรรม และสามารถนำมาซึ่งความเจริญ และความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง คือ

๑. มหาบุรุษ มีพื้นเท่าสมมาเสมอ
๒. มหาบุรุษ ที่ฝ่าเท้ามีจักรเกิดขึ้น มีซี่ตั้งพัน พร้อมทั้งกงและดุม
๓. มหาบุรุษ มีสันเท้ายาว
๔. มหาบุรุษ มีข้อนิ้วยาว
๕. มหาบุรุษ มีลายฝ่าเท้าอ่อนละมุน
๖. มหาบุรุษ มีลายฝ่ามือฝ่าเท้าดุจดาวฉาย
๗. มหาบุรุษ มีข้อเท้าอยู่สูง
๘. มหาบุรุษ มีแข้งดุจแข็งเนื้อทราย
๙. มหาบุรุษ ยืนไม่ย่อตัวลง แต่เข้าได้ด้วยมือทั้งสอง
๑๐. มหาบุรุษ มีองคชาติตั้งอยู่ในฝัก
๑๑. มหาบุรุษ มีสีกายดุจทอง คือมีผิวหนังดุจทอง
๑๒. มหาบุรุษ มีผิวหนังละเอียด ละอองจับไม่ได้
๑๓. มหาบุรุษ มีขนชุมละเส้น เส้นหนึ่ง ๆ อยู่ชุมหนึ่ง ๆ
๑๔. มหาบุรุษ มีปลายขนซ้อนขึ้น สีดุจดอกอัญชัน ขึ้นเวียนขวา
๑๕. มหาบุรุษ มีกายตรงดุจกายพรหม
๑๖. มหาบุรุษ มีเนื้อนุ่มหนาในที่ ๗ แห่ง (คือหลังมือหลังเท้าบ่อคอ)
๑๗. มหาบุรุษ มีกายข้างหน้า ดุจราชสีห์
๑๘. มหาบุรุษ มีหลังเต็ม (ไม่มีร่องหลัง)
๑๙. มหาบุรุษ มีทรวงตรงดุจตันไทร กายกับวาจาเท่ากัน

^{๗๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕/๔๕/๔๖.

๒๐. มหาบุรุษ มีคอ กลมเกลี้ยง
๒๑. มหาบุรุษ มีประสาทรับรสอันเลิศ
๒๒. มหาบุรุษ มีคางดุจราชสีห์
๒๓. มหาบุรุษ มีฟัน ๔๐ ซี่บริบูรณ์
๒๔. มหาบุรุษ มีฟันเรียบเสมอ
๒๕. มหาบุรุษ มีฟันสนิท (ชิด)
๒๖. มหาบุรุษ มีลิ้น (ใหญ่และยาว) เพียงพอ
๒๗. มหาบุรุษ มีเสียงดุจเสียงพรหม พูดเหมือนนกการเวก
๒๘. มหาบุรุษ มีตาเขียวสนิท (ตานิล)
๒๙. มหาบุรุษ มีตาดุจดาววู้
๓๐. มหาบุรุษ มีอุณาโลมหว่างคิ้ว ขาวอ่อนเหมือนสาส์
๓๑. มหาบุรุษ มีศีรษะรับกับกรอบหน้า

นอกจากนี้ภาวะผู้นำภายนอกยังมีหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการทำงานด้วยความสามารถ
หลายๆ ด้านของผู้นำ ได้แก่

๑) ความสามารถในการทำงาน คือ ผู้นำจักต้องศึกษาให้เข้าใจ่องแท้ในหน้าที่ของตนเอง
สามารถปฏิบัติงานได้และให้คำแนะนำได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเชื่อถือ ศรัทธา และให้
ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่

๒) ความสามารถในการจูงใจ คือ ผู้นำจักต้องมีจิตวิทยาในการครองใจผู้ใต้บังคับบัญชา
ในทุก ๆ ด้านเป็นอย่างดี

๓) ความสามารถในการควบคุม คือ ผู้นำต้องควบคุมงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตาม
เป้าหมายได้ทั้งปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ

๔) ความสามารถในการประสานงาน คือ ผู้นำต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๕) ความสามารถในการตัดสินใจ คือ เมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้น ผู้นำต้องสามารถเผชิญหน้า
กับปัญหาต่าง ๆ และสามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหได้อย่างถูกต้องเป็นส่วนใหญ่

๖) ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ผู้นำต้องมีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอซึ่ง
จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่องค์กร^{๗๘} “การประสานงานเจ้าอาวาสต้องเข้าใจหลักว่า ผู้นำควร
จะประสานงานออกมาอย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์ โดยใช้สติพิจารณา การตัดสินใจ สามารถ
แก้ปัญหาได้อย่างมีความสุข”^{๗๙}

จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธภายนอก เป็นคุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่
โดดเด่นของคน ๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม ภาวะผู้นำดังกล่าว
อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม ความ پاکเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการ
การสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น และยังคงเป็นผู้ที่มุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวม

^{๗๘} เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กเพรส,
๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด
นครราชสีมา

หรือเป้าหมายขององค์การมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ผู้นำยังควรเป็นแบบอย่างในการรักษาสมดุลของชีวิตทั้งสุขภาพกาย ใจ และอารมณ์ ให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ อีกด้วย

สรุปความได้ว่า ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายในนั้นจะเน้นสภาพจิตที่อิงคุณธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดี และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะงานคณะสงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อความรักสมัคสมานสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดังงามสืบไป และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายนอก เป็นคุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่โดดเด่นของคน ๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม ภาวะผู้นำดังกล่าว อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม ความ پاکเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น และยังคงเป็นผู้ที่มุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมหรือเป้าหมายขององค์การมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ผู้นำยังควรเป็นแบบอย่างในการรักษาสมดุลของชีวิตทั้งสุขภาพกาย ใจ และอารมณ์ ให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ อีกด้วย

๓.๔.๒ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครอง และวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดังงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรตรงงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัยนับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ให้มีความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง ความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจ หน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๐}

ส่วนสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๑ ได้ระบุความสำคัญ ของพระสังฆาธิการว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนา

^{๘๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

ดังนั้น พระสังฆาธิการ เป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึง การปกครองคณะสงฆ์ว่าเป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยนั่นก็คือการปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญ การปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจ รัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๕ และต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๘๑}

เจ้าอาวาส คือ พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด มีหน้าที่ปกครองดูแลอำนวยการกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด กฎหมายกำหนดให้วัดหนึ่งมีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง แต่จะมีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้หลายรูปตามควรแก่ฐานะของวัด เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ และเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

ดังนั้น กฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้ มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
 - (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
 - (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
 - (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล
- มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้
- (๑) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
 - (๒) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

(๓) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติดิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

อำนาจของเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสเพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่มีคู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชา โดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นดังในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๘๒} ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตรองเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปจากวัด
๓. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติดิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

นอกจากอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวแล้ว ได้กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสว่า ต้องช่วยพัฒนาท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องคุมบริวารภายในวัดให้ห่มห่อด้วยเมตตา สัจจะ สามัคคี คนในวัดรักกันซื่อสัตย์ต่อกัน ประองตองต่อกัน นอกจากนั้น “ในส่วนสภาพวัดเจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนา เป็นบุญสถาน คือเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศล เป็นศึกษาสถาน คือเป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียน อบรมเป็นธรรมสถานคือเป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี ดังนั้นภายในวัดจึงต้องมีบริวารทุกแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลาเช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการเข้าทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระธรรมวินัย”^{๘๓}

นักวิชาการและผู้มีความรู้ทางวิชาการ ได้ให้ความหมายของบทบาทอำนาจหน้าที่พระสังฆาธิการ ดังนี้

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน)^{๘๔} กล่าวว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครอง คือ มุ่งหมายความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีประองตอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครองในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น

พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร) และคณะ^{๘๕} กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ระเบียบวินัยก่อน เป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะจัดรูปแบบในการศึกษาเล่า

^{๘๒} อ้างแล้ว, หน้า ๓๖ - ๓๗.

^{๘๓} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๓๙ - ๕๒.

^{๘๔} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร.การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๖), หน้า ๔๗.

^{๘๕} พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร) และคณะ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท, หน้า ๕ .

เรียนแผนกปริยัติธรรมขึ้น เช่นนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็กที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคมก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือลูกหลาน ชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพเมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดกับประชาชน

จึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย

พระสังฆาธิการเป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ “ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคมกรรมหรือการวินิจฉัย อภิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และเมื่อได้ดังกล่าวมาแล้วนั้นแต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้นถ้าคำสั่งนั้น ในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหาย แก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน และผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีหมู่คณะ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนาต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผยทั้ง ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมกรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ^{๘๖} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการ และสาธารณะสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมเพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ในนิยานั้น ๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗

๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๑ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑

๕. เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาคเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

๕.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระราชบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๕.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๕.๓ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัย ชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๕.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติ หน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๕.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองเป็นระดับชั้น^{๘๗} ดังนี้

๑. เจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

๑.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๘๗} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, หน้า ๗๒.

๑.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๑.๓ วินิจฉัยการลงนิคมกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

๑.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

๑.๕ การควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๑.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒. เจ้าคณะจังหวัด หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดนอกรวม กรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะจังหวัดกรุงเทพมหานครและรอง เจ้าคณะจังหวัดนอกรวมกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดของตน ดังนี้

๒.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชา เหนือตน

๒.๒ ควบคุม และส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคมกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัย ชั้นเจ้าคณะอำเภอ

๒.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๓. เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนอกรวมกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึง รองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะ อำเภอในจังหวัด นอกรวมกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอมิอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขต อำเภอของตน ดังนี้

๓.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชา เหนือตน

๓.๒ ควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อย การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ได้ดำเนินไปด้วยดี

๓.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัย การลงนิคมกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัย ชั้นเจ้าคณะตำบล

๓.๔ แก่ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๓.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๓.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๔. เจ้าคณะตำบล หมายถึง เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะตำบล หมายถึง รองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอจากกรุงเทพมหานครรวมถึงเจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครอง คณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

๔.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๔.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๔.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

๔.๔ แก่ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

๔.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๔.๖ ตรวจตราการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการ ทำหน้าที่เลขานุการ

๕. เจ้าอาวาส ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอันยิ่งใหญ่เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง

และนอกจากนั้น พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน)^{๘๘} เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนให้มากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลุกฝังศรัทธาในพุทธศาสนา

^{๘๘} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑ ปี พระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔), หน้า ๗๕.

แก่ประชาชนดังที่กล่าว ที่ว่าพระสังฆาธิการ คือ ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคมกำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับโดยมี เจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น

พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุดมีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผล

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใครๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้ายย่อมเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดีก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่างๆ ได้ดี ดังนั้น กฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓^{๘๙} ดังนี้

มาตราที่ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ อย่าง^{๙๐} คือ

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงาน แรงงานและแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถาน และศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่างๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้ เป็นไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดกิจการของวัด ให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สินการ อรรถคดี กิจการเหล่านี้เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตาม ระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้ จ่าย การจัดทรัพย์สินของตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติ ของวัด ที่ตนเป็นเจ้าอาวาส ให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดได้แก่

^{๘๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙) หน้า ๓๓ - ๓๔.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

๒.๑ การปกครองบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยพอสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่าช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรมทางพระศาสนาตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถ และปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพัน กับสังคมทั้งในส่วนวัด และนอกวัด และเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศล ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเองทั้งที่เป็นการประจำและจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่ เพื่อที่จะได้อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรับหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น

สรุปความได้ว่า ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบข้อบังคับของทางมหาเถรสมาคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยซึ่งพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครอง

สงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี และเป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิคายนั่น ๆ

๓.๔.๓ ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน

การบริหารจัดการวัดเป็นสิ่งจำเป็นสำคัญที่ผู้บริหารวัด จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักการบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่น น่าอยู่น่าเข้าไปประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็น การบริหารวัดจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

ในการบริหารจัดการวัดมีวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ^{๙๑}

โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้นมีดังต่อไปนี้^{๙๒}

๑. วัดเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น

๒. วัดเป็นสถานที่ ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วยการสวดพระธรรมเทศนา

๓. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิความรู้ของคนสมัยก่อนโดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บทั่วไป

๔. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

๕. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ซึ่งวัดบางวัดได้สร้างศาลาเอาไว้กว้างขวางใหญ่โตเพื่อรองรับกิจการนี้โดยเฉพาะ

๖. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ วัดได้จัดสถานที่ต่างๆ ในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดและร่มรื่น

๗. วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมดเช่น งานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ บุญมหาชาติ เป็นต้น

^{๙๑} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑.

^{๙๒} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : เอ พี กราฟฟิคส์ไชน์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

๘. วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรม

๙. วัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน

๑๐. วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

๑๑. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

๑๒. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองท้องถิ่น ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจการต่างๆ

สอดคล้องกับกองพุทธศาสนสถาน ได้สรุปวัตถุประสงค์บทบาทหน้าที่ความสำคัญของวัดในชุมชน^{๙๓} ดังต่อไปนี้

๑. เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการจัดกิจกรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
๒. เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา
๓. เป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น หรือเป็นผู้นำ ในการเปลี่ยนแปลง
๔. เป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งด้านจิตใจและการให้การสงเคราะห์ยามเดือดร้อน ถึงกระนั้นบทบาทความสำคัญของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคม^{๙๔} มีดังนี้
 ๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
 ๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
 ๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
 ๔. เป็นที่พักคนเดินทาง
 ๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
 ๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
 ๗. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์
 ๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักพิงชั่วคราวด้วย)

^{๙๓} กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา, ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕ - ๑๙.

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมือ อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

อนึ่งบทบาทความสำคัญของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๙๕} ดังนี้

๑. วัดเป็นที่สงบร่มเย็น
๒. วัดเป็นที่บ่มศีลงาม
๓. วัดเป็นแหล่งความรู้
๔. วัดเป็นแหล่งชูธรรมะ
๕. วัดเป็นแหล่งละอายมุข
๖. วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ

๗. วัดเป็นแหล่งให้บริการ

ถึงกระนั้นความสำคัญวัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน^{๙๖} ดังนี้

๑. เป็นสถานที่ประพาศพิภพจรของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบ เป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปใน

บางโอกาส

๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม หรือโรคภัยร้ายแรงคุกคาม
๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบกับคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราว

แก่ประชาชน

^{๙๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๙๖} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการบริหารจัดการวัดคือการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางแผนงานนโยบายและการจัดลำดับความเร่งด่วนของโครงการ การวางแผน และการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบอำนาจหน้าที่การงานและการจัดการตามแผนงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ให้ได้ผล คือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด โดยมีเป้าหมายสำคัญก็คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการดำเนินการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของวัด

ดังนั้นจุดมุ่งหมาย หมายถึง การกำหนดแผนงานโครงการที่จะดำเนินการในรอบปี ซึ่งเป็นโครงการใหม่หรือต่อเนื่องที่วัดจะต้องบริหารให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี จะเห็นได้ว่าการบริหารงานของวัดมีความสำคัญ ในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรมีความรู้ความสามารถทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน^{๙๗}

สังคมโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน โดยเฉพาะในยุคข่าวสารไร้พรมแดนที่ถูกกล่าวขานว่าเป็นยุคของคลื่นลูกที่สาม บทบาทของสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศจะเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมตลอดเวลาทุกวัน ทุกเวลา จึงทำให้สังคมของแต่ละประเทศจำเป็นต้องปรับตัวตามกันไปเป็นกระแสโลกาภิวัตน์

สรุปความได้ว่า การบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาชุมชนถือเป็นหน้าที่ของบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน การปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของชุมชน และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองตามแนวทางตนที่ชุมชนต้องการโดยอาศัยความคิดริเริ่มการพึ่งพาตนเองและความร่วมมือกันทั้งระหว่างคนในชุมชนเองและระหว่างราษฎรกับรัฐบาล ถ้ามีความจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชน

๓.๕ สรุป

ปัญหาที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมาสามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

(๑) ความหมายของภาวะผู้นำ เป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจหน้าที่ อิทธิพลการกระตุ้น ชี้นำ และการจูงใจ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ คุณสมบัติของผู้นำจึงเป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้

(๒) ลักษณะของภาวะผู้นำ ลักษณะของผู้นำเป็นคุณสมบัติของผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่เป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาของตัวผู้นำ ผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารจัดการ และปัญหาที่

^{๙๗} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖.

เกิดจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อีกทั้งเป็นปัจจัยให้ผู้เรามีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างดี ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้ผู้นำได้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างโดดเด่น มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

(๓) ความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส ตำแหน่งการปกครองภายในวัด ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคม โดยมีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ภายในวัดของตน พร้อมทั้งบริหารจัดการวัดให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยปกครอง โดยเฉพาะการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

(๔) ปัญหาการบริหารของเจ้าอาวาส ปัญหาอุปสรรคการบริหารของเจ้าอาวาส ได้แก่ จะเห็นได้จากปัญหาที่ว่า เจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์การข้อมูลข่าวสาร หรือเจ้าอาวาสนั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานประชุม คือ เกิดจากการอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยร่างกายหรืออายุมากแล้ว ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ด้านศาสนวัตถุ เกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัดก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกล ชุมชนก็น้อย การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น เจ้าอาวาสที่เป็นมานาน อายุเยอะก็ไม่ได้เรียนรู้ ส่งผลไม่เข้าใจในการบริหารจัดการ และพระลูกวัดหรือทีมงานไม่เห็นด้วย

(๕) ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส

ก. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายในนั้นจะเน้นสภาพจิตที่อิงคุณธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดี และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะงานคณะสงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อความรักสมัคศมาสนาในหมู่คณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามสืบไป และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายนอก เป็นคุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่โดดเด่นของคน ๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม ภาวะผู้นำดังกล่าว อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม ความ پاکเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น และยังคงเป็นผู้ที่มุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมหรือเป้าหมายขององค์การมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ผู้นำยังควรเป็นแบบอย่างในการรักษาสมดุขของชีวิตทั้งสุขภาพกาย ใจ และอารมณ์ ให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ อีกด้วย

ข. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบข้อบังคับของทางมหาเถรสมาคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยซึ่งพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี และเป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ

ค. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน เป็นการการบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาชุมชนถือเป็นหน้าที่ของบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน การปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของชุมชน และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตามแนวทางตนที่ชุมชนต้องการโดยอาศัยความคิดริเริ่มการพึ่งพาตนเองและความร่วมมือกันทั้งระหว่างคนในชุมชนเองและระหว่างราษฎรกับรัฐบาล ถ้ามีความจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชน

บทที่ ๔

วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

บทนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษา วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในประเด็นต่อไปนี้ (๑) วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ (๒) วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (๓) วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน (๔) วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ

ในการศึกษาประเด็นของการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ ซึ่งผู้วิจัยของพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ และได้รวบรวมในการที่จะวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้ข้อมูล โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

“การปฏิบัติของของเจ้าอาวาส ต้องยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่ด้วยความสุจริต เที่ยงตรง มีความยุติธรรม มีมารยาททั้งดงาม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่หมู่สงฆ์ภายในวัด จะได้ปฏิบัติตาม เพื่อเป็นที่รักของพระสงฆ์และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ และไม่ผิดระเบียบวินัย ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องตระหนัก และสำรวมระวังอยู่ตลอดเวลา”^๑

ซึ่งในทางพระไตรปิฎก หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^๒ ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสไว้ในอาวาสสิกขวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส ดังนี้คุณธรรมสำหรับ เจ้าอาวาส^๓

๑. เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยมรรยาท เพียบพร้อมด้วยวัตร

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ

๓. เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกเร้น

๔. เป็นผู้ยินดีในกัลยาณธรรม มีวาจางาม เจริญถ้อยคำไพเราะ

๕. มีปัญญา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นคนเซอะ

ปิยธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสเป็นที่รัก)^๔

๑. เป็นผู้มืศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

^๑ พระสมุห์บุญเรือน สปปญญ เจ้าอาวาสวัดศิริโคกภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^๒ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑-๒๓๙/๓๗๓-๓๘๓.

^๓ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๑/๓๗๓.

^๔ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๒/๓๗๔.

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์ ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แห่งตลอดดีด้วยทักขิ

๓. เป็นผู้มีความงาม เจริญถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

๔. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

๕. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญา อันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

“ผู้นำหรือเจ้าอาวาสต้องมีหลักธรรมภายใน เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะการมีหลักธรรมภายใน เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกัน เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์ รูปการสถานการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร” ^๕

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสสงตงาม ในโสภณธรรม สำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้เจ้าอาวาสสงตงาม) ดังนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจรมีปกติ เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้นมีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แห่งตลอดดีด้วยทักขิ

๓. เป็นผู้มีความงาม เจริญถ้อยคำไพเราะอันประกอบด้วยวาจาชาวเมืองที่สละสลวย ไม่หยาบคาย ให้ความหมายได้

๔. เป็นผู้สามารถชี้แจงบุคคลผู้เข้าไปหาให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมกถา

๕. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก^๖

คุณธรรมสำหรับเจ้าอาวาสนั้น ต้องออกมาข้างใน หรือต้องมีหลักสัมมาทิฐิ มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีการบริหารงานไม่ลำเอียง เป็นผู้มีศีลมีความงามในเบื้องต้น ทั้งยังเจริญหรือคำพูดที่ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทั่วไป “คุณสมบัติภายในของผู้นำหรือเจ้าอาวาสนั้น จะต้องเข้าใจหลักการปกครอง ทั้งภายในวัดและนอกวัด และโอกาส เวลา สถานที่ ว่าสิ่งใดควรสิ่งไหนไม่ควร เพราะจะได้ปรับสภาพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมในยุคสมัยปัจจุบัน หรือมีสมาธิตั้งมั่นอย่างห้วนไหว” ^๗

^๕ สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยนต์ จุกกาวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^๖ งบ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๓/๓๗๕.

^๗ สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อาภากรโ เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องธรรมที่เป็นเหตุให้มีอุปการะมากแก่อาวาส ในพหุการธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุให้มีอุปการะมากแก่อาวาส) ดังนี้

๑. เป็นผู้มืศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติ เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนแล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดดีด้วยทมิฬ

๓. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง

๔. เมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงเธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๕. เป็นผู้ได้มาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก^๘

“การทำหน้าที่ย่อมส่งผลมาจากภายใน หมายถึงสภาพจิตใจที่พร้อม มีคุณธรรมหรือหลักธรรมภายในใจ ซึ่งเป็นหลักในการปฏิบัติ เพื่ออนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ซึ่งต้องอาศัยสุขภาพจิตที่เปี่ยมไปด้วยความเป็นผู้มี^๙” หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของเจ้าอาวาส เรื่องธรรมที่เป็นเหตุอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ในอนุกัมปธรรมสำหรับเจ้าอาวาส (ธรรมที่เป็นเหตุอนุเคราะห์คฤหัสถ์) ดังนี้

๑. ให้คฤหัสถ์สมาทานอริศีล (ศีล ๕ ประการ)

๒. ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (อริยสัจ ๔)

๓. เข้าไปหาคฤหัสถ์ผู้เป็นไข้ให้สติว่า “ท่านทั้งหลายจงตั้งสติไว้ต่อพระรัตนตรัยที่ “ควรแก่สักการะ” และเมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึง เธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๔. ฉันทโชนะที่พวกคฤหัสถ์นำมาถวาย จะเลวหรือประณีตก็ตามด้วยตนเอง

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๑๐}

การมีศีล ๕ ที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะในการปฏิบัติตนเอง เพื่อมิให้ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส และปฏิบัติไม่ผิดศีล เมื่อหากผิดศีลหรือปฏิบัติตนไม่เหมาะสมแล้ว ย่อมทำให้ผู้มีศรัทธานั้น ขาดศรัทธาต่อเจ้าอาวาส หรือทำความเสื่อมเสียไปสู่ตนเองและส่วนร่วม

“เจ้าอาวาสควรยึดมั่นหลักปฏิบัติภายในใจ เพราะเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และเป็นหลักของการปกครองให้มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเป็นการส่งเสริมให้ภายในใจตนเองมีความบริสุทธิ์ และผ่องใสเมื่อปฏิบัติแล้ว”^{๑๑}

^๘ อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

^๙ สัมภาษณ์ พระอธิการจันทิ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดหนองมะเขื่อนน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๐} อด.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

จะเห็นได้ว่า การมีคุณธรรมหรือหลักปฏิบัติภายในใจนั้น ย่อมแสดงถึงการมีสติสัมปชัญญะ เพื่อมิให้เกิดความปฏิบัติที่เสียหายต่อตนเองและส่วนร่วม เพื่อเป็นการรักษาไว้ ซึ่งหลักปฏิบัติหลักธรรม ภายในของเจ้าอาวาสนั้นก็เลือกปฏิบัติตามความเหมาะสม และโอกาสสถานการณ์จริง เพื่อประยุกต์ให้เกิดประโยชน์สืบไป

“การมีศีลหรือคุณธรรมสำหรับเจ้าอาวาสในการปฏิบัติภายนอกนั้น เป็นซึ่งจำเป็น เช่น การมีมารยาทที่งดงามด้วยศีลสังวร การสำรวมการเดิน การนั่ง การยืน การพูด เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เจ้าอาวาสพึงมีเพื่อปฏิบัติให้สมกับการเป็นผู้นำทางคณะสงฆ์”^{๑๒} ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุให้ เจ้าอาวาสเหมือนดำรงอยู่ในสวรรค์ (สูตรที่ ๑) ดังนี้

๑. ให้คฤหัสถ์สมาทานอริศีล (ศีล ๕ ประการ)

๒. ให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (อริยสัจ ๔)

๓. เข้าไปหาคฤหัสถ์ผู้เป็นไข้ให้สติว่า “ท่านทั้งหลายจงตั้งสติไว้ต่อพระรัตนตรัยที่ “ควรแก่สักการะ” และเมื่อภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงหรือภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึง เธอเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากเข้ามาถึงแล้ว ภิกษุจากต่างแคว้นเข้ามาถึงแล้ว ขอเชิญพวกท่านทำบุญเถิด นี่เป็นกาลสมัยที่จะทำบุญ”

๔. ฉันทโชนะที่พวกคฤหัสถ์นำมาถวาย จะเลวหรือประณีตก็ตามด้วยตนเอง

๕. ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๑๓}

จะเห็นว่า เมื่อเจ้าอาวาสปฏิบัติคุณธรรมแล้วดังผู้ที่เปี่ยมพร้อมด้วยการมีศีลาจารวัตรที่งดงาม และยังเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่า การปฏิบัติตนภายนอกนั้น ตั้งอยู่ในธรรม เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ พร้อมทั้งเป็นยังศรัทธาให้เลื่อมใสสืบต่อไป

“เจ้าอาวาสเป็นผู้นำสงฆ์ภายในเขตอาวาสของตนเอง มีหน้าที่ให้คำปรึกษา กล่าวติเตียน หรือสรรเสริญพระสงฆ์ภายในวัดของตนเอง แม้แต่การพูดจาต้องกล่าวคำที่สุภาพ และมีการไตร่ตรองไม่ลำเอียง และยังเป็นทีเคารพรักของผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา และสามารถนำมาปฏิบัติตามได้”^{๑๔}

พระอุดร ธีรภทฺโท กล่าวว่า “เจ้าอาวาสหรือผู้นำควรตั้งมั่นในการทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ทั้งภายในวัดและงานนอกวัด ไม่ว่าจะเป็นงานประชุมสงฆ์ งานกิจกรรมทางชุมชน หรือทางบ้านเมือง ก็ต้องอาศัยหลักธรรม เพื่อเพิ่มความเพียร ควรปฏิบัติให้สมกับได้รับมอบหมาย ซึ่งปฏิบัติแล้วการทำกิจกรรม การทำงานก็จะสำเร็จประโยชน์ลุกลงไปด้วยความเรียบร้อย”^{๑๕}

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สบบุญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๓} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๖/๓๗๘.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระปลัดทศนันท์ สีลธโร เจ้าอาวาสวัดโคกตูม ตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระอุดร ธีรภทฺโท เจ้าอาวาสวัดห้วยผักหนาม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

อิทธิบาท ๔ คือ ธรรมะของความสำเร็จเป็นทางแห่งความก้าวหน้า ซึ่งสามารถใช้ในการบริหารจัดการกิจการวัดสำหรับเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ได้ มีหลักอยู่ ๔ ประการ^{๑๖} ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจ รักในสิ่งที่เราทำและสิ่งที่ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม
๒. วิริยะ คือ ต้องมีความพยายาม ขยัน หมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
๓. จิตตะ คือ เอาใจมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำ มีสติ ไม่เหม่อลอยฟุ้งซ่าน ต้องมีสมาธิและตั้งอกตั้งใจ
๔. วิมังสา คือ การรู้จักพิจารณาหาเหตุผลใช้ปัญญาในการทำงาน ประกอบไปด้วย การวางแผนงาน วัดผลงาน เมื่อมีข้อบกพร่องต้องรู้จักแก้ไขปรับปรุง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายนอกนั้นต้องปฏิบัติด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิริยามารยาท การเดิน การนั่ง การพูดต่าง ๆ เจ้าอาวาสต้องมีสติเพื่อระลึก รู้ตัวอยู่เสมอ ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรกระทำ เพื่อสร้างความรักความศรัทธาของประชาชนหรือบุคคลทั่วไปให้เกิดความเลื่อมใส

วิเคราะห์ข้อดี ของเจ้าอาวาสในการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองวัดหรือคณะสงฆ์ตามหน้าที่ เป็นการสร้างความเชื่อถือให้เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เพื่อให้สมควรแก่ธรรม อันพึงจะได้เกิดขึ้น ความสามัคคีในหมู่คณะก็จะสร้างความเจริญให้วัดและบ้านเมืองของชุมชนอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา อนึ่งการมีหลักธรรมในการปฏิบัติทั้งภายนอกและหลักธรรมปฏิบัติทั้งภายในนั้น แสดงถึงเจ้าอาวาสมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง และมีสัมมาทิฐิ เข้าใจหลักปฏิบัติตามหน้าที่อันสมควร มีความสมบูรณ์แห่งศีล คือ ความพฤติกรรมเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีทัศนคติที่ดีต่อส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ก้าวไกลโดยลักษณะเจ้าอาวาสที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเช่นลักษณะของสถานที่จะต้องเหมาะสมเป็นลักษณะของวัด เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เพียงพอที่จะใช้เป็นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี พุทธศาสนิกชนในสมัยก่อนจึงนิยมถวายสวนให้เป็นที่พักพิงของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก เนื่องจากได้เล็งเห็นถึงความเหมาะสมและประโยชน์ที่พุทธศาสนิกชนรวมทั้งพระสงฆ์จะพึงได้นั่นเองดังที่กล่าวมานี้พระสงฆ์ในสมัยก่อนมีเพียงสถานที่ที่สงบ่มาริณก็สามารถที่จะปฏิบัติกิจต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีแต่เมื่อมองถึงปัจจุบันแล้วนั้นนอกจากสถานที่แล้ว หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารงานของวัดจะต้องมีการจัดในรูปแบบการผสมผสานได้เป็นอย่างดีการบริหารจัดการภายในวัดก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากอีกประการหนึ่งเพราะวัดในปัจจุบันวัดมีองค์ประกอบต่างๆ ที่มากขึ้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียกยัญญูหรือกฎระเบียบ เพื่อให้วัดเป็นไปด้วยความเรียบร้อยวัดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำเอากระบวนการบริหารงานในระบบของทางราชการ มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการทำงานของวัด เพื่อให้วัดมีความเป็นแบบแผนง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า และตรวจสอบและถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป

วิเคราะห์ข้อเสีย ในประเด็นข้อเสียของเจ้าอาวาสที่ปฏิบัติหย่อน หรือละเลยต่อหน้าที่ย่อมส่งผลเสียต่อตนเอง และส่วนร่วม เพราะไม่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แสดงถึงความเสียหายอันจะก่อให้เกิดความแตกแยก หรือไม่สร้างสรรค์ ไม่มีความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ ประชาชนก็จะขาดความเลื่อมใส โดยเฉพาะพฤติกรรมอันจะก่อให้เกิดความเสียหายภายใน เช่น หากเจ้าอาวาสยังหลง หรือมีความโลภ ความโกรธ และความหลงเกิดขึ้น จะคิดถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเอง ไม่ดูแลคณะสงฆ์ภายใน

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

วัด เอาแต่ความสะดวกสบาย ชี้แจง ไม่สวดมนต์ ไม่บิณฑบาต หรือไม่ลงอุโบสถ เป็นต้น ย่อมเกิดความเสียหาย ทั้งกิริยามารยาท แสดงออกถึงการไม่สำรวมแห่งศีลาจารวัตร อันที่ถูกต้อง วางตนเองไม่เหมาะสม ย่อมส่งผลถึงความเจริญภายในวัดและคณะสงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ อันส่งผลเสียไปถึงภาพรวมคือ พระพุทธศาสนา

สรุปความได้ว่า วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ ต้องยึดหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติภายนอกและภายใน และทำหน้าที่ความรับผิดชอบที่เจ้าอาวาสจำเป็นต้องอย่างยั้งที่ต้อมยึดมั่นอยู่ตลอดเวลาทั้งคุณธรรมภายในคือมีจิตใจอันก่อให้เกิดความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ และยังเป็นหลักธรรมที่เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วย จริยวัตรอันงดงามในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางตนของ เจ้าอาวาสหรือการเป็นผู้ปกครองวัดและพระลูกวัด ตลอดจนการเป็นผู้นำชุมชนทั้งในด้านความคิด และการนำปฏิบัติในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญ ความดีงามอย่างเหมาะสมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา แก่ชุมชนหรือสังคมประเทศชาติต่อไปนึ่งการมีหลักธรรมในการปฏิบัติทั้งภายนอกและหลักธรรมปฏิบัติทั้งภายในนั้น แสดงถึงเจ้าอาวาสมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง และมีสัมมาทิฐิ เข้าใจหลักปฏิบัติตามที่อันสมควร มีความสมบูรณ์แห่งศีล คือ ความพฤติกรรมเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีทัศนคติที่ดีต่อส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล โดยลักษณะเจ้าอาวาสที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเช่นลักษณะของสถานที่จะต้องเหมาะสมเป็นลักษณะของวัด เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เพียงพอที่จะใช้เป็นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี

๔.๒ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ในการปฏิบัติตามของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งเจ้าอาวาสควรปฏิบัติเพื่อเป็นการเคารพพระวินัยตามกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งการปกครอง หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครองแปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสงฆ์ยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม การวินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่งตลอดถึงการควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุ สามเณรผู้อยู่ใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจตรา การประชุมพระสงฆ์ในการเขตปกครองของตน “การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดังนั้นนี้อาจกล่าวได้ว่า”^{๑๗} ฟังปฏิบัติดังนี้

๑. ควรให้ความร่วมมือกับคณะสงฆ์

๒. ควรให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนและสนับสนุนการศึกษา

^{๑๗} พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, หน้า ๕๒-๕๓, (อัสสโน)

๓. ควรกล้าตัดสินใจในการจัดการเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในวัดตน

๔. ควรจัดการกับระบบที่เป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในวัด ตั้งกรรมการที่ตั้งอยู่หลักธรรม

“งานปกครองเป็นงานของผู้นำหรือเจ้าอาวาส เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่ และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ไม่สำเร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน โดยเฉพาะงานประชุมคณะสงฆ์ หรือแม้แต่งานสนับสนุนต่าง ๆ ควรให้ความร่วมมือ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามตามหลักพระวินัยหรือกฎของมหาเถรสมาคม^{๑๘}

ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะจะต้องปกครอง คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึงศูนย์กลางแห่งศาสนาทั้งปวง พระครูปรีชาชัยคุณ^{๑๙} ได้กล่าวถึง “เจ้าอาวาสจะต้องมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ ด้านศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนกิจ สิ่งเหล่านี้เจ้าอาวาสควรรู้พร้อมทั้งนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยของตนเองตามที่ได้รับมอบหมาย” แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งของวัด และบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อยนำไปสู่ความสงบสุข

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบสุข บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดถึงทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอน และแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแผ่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังคมชนบท เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยใช้นโยบายที่สุ่มรอบคอบ เหมาะกับกาลเทศะ และสถานการณ์

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูปรีชาชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดศิริวิชัยวิทยาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มจากงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดพื้นที่เป็นเบื้องต้น

นอกจากนั้น จากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังมีภาระหน้าที่สำคัญ ตามพุทธประสงค์ คือ การช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะปัจจุบัน ประชาชนนับถือพระภิกษุที่ประพฤติถูกต้องมีน้อย นับที่พระที่ผิดมากกว่า การนับถือพระถูกต้องต้องนับถือที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพุทธบัญญัติ

“เมื่อมีกิจกรรมภายในชุมชนทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน เจ้าอาวาสต้องช่วยเหลือ ประสานความร่วมมือ และสนับสนุนในการเข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสในตนเองและวัดของตนเองที่อาศัยอยู่”^{๒๐}

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอน การเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม และด้านสติปัญญา และสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยมตั้งนั้นการบริหารปกครอง และการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกล่าสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่ กลั่นกรอง และกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นตอนสำคัญกว่านั้นคือการกล่อมเกล่าในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๒๑} นอกจากนั้นการศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่า ปริยัติ และปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงาม และมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตนั้นว่ามีความสำคัญมาก

“พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้านพระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากร แก่ชาวบ้านทุกๆ ด้านได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดว่า

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระอธิการโพธิ์ กิตติสารโธ เจ้าอาวาสวัดกุดกีสี่ดารา อําเภอลําทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๒๑} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

อารามกันมากขึ้น”^{๒๒} ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดทำก็พบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญ ๆ อยู่ ๔ ประการดังนี้

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน^{๒๓}

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำผิดเพี้ยนไปจากเดิม พระครูธรรมาธิคุณ ได้กล่าวถึง “วัดกับบ้านพระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านทุก ๆ ด้านโดยเฉพาะกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา”^{๒๔} กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย รื่นรม เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่ด้วยความเรียบร้อยสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน และช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อ คือ

๑. การพัฒนาวัดให้สะอาดเรียบร้อย รื่นรม เป็นสัดส่วน

๒. การจัดปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม

๓. การจัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล และร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีไทยได้อย่างเต็มที่

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสจะต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีประเด็นดังนี้^{๒๕} ซึ่งวัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น ต้องประกอบไปด้วย

๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี หรือ สอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบมีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูอดุลชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดศิริชัย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๒๓} พระมหาอรุณ ธีรปญโญ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๕๓-๗๖, (อัคราเนนา)

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูธรรมาธิคุณ เจ้าอาวาสวัดธรรมาธิคุณ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๒๕} นำทรัพย์ จันทร์หอม, การทำให้ศูนย์กลางของชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พระสงฆ์ไทย, ปี พ.ศ. ๒๕๒๖, หน้า ๕๓-๗๖, (อัคราเนนา)

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้
๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะต้องไม่มีสิ่งปฏิกูลต่างๆ
๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจชุมชน
๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี
๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการจัดเก็บขยะ กำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนของประชาชนล้ำเข้ามาในเขตวัด
๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด
๙. สดส่วน วัดควรมีแผนผังบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส
๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด
๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุ และสามเณรภายในวัด

ในปัจจุบันการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสต้องยึดหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คือ “มีหน่วยงานที่เรียกว่า “องค์กร” อยู่มาก ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน แม้การปกครองคณะสงฆ์ ก็มีผู้นิยมใช้คำว่า “องค์กร” เช่นเดียวกัน ทั้งที่บทบัญญัติว่าด้วยการคณะสงฆ์ไม่ปรากฏคำนี้อยู่เลย แต่เมื่อว่าโดยลักษณะการปกครองหรือการดำเนินกิจการคณะสงฆ์แล้ว ย่อมจัดเป็นองค์กรได้ เพราะการปกครองคณะสงฆ์นั้น โดยรูปแบบมี สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทุกคณะ แล้วมีหน่วยบัญชาการคณะสงฆ์หรือศูนย์รวมอำนาจการปกครองคณะสงฆ์คือ มหาเถรสมาคม เป็นสถาบันปกครองคณะสงฆ์สูงสุด จากนั้น มีหน่วยงานย่อยลดหลั่นกันตามสายงาน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคและส่วนวัด ทุกหน่วยงานมีความสัมพันธ์กันและโยงเข้าสู่ผู้บัญชาการคณะสงฆ์กล่าวคือองค์สกลมหาสังฆปริณายกทั้งสิ้น จึงขอเรียกว่า “องค์กรปกครองคณะสงฆ์” ก็แล องค์กรปกครองคณะสงฆ์นั้น ยังมีส่วนประกอบสำคัญหลายประการ อาทิ ผู้บัญชาการ ผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ ระเบียบการ การอุปกรณ์และอื่น ๆ ส่วน ประกอบขององค์กรปกครองคณะสงฆ์จัดไว้อย่างเป็นระเบียบ เพราะมีพระราชบัญญัติ หรือกฎหมายซึ่งทางราชอาณาจักรถวายเป็นหลัก พระราชบัญญัติที่ให้อำนาจดำเนินการเช่นว่านี้ ได้แก่พระราชบัญญัติหลัก ๓ ฉบับ และที่ทรงตราขึ้นเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมฉบับเดิมให้เหมาะสมยิ่งขึ้นอีก ๑ ฉบับ คือ

๑. พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก ๑๒๑
๒. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔
๓. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕
๔. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

ดังนั้น องค์กรปกครองคณะสงฆ์จึงจัดเป็น ๓ รูปแบบ ตามลักษณะพระราชบัญญัติที่ให้อำนาจจัดการ คือ

๑. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก ๑๒๑
๒. องค์กรปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

๓. องค์การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕^{๒๖} “การทำหน้าที่ของเจ้าอาวาสนั้น เพื่อปกครองสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมาพึงปฏิบัติ และควรตระหนักสิ่งใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายก็ควรดเว้น เพื่อสร้างความเจริญให้เกิดขึ้น”^{๒๗}

“การสร้างระเบียบวินัย โดยตรงก็คือการปฏิบัติตามกฎของมหาเถรสมาคม และทำหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานด้วยความดีงาม ตามศีลธรรม หากปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดแล้วจะสร้างความดีความสามัคคีเกิดขึ้น”^{๒๘}

วิเคราะห์ข้อดี ในภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น เมื่อได้รับมอบหมายก็ต้องปฏิบัติตามทั้งพระวินัยและพระธรรมควบคู่กันไปตามกฎหมายของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เมื่อปฏิบัติตามดีงามแล้วจะเกิดความเรียบร้อย ไม่ผิดทั้งพระวินัยและพระธรรม ซึ่งในทางพระสงฆ์ก็ไม่มีอาบัติต่าง ๆ เกิดขึ้น หรือความเสียหายแก่ตนเอง คือเจ้าอาวาสและส่วนรวม ถือได้ว่าการปกครองเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างดีงาม ไม่ผิดกฎหมายมหาเถรสมาคมพระราชบัญญัติทางคณะสงฆ์ทั้งนี้ยังไม่ผิดกฎหมายทางบ้านเมืองอีกด้วย เมื่อปฏิบัติเรียบร้อยย่อมสร้างศรัทธาอันดีงามในชุมชนของตนเอง และเป็นการสนับสนุนให้ให้พระพุทธศาสนายั่งยืนยาวนานสืบไป

วิเคราะห์ข้อเสีย การปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นไปตามระเบียบวินัยของพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์แล้วนั้น ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง มิใช่เฉพาะเจ้าอาวาสแล้วย่อมส่งผลถึงความเสียหายต่อส่วนรวม เพราะไม่ทำตามระเบียบหรือกฎข้อบังคับของมหาเถรสมาคม แสดงผู้เป็นเจ้าอาวาสไม่มีความรู้ หรือไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบ ความไม่ละเอียดใส่ใจในการปฏิบัติทั้งที่เป็นผู้นำทางคณะสงฆ์ ปลอ่ยให้ความคิดในทางที่ไม่ดีเกิดขึ้น ไม่เอาใจใส่ในภาระงานของตนเอง ทอดทิ้งพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด ละเลยในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายผิดพระวินัย พระธรรม ส่อไปในทางทุจริต อันได้มาด้วยความมิชอบ หากเจ้าอาวาสถือนิสัยแบบนี้ย่อมสร้างภาพพจน์ที่ไม่ดีและความเสื่อมเสีย ความเสียหายย่อมมาสู่ตนเองและส่วนรวม

สรุปความได้ว่า วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสที่มีหลักปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของทางมหาเถรสมาคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ของตนเองปกครอง โดยยึดหลักปฏิบัติการปกครองในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้านพระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากร แก่ชาวบ้านทุกๆ ด้านได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี

^{๒๖} แหล่งที่มา, ออนไลน์, องค์การปกครองคณะสงฆ์, <http://www.watmoli.com/vittaya-2-chapter-1.html> เข้าถึงวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระอธิการโพธิ์ กิตติสารโร เจ้าอาวาสวัดวัดกุดกีสี่ดารา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาอารามกันมากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดทำขึ้น แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎของสมาเถรสมาคมแล้วการทำงานหรือการดำเนินงานที่ก็จะเสียหาย ผิดศีลธรรม ไม่สร้างความเจริญ ไม่ละอายแก่ความเป็นเจ้าอาวาส ผิดกฎหมายบ้านเมือง ย่อมส่งผลเสียหายทั้งตนเองและส่วนร่วม ไม่มีบุคคลที่เคารพนับถือ สร้างความแตกแยกและวุ่นวายให้คณะสงฆ์ใหญ่ ประชาชนก็จะติเตียนและลดพลังศรัทธา

๔.๓ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน

เจ้าอาวาสควรนำหลักปฏิบัติหรือพุทธวิธีการบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วย เหตุผลที่ว่า เจ้าอาวาสเองต้องประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า เจ้าอาวาสประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ

ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้ก็มีก้นปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหาผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคติว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตาดิ้นใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขาก็คิดว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๒๙} พระครูภัทรสารวิมล เจ้าอาวาสวัดหนองโปรง ได้กล่าวถึง หลักปฏิบัติของเจ้าอาวาส คือ เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมของผู้นำ ต้องเข้าใจในการปฏิบัติต่อการปฏิบัติต่อคณะสงฆ์ที่อยู่อาวาสเดียวกัน ต้องมีเทคนิคมาประยุกต์ในการปกครองสงฆ์ และต้องให้ความร่วมมือในการเข้าที่ประชุม^{๓๐}

หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของเจ้าอาวาส คือ หลักกอธิปหานิยธรรม ๗^{๓๑} โดยในพระไตรปิฎก กล่าวถึง กษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอธิปหานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

^{๒๙} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูภัทรสารวิมล เจ้าอาวาสวัดหนองโปรง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๓๑} อ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๑๐/๑๘.

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่า เป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. บรรดาภคบุตรภคมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ

๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แวนแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแวนแคว้นโดยผาสุก

หลักธรรมอุปทานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือแยกให้แตกสามัคคี^{๓๒}

พระอริการบุญส่วน ปณญาทีโป ได้กล่าวว่า หลักปฏิบัติของเจ้าอาวาสควรนำหลักปธานิยธรรมมาปฏิบัติ เพราะจะได้เข้าใจในส่วนของการบริหารจัดการ” สิ่งสำคัญสำหรับการปรัษาหรือ หรือ ประชุมกันเจ้าอาวาสกับคณะสงฆ์ภายในวัดต้องมีหลักธรรมนี้ เพื่อจะได้เข้าใจในการจัดการบริหารวัด^{๓๓}

ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน ต้องยึดหลักความเข้าใจวางแผนงาน หรือ รู้หลักของการจัดการที่ดี เพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการบริหารภายในวัดและนอกวัด “การวางแผนงาน หรือบริหารจัดการวัด ต้องประชุมคณะสงฆ์ เพราะภายในวัดก็มีทั้งพระสงฆ์ และญาติโยมที่มาช่วยกัน ในวัด ดังนั้นต้องเข้าใจการวางแผนงานทั้งบุคคลหรือการจัดสถานที่ต่าง ๆ ต้องเข้าใจวางแผนเป็นการเริ่มต้น”^{๓๔}

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสวัดมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัด โดยหน้าที่ในการบริการ คือ หน้าที่แต่ละอย่างของกระบวนการการบริหาร ล้วนเป็นหน้าที่ของงานที่จำเป็นที่ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจหรืองานทั้งหลายที่บุคคลฝ่ายต่าง ๆ ในวัดที่ตนเองปกครอง และเพื่อปฏิบัติอยู่ให้สำเร็จผลโดยมีประสิทธิภาพ POSDCCR^{๓๕} คือ

๑. การวางแผน (Planning) การกำหนดนโยบาย และมาตรการการวางแผนปฏิบัติ หมายถึงการกำหนดแผนงาน หรือวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อผลสำเร็จตามที่ต้องการ การวางแผน เกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจพิจารณาถึงผลสำเร็จที่ต้องการจะได้หนทางที่จะทำได้ตามตั้งเป้าหมายไว้ในทางปฏิบัติในการวางแผนผู้บริหาร จะทำการคาดการณ์อนาคต และจะมีการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนด

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระอริการบุญส่วน ปณญาทีโป เจ้าอาวาสวัดบ้านมาบป่าแดง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา

^{๓๕} พระครูสุตวรารกร, ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๕๖.

เป้าหมายต่างๆในการวางแผนนั้น ผู้บริหารได้ใช้ดุลพินิจต่างๆ ว่าองค์กรจะต้องทำอะไร ให้ได้ผลอะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร ทำเมื่อไหร่ ก็จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้โดยกล่าวไว้ว่าในการวางแผนนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ทรงประทานการอุปสมบทแก่อัญญาโกณฑัญญะพระภิกษุรูปแรกในทางพระพุทธศาสนาด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” จะเห็นได้ว่า พระพุทธดำรัสนี้มีกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทชัดเจน ว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า ให้สมาชิกให้ปฏิบัติให้หลุดจากทุกข์ส่วนตัว หรือแนะนำคนอื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต^{๓๖}

๒. การจัดองค์การ (Organizing) การจัดองค์การหรือการจัดรูปงาน หมายถึงการจัดรูปงานและโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆ คือการจัดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ รวมถึงการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งภายในองค์การตามความถนัดและตามความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในเชิงวิชาการด้วย^{๓๗}

สำหรับคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโส หรืออายุพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้ที่บวชก่อน คณะสงฆ์ได้มีการบริหารกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์ หรือพ่อปกครองลูก โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในการจัดระเบียบการบริหาร โดยให้อำนาจการบัญชาตักหลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์ตามความเหมาะสมต่อมาฝ่ายบ้านเมืองจึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยอุปถัมภ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา^{๓๘}

๓. การบริหารงานบุคคล (Staffing) คือ การสรรหาบุคคลมาบรรจุในตำแหน่งที่กำหนดไว้ หมายถึง การสรรหา การรับสมัคร การสัมภาษณ์ การคัดเลือก การบรรจุ การฝึกอบรมของบุคลากรให้เข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติงานสำหรับการบริหารบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์หรือผู้บริหารผู้หวังความสำเร็จในการบริหาร ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยในการบริหารภารกิจ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งขึ้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๙}

สำหรับการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่จะต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ ในการทำพิธีอุปสมบทให้แก่กุลบุตร พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามามีการอุปสมบทต้องได้รับการเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ (พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ ดังนั้นกระบวนการ

^{๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๖.

^{๓๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.

^{๓๙} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑.

ฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อให้เกิดการศึกษาในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา^{๔๐} ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรตราบไต่ที่บุคลากรยังไม่บรรลุพระอรหันต์ เขาผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป^{๔๑}

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) คือการเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ในจำนวนทางที่มีให้เลือกจำนวนมาก การตัดสินใจสั่งการที่สำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารทั้งหมด เพราะว่า บรรดากระบวนการต่าง ๆ ล้วนแต่ดำเนินไปเพื่อช่วย และสนับสนุนในการตัดสินใจสั่งการทั้งสิ้นในการตัดสินใจด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ จะต้องอาศัยพระธรรมวินัย ตวับทกฏหมายระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ตลอดทั้งแนวนโยบาย และระเบียบประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ฉะนั้น การตัดสินใจ หมายถึง การอำนวยการเลือกตั้ง การชี้แนะงาน ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตลอดทั้งติดตามคำสั่งชี้แนะนั้น และในการสั่งงานซึ่งตัดสินใจสั่งการลงไป พระสังฆาธิการจะต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริงตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพิจารณา การสั่งการจะดำเนินไปในทิศทางอันเป็นจุดหมายของหน่วยงานนั้นๆ ต้องใช้เทคนิควิธีให้เกิดแรงจูงใจ การติดต่อสื่อสารความคิด และการทำงานให้เกิดขึ้นนั้น จึงจะทำให้การปฏิบัติงานของผู้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง^{๔๒}

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมกิจกรรมของผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้คุณภาพที่ต้องการโดยถือหลักปรัชญาที่ว่า “คุณภาพใส่เข้าไปในผลงานระหว่างกระบวนการทำงาน ไม่ใช่การตรวจสอบครั้งสุดท้าย” ดังนั้น การควบคุมจึงหมายถึง การส่งเสริมและการเสริมสร้างคุณภาพทุกขั้นตอนการควบคุมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพตามวัตถุประสงค์นั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนที่เกี่ยวข้อง มิใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การควบคุมคุณภาพ คือการทำงานเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเปล่า ป้องกันไม่ให้งานผิดพลาดไปจากข้อกำหนด หาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานการกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์การ ให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างดีดังที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้มาตรฐานการควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกันพระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อช่มบุคคลผู้ไม่มีความละอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา^{๔๓}

๖. การประสานงาน (Coordinating) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานแนวคิด พฤติกรรมของตนเอง และเพื่อร่วมงานผสมผสานกลมกลืนกัน ไม่ขัดหรือแย้ง หรือซ้ำซ้อนกัน เพื่อประสานผลประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันการประสานงานจึงเป็นการสร้าง

^{๔๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีการบริหาร*, หน้า ๑๒.

^{๔๑} อ้างใน,พระครูสุตวรารกร, ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการด้านการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๔๒} อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

^{๔๓} อ้างแล้ว, หน้า ๑๙.

วิธีการทำงานร่วมกัน หรือบุคคลภายนอกเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกัน สำหรับคณะสงฆ์ต้องมีประสานงานกันระหว่างพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับบนไปจนระดับล่าง และระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน^{๔๔}

๗. การเสนอรายงาน (Reporting) การเสนอรายงาน คือ การเสนอจะเป็นไปด้วยวาจา หรือ การบันทึกเป็นหลักฐานในการดำเนินงาน พร้อมกับเสนอแนะปัญหา และสถิติข้อมูลที่แท้จริงต่อผู้บังคับบัญชา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เพื่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานสำหรับพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ควรนำหลักและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงใช้ในงานคณะสงฆ์ก็จะ เป็นไปประโยชน์ต่องานคณะสงฆ์อย่างยิ่งการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา มีความละเอียด และเป็นขั้นตอนในการกลั่นกรองรับบุคคลเข้ามาบวชโดยที่พระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ในการอุปสมบททุกขุติตามแบบบัญญัติตติยตถกรรมโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบท และ ต้องรับรับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อเข้ามา ในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมจากพระอุปัชฌาย์หรือผู้ปกครอง จนกว่าจะมีพรรษา ๕ ที่เรียกว่า นิสัยมุตกะ คือพ้นจากการพึ่งพาอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรม พระบวชใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ดังนั้นการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสเชิงพุทธต้องเชื่อมโยงกับหลักสมัยใหม่ ซึ่งสามารถ เข้าใจหลักการบริการจัดการงาน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ถึงอย่างไรเจ้าอาวาสจะต้องมีความรู้ ความสามารถหรือเข้าใจตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ด้วย โดยการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเข้าใจอย่างละเอียดอ่อนในการบริหารจัดการเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ ตนเองและคณะสงฆ์ หรือผู้ใต้บังคับบัญชา

พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร กล่าวว่า “การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ หากผู้นำมีการศึกษาหรือ เจ้าอาวาสมีความรู้ ก็จะบริหารจัดการภายในวัดได้อย่างเข้าใจ และมีประสิทธิภาพ และเป็นแบบอย่าง แก่วัดอื่นด้วย”^{๔๕} โดยระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ トラバใดที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรม ในด้านพระธรรมวินัยต่อไป ที่เรียกว่า เสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อผู้นั้นสำเร็จการศึกษาเป็น พระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า พระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

“กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญาซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียน การสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การ จัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนา แห่งการศึกษา”การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดสาระ กิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิตให้เกิด ประสพการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของ

^{๔๔} อ่างแล้ว, หน้า ๔๕.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด นครราชสีมา

ผู้เรียน^{๔๖} ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเปรียบเทียบกับบัว ๔ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่ได้รับการศึกษาอบรมไปตามจริต ๖ ประการ และที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อกฺขาตาโร ตถาคตา ธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลส พระตถาคตเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทาง”^{๔๗}

“ในปัจจุบันเจ้าอาวาสขาดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การบริหารจัดการงานก็แบบเดิมยังไม่มีสิ่งใหม่ ๆ หากเจ้าอาวาสเรียนรู้หรือเข้าสู่กระบวนการศึกษา ก็จะได้สิ่งใหม่เข้ามา ซึ่งกระบวนการทางศึกษาทางสงฆ์เราก็มี เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น ก็เรียนรู้เพิ่มเติมได้ ควรส่งเสริมการเรียนรู้”^{๔๘} ผู้นำหรือเจ้าอาวาสที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วในการบริหารงานบุคคลพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเปรียบเทียบกับได้กับการใช้ พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน ใครทำดีก็จะได้รับการยกย่องใครทำผิดก็ต้องได้รับการลงโทษดังพระบาลีว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชฺมกฺนทํคฺวรชฺม ยกฺยอํกนทํคฺวรยกฺยอํ”

หลักของการบริหารจัดการทางพระพุทธศาสนานั้น มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ การบริหารทางพระพุทธศาสนา “หลักการบริหารทางพระพุทธศาสนา ที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑”^{๔๙}

๒) ในด้านการบริหารพระวินัยในสมัย เมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการ

^{๔๖} การศึกษาแห่งชาติ, คณะกรรมการ และกระทรวงศึกษาธิการ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^{๔๗} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สบปัญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๔๙} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๑๐.

ทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั้นเอง ส่วนการบริหาร คณะสงฆ์ในรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ไม่ได้ขัดพระวินัย เป็นต้น

๓) ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็น บรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าผิด เป็นต้น^{๕๐}

จะเห็นได้ว่า พุทธวิธีการบริหาร ตามความหมายทางวิชาการ การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริหาร และวิธีการปฏิบัติงาน ตลอดจนหมายถึงการทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปโดยอาศัยบุคคลอื่น ๆ องค์ประกอบหรือปัจจัยที่จำเป็นต่อการบริหารนั้น หลักการบริหารดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารงานกิจการของเจ้าอาวาส เพราะมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องกระทำร่วมกันเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่คณะสงฆ์ ตั้งเอาไว้จึงต้องอาศัยหลักการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อความเหมาะสมถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยเพื่อทันยุคสมัยปัจจุบัน

วิเคราะห์ข้อดี ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสมีหลักปฏิบัติตามคือหลักธรรมและสามารถนำหลักการบริหารงานแบบสมัยใหม่หรือศาสตร์ปัจจุบัน เพราะจะมีลำดับขั้นตอนในการบริหารจัดการงาน เมื่อปฏิบัติตามและถูกต้องแล้วสามารถช่วยให้คณะสงฆ์มีความรู้สามารถพัฒนางานทางคณะสงฆ์หรือขับเคลื่อนไปสู่ความพร้อมเพรียงกัน คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อข่มผู้เก้อยาก เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และเพื่อถือตามพระวินัย

วิเคราะห์ข้อเสีย ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสไม่นำหลักธรรมมาบริหารจัดการ และยังขาดประสบการณ์ ไม่เข้าใจระบบ ยึดติดแบบเดิม ๆ โดยไม่ศึกษาค้นคว้า ไม่เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ พร้อมทั้งยังยึดการบริหารแบบสุดโต่ง ยึดอัตตาตัวตนถูกต้อง ไม่นำหลักการบริหารจัดการมาบริหารจัดการงาน บางครั้งก็จัดการไม่เป็น ไม่รู้หลักการทำงานที่ถูกต้อง เพราะไม่ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ทำงานไม่เป็นระบบ ไม่เข้าร่วมประชุมสงฆ์ ไม่มีทีมงานที่จะประสาน สิ่งงานไม่ได้ ผิดระบบเพราะไม่นำหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธของผู้นำ พร้อมทั้งไม่บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพราะขาดการศึกษาเรียนรู้

^{๕๐} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒ - ๔๓.

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสมีหลักปฏิบัติตามคือ หลักธรรมและสามารถนำหลักการบริหารงานแบบสมัยใหม่หรือศาสตร์ปัจจุบัน เพราะจะมีลำดับขั้นตอนในการบริหารจัดการงาน เมื่อปฏิบัติตามและถูกต้องแล้วสามารถช่วยให้คณะสงฆ์มีความรู้สามารถพัฒนางานทางคณะสงฆ์หรือขับเคลื่อนไปสู่ความพร้อมเพรียงกัน คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อข่มผู้เก้อยาก เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอหิวาต์อันจักบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอหิวาต์อันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่ และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสไม่นำหลักธรรมมาบริหารจัดการ และยังขาดประสบการณ์ ไม่เข้าใจระบบ ยึดติดแบบเดิม ๆ โดยไม่ศึกษาค้นคว้า ไม่เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ พร้อมทั้งยังยึดการบริหารแบบสุดโต่ง ยึดอัตตาตัวตนถูกต้อง ไม่นำหลักการบริหารจัดการมาบริหารจัดการงาน บางครั้งก็จัดการไม่เป็น ไม่รู้หลักการทำงานที่ถูกต้อง เพราะไม่ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ทำงานไม่เป็นระบบ ไม่เข้าร่วมประชุมสงฆ์ ไม่มีทีมงานที่จะประสาน สิ่งงานไม่ได้ ผิดระบบเพราะไม่นำหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธของผู้นำ พร้อมทั้งไม่บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพราะขาดการศึกษาเรียนรู้

๔.๔ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ในภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และได้ข้อมูลนำมาศึกษาวิเคราะห์ ด้านภาวะผู้นำเจ้าอาวาส โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธของพระสงฆ์อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จะเห็นได้จากการปฏิบัติงานหรือบริหารงานตามหน้าที่ โดยเจ้าอาวาสนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบของมหาเถรสมาคม หรือตามกฎหมายระเบียบของพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคมกรรมหรือการวินิจฉัย อภิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

เจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ยึดหลักการปกครอง “พระสงฆ์การมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือ มุ่งหมายความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดองซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครองในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการดังกล่าว”^{๕๑}

“พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญในวัดและชุมชน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสต้องรู้ว่า หลักการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นที่สำคัญที่สุด เพื่อสร้างความเจริญของวัดและชุมชน

^{๕๑} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย ภัททิทินโน), “วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร”, ใน การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๔๗.

พระวินัยเมื่อปฏิบัติดีแล้วก็จะรักษาผู้ปฏิบัติ”^{๕๒} “อำเภอลำทะเมนชัยของเรา เป็นอำเภอไม่ใหญ่ ซึ่งในการปกครองของเจ้าอาวาสนั้นต้องยึดหลักพระวินัย โดยทุกเดือนเราจะมีการประชุมคณะสงฆ์ในอำเภอรับทราบข่าวสารในแต่ละเดือน ซึ่งก็ถือว่าระเบียบวินัยนี้สามารถสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ โดยเข้าประชุมด้วยความพร้อมเพรียงกัน พระวินัยจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในปกครองซึ่งกันและกัน”^{๕๓}

การปกครองในรูปแบบส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระสงฆ์จึงมีการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสังคมเพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการการวิเคราะห์เจ้าอาวาสอำเภอลำทะเมนชัย ส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม และได้นำมาแสดงดังต่อไปนี้การศาสนา มี ๖ ประการ^{๕๔}

๑. การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการดังกล่าวบางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายอาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามหมายถึงงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งนี้ คำว่าการปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรอยู่ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามพระธรรมวินัยกฎหมายอาเถรสมาคมข้อบังคับระเบียบคำสั่งมติประกาศและพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งรวมทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตนชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๕๕}

๑. การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์) พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย ต้องยึดหลักการปกครองตามระเบียบวินัย เพื่อพัฒนาความมั่นคงและถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สบปัญโญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระอธิการบุญส่วน ปญญาทีโป เจ้าอาวาสวัดบ้านมาบป่าแดง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๔} อ้างแล้ว, หน้า ๗๐.

^{๕๕} อ้างแล้ว, หน้า ๗๒.

พระธรรมวรนายก (โสภาส นิรุตติเมธี) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ได้อธิบายเกี่ยวกับนโยบายคณะสงฆ์ ในหัวข้อบรรยายเรื่อง “นโยบายการคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา” ว่า พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุด ซึ่งอยู่ในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง เพื่อการดำรงสมณธรรม ปฏิบัติสมณกิจ ให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนา ทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไป จนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสีย ตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมาย ๕ ข้อ คือ

- (๑) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
- (๒) เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
- (๓) เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
- (๔) เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง
- (๕) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

โดยยึดหลักว่า พระภิกษุเป็นฐานรองรับวัด วัดเป็นฐานรองรับคณะสงฆ์ พระสงฆ์ เป็นฐานรองรับพระพุทธศาสนา^{๕๖}

จะเห็นได้ว่า ในการปกครองคณะสงฆ์อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้ยึดหลักการปกครองเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ รับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง ขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่ ติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง และรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น โดยจะเห็นได้จากการประชุมสงฆ์ในแต่ละครั้งก็จะเข้าร่วมประชุมเป็นประจำ “การประชุมสงฆ์เป็นการยึดข้อบังคับของทางคณะสงฆ์ และเพื่อทำหน้าที่ตามพระวินัย พร้อมทั้งได้ปรึกษาหารือซึ่งกันและกันด้วย”^{๕๗}

๒. การศาสนศึกษา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” “ในปัจจุบันทางคณะสงฆ์ได้ให้เจ้าอาวาสนั้นไปศึกษาหาความรู้หรือไปเรียนต่อกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร.นครราชสีมา เพื่อจะได้มีความรู้ในการบริหารวัดตนเองและส่วนรวม”^{๕๘}

พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือการศึกษ การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา

^{๕๖} พระธรรมวรนายก (โสภาส นิรุตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสุมงคลสังขกิจ เจ้าอาวาสวัดสุ่มังคลาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูประดิษฐ์ธรรมญาณ เจ้าอาวาสวัดโนนรังบ่อแดง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทานการที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้นี้จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์^{๕๙}

“เจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัยบางรูปท่านก็สนับสนุนพระเถระไปเรียน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการศึกษา เพราะจะได้เป็นกำลังสำคัญในการมีความรู้และพัฒนาวัดในอนาคต พระหรือเถระก็จะมีความรู้”^{๖๐}

“วัดในเขตอำเภอเป็นวัดใหญ่ มีการจัดการส่งเสริมการเรียนพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ส่งเสริมการเปรียญธรรม บาลี และนักธรรม หรือเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ก็ถือว่ามีความพร้อมในการจัดการศึกษา เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนาสืบไป”^{๖๑}

องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการ ศาสนศึกษา นั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า

การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ คือ ๑.พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ๒.พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์และ ๓.ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ควรปรับปรุงยุคให้เหมาะกับยุคสมัย

๓. การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การส่งเสริมการศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ) ได้กล่าวถึง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

^{๕๙} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔), หน้า ๒๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระอุตร ธีรภทฺโท เจ้าอาวาสวัดห้วยผักหนาม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระอธิการพินทร อาภาภโร เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษาดูแบบปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมหมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๒๒} “การศึกษาสงเคราะห์พระเจ้าอาวาสนั้นในอำเภอลำทะเมนชัยก็สนับสนุนการศึกษา อาทิเช่น มอบทุนการศึกษา ทุนการพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น^{๒๓} การจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภtdังกล่าวนี้นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

๔. การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่เจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการจักต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปญโญ) กำหนดหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ ไว้ดังนี้

๑. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
๒. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๓. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับ พระศาสนาโดยถูกต้อง^{๒๔}

^{๒๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔ -๕ .

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูสีลธัชธาร เจ้าอาวาสวัดเก่าหนองบัววง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปญโญ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔ -๑๕๕.

พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วย พระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ซึ่งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตนกิจ

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิมิต การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำคือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” “คำว่า เผยแผ่ เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึงการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๖๕}

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ คือ

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์ และประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ที่มีผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่างๆ หรือ โดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกลงแผ่นเสียง หรือแถบบันทึกเสียง ไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะ ออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ออกเผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือสถานศึกษาเป็นประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษ ในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

^{๖๕} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (การบริหารการศึกษา), หน้า ๓๑.

๕. การสาธารณูปการ การก่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นสิ่งหนึ่งที่คณะสงฆ์ต้องวางรูปแบบให้ถูกต้องเหมาะสม และควรต้องมีความรู้ที่ถูกต้องอีกด้วย ดังนี้

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) กล่าวถึง การสาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ กล่าวว่า เป็น “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การรับบริจาค

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๖๖}

ตามความหมายที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยได้สรุปว่ามีลักษณะของการกระทำ การสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓. การทำโดยการจัดประโยชน์

การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการสาธารณูปการ การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติต้องสอดส่องดูแล ชี้แจง แนะนำ ในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รับ – จ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานประดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการและเห็นผลงานของพระสังฆาธิการได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับ

^{๖๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

ชาวบ้านจนถึงลูกหลานใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุหากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัครสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น

๖. การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่เป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ) ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่ วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล^{๖๗}

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดเจน คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงานให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งเจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์นี้ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้าง฼าปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัยหรือช่วยคนชราหรือคนพิการการสาธารณสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลาง

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๕.

จากหลักการวิเคราะห์เจ้าอาวาสลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมาทั้ง ๖ ด้านที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยได้สรุปว่า การบริหารกิจการของเจ้าอาวาสทั้ง ๖ ด้าน เป็นการบริหารที่มุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ไม่ว่าจะแก่สังคมหรือแก่พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนประเทศชาติด้วย ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นจะต้องมีหลักเกณฑ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นที่ตั้งและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมาต่อไป

วิเคราะห์ข้อดี การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา หากปฏิบัติและยึดหลักทำหน้าที่ ๖ อย่างนี้แล้ว จะสามารถช่วยเหลือชุมชน และพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง มีความรักสมัครสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย หากปฏิบัติถูกต้องก็จะสร้างความดี โดยเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และมีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย โดยมีความสามารถในการปกครองตามอำนาจและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รู้จักหลักการบริหาร เข้าใจทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และบ้านเมืองชุมชน ส่งเสริมด้านศาสนศึกษา สนับสนุนการศึกษา สงเคราะห์ มีความรู้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์ข้อเสีย หากเจ้าอาวาสไม่ปฏิบัติตามหน้าที่จะส่งผลความเสื่อมและเสียหายในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ เพราะไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่เข้าใจกิจการคณะสงฆ์ ไม่เห็นความดีงามแห่งสงฆ์ ขาดระเบียบวินัย ขาดการเรียนรู้ ไม่คบหาสมาคมกับคณะสงฆ์ด้วยกัน จะเห็นได้จากไม่เข้าร่วมประชุม เพราะไม่สนใจงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย อันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ไม่มีการขับเคลื่อนไปสู่ความดีงาม ไม่มีส่วนร่วมกับชุมชน ยึดถือภูมิฐานะของตนเองเป็นใหญ่ หามผลประโยชน์ใส่ตนเอง ย่อมส่งผลถึงความเสียหายแก่ตนเองและส่วนร่วม ไม่สามารถนำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความดีงาม ซึ่งเกิดจากไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ

สรุปความได้ว่า การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา หากปฏิบัติและยึดหลักทำหน้าที่ ๖ อย่างนี้แล้ว จะสามารถช่วยเหลือชุมชน และพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง มีความรักสมัครสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย หากปฏิบัติถูกต้องก็จะสร้างความดี โดยเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และมีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย หากเจ้าอาวาสไม่ปฏิบัติตามหน้าที่จะส่งผลความเสื่อมและเสียหายในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ เพราะไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่เข้าใจกิจการคณะสงฆ์ ไม่เห็นความดีงามแห่งสงฆ์ ขาดระเบียบวินัย ขาดการเรียนรู้ ไม่คบหาสมาคมกับคณะสงฆ์ด้วยกัน จะเห็นได้จากไม่เข้าร่วมประชุม เพราะไม่สนใจงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย อันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ไม่มีการขับเคลื่อนไปสู่ความดีงาม ไม่มีส่วนร่วมกับชุมชน ยึดถือภูมิฐานะของตนเองเป็นใหญ่ หามผลประโยชน์ใส่ตนเอง ย่อมส่งผลถึงความเสียหายแก่ตนเองและส่วนร่วม ไม่สามารถนำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความดีงาม ซึ่งเกิดจากไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ

๔.๕ สรุป

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สามารถสรุปได้ดังนี้

ก. วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ ต้องยึดหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติภายนอกและภายใน และทำหน้าที่ความรับผิดชอบที่เจ้าอาวาสจำเป็นต้องยึดมั่นอยู่ตลอดเวลาทั้งคุณธรรมภายในคือมีจิตใจอันก่อให้เกิดความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ และยังเป็นหลักธรรมที่เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วย จริยวัตรอันงดงามในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางตนของ เจ้าอาวาสหรือการเป็นผู้ปกครองวัดและพระลูกวัด ตลอดจนการเป็นผู้นำชุมชนทั้งในด้านความคิด และการนำปฏิบัติในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความสุขความเจริญ ความดีงามอย่างเหมาะสมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา แก่ชุมชนหรือสังคมประเทศชาติต่อไปนึ่งการมีหลักธรรมในการปฏิบัติทั้งภายนอกและหลักธรรมปฏิบัติทั้งภายในนั้น แสดงถึงเจ้าอาวาสมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง และมีสัมมาทิฐิ เข้าใจหลักปฏิบัติตามหน้าที่อันสมควร มีความสมบูรณ์แห่งศีล คือ ความพฤติกรรมเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีทัศนคติที่ดีต่อส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล โดยลักษณะเจ้าอาวาสที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเช่นลักษณะของสถานที่จะต้องเหมาะสมเป็นลักษณะของวัด เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เพียงพอที่จะใช้เป็นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี

ข. วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสที่มีหลักปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบของทางเถรสมาคมเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ของตนเองปกครอง โดยยึดหลักปฏิบัติการปกครองในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้านพระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้านได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวามารวมกันมากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดทำขึ้น แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎของสมาเถรสมาคมแล้วการทำงานหรือการทำหน้าที่ที่จะเสียหาย ผิดศีลธรรม ไม่สร้าง ความเจริญ ไม่ละอายแก่ความเป็นเจ้าอาวาส ผิดกฎหมายบ้านเมือง ย่อมส่งผลเสียหายทั้งตนเองและส่วนร่วม ไม่มีบุคคลที่เคารพนับถือ สร้างความแตกแยกและวุ่นวายให้คณะสงฆ์หมู่ใหญ่ ประชาชนก็จะตีเตียนและลดพลังศรัทธาลง

ค. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสมีหลักปฏิบัติตามคือหลักธรรม และสามารถนำหลักการบริหารงานแบบสมัยใหม่หรือศาสตร์ปัจจุบัน เพราะจะมีลำดับขั้นตอนในการบริหารจัดการงาน เมื่อปฏิบัติตามและถูกต้องแล้วสามารถช่วยให้คณะสงฆ์มีความรู้สามารถพัฒนางานทางคณะสงฆ์หรือขับเคลื่อนไปสู่ความพร้อมเพรียงกัน คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อข่มผู้เกียจคร้าน เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่ และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสไม่นำหลักธรรมมาบริหารจัดการ และยังขาดประสบการณ์ ไม่เข้าใจระบบ ยึดติดแบบเดิม ๆ โดยไม่ศึกษาค้นคว้า ไม่เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ พร้อมทั้งยังยึดการบริหารแบบสุดโต่ง ยึดอดีตตัวตนถูกต้อง ไม่นำหลักการบริหารจัดการมาบริหารจัดการงาน บางครั้งก็จัดการไม่เป็น ไม่รู้หลักการทำงานที่ถูกต้อง เพราะไม่ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ทำงานไม่เป็นระบบ ไม่เข้าร่วมประชุมสงฆ์

ไม่มีทีมงานที่จะประสาน สักงานไม่ได้ ผิดระบบเพราะไม่นำหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธของผู้นำ พร้อมทั้งไม่บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพราะขาดการศึกษาเรียนรู้

ง. วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา หากปฏิบัติและยึดหลักทำหน้าที่ ๖ อย่างนี้แล้ว จะสามารถช่วยเหลือชุมชน และพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง มีความรักสมัครสมานสามัคคีในหมู่สงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย หากปฏิบัติถูกต้องก็จะสร้างความดี โดยเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด หน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และมีบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย หากเจ้าอาวาสไม่ปฏิบัติตามหน้าที่จะส่งผลความเสื่อมและเสียหายในส่วนของกรปฏิบัติหน้าที่ เพราะไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่เข้าใจกิจการคณะสงฆ์ ไม่เห็นความดีงามแห่งสงฆ์ ขาดระเบียบวินัย ขาดการเรียนรู้ ไม่คบหาสมาคมกับคณะสงฆ์ด้วยกัน จะเห็นได้จากไม่เข้าร่วมประชุม เพราะไม่สนใจงานที่ตนเองได้รับมอบหมาย อันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ไม่มีการขับเคลื่อนไปสู่ความดีงาม ไม่มีส่วนร่วมกับชุมชน ยึดถือภูมิฐานะของตนเองเป็นใหญ่ หาผลประโยชน์ใส่ตนเอง ย่อมส่งผลถึงความเสียหายแก่ตนเองและส่วนร่วม ไม่สามารถนำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความดีงาม ซึ่งเกิดจากไม่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา และการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมต่อภาวะผู้นำ เพื่อศึกษาปัญหาที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพและสอบถามภาคสนามซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพุทธ

(๑) หลักธรรมสำหรับผู้ผู้นำ เป็นลักษณะของผู้ผู้นำที่ปฏิบัติตามและผู้นำที่มีธรรมในตนเอง คือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครองและการบริหาร รัฐ ประเทศ องค์กรหรือหมู่คณะให้ เป็นไปด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ธรรมจึงเป็นเครื่องเสริมสร้างคุณสมบัติ ของผู้นำให้มีภาวะผู้นำสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายด้วยดีเห็นได้ว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น

(๒) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า พระราชาหรือ กษัตริย์ ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า เป็นสมมติเทพเป็นเทวดาโดยสมมติ ผู้ที่เป็นเทวดา หมายถึง ผู้ที่มีเทวธรรม คือ ผู้ที่มีหิริและโอตตปปะ เป็นสัพบุรุษผู้สูงพระจันเป็นผู้มีธรรมของเทวดา เป็นเทวราชาที่มีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญคือ มีหิริและโอตตปปะ ฉะนั้นลักษณะของ ผู้นำในฐานะเทวราชา ต้องเป็นผู้ที่มีหิริและโอตตปปะคือ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป

(๓) หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำนั้น เป็นหลักความ ประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่งดงาม ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจโดยมิได้ฝืนใจ ผลจากการกระทำ ก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ที่ยึดถือโดยตรง และส่งผลให้สังคมของการอยู่ร่วมกันมี ความสุข และความเจริญงอกงาม หลัก คุณธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับมนุษย์ที่ต้องอาศัย อยู่ร่วมกัน เพราะการมีคุณธรรมเป็นหลักแห่ง ความประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ถูกต้องและดีงาม มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณงามความดีของสังคม โดยส่วนรวม

(๔) ประโยชน์ของการเป็นผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประโยชน์ของหลักธรรมพรหม วิหาร ๔ ที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วนั้นจะเกิดผลหรืออานิสงส์ต่อผู้ปฏิบัติ เพราะเป็น หลักสามสัมพันธซึ่งกันและกัน ดังนั้น หลักของภาวะผู้นำที่ดีนั้น จะส่งผลให้การจัดการเป็นไปด้วยดี และจากแนวคิดที่สรุปมานั้น ผู้นำองค์กรใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือว่า เป็นผู้ มีภาวะผู้นำที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔ จะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการต่าง ๆ ได้ดี

๕.๑.๒ ปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

(๑) ความหมายของภาวะผู้นำ เป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจหน้าที่ อิทธิพลการกระตุ้น ชี้นำ และการจูงใจ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ คุณสมบัติของผู้นำจึงเป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้

(๒) ลักษณะของภาวะผู้นำ ลักษณะของผู้นำเป็นคุณสมบัติของผู้นำเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่เป็นกลุ่ตในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาของตัวผู้นำ ผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารจัดการ และปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อีกทั้งเป็นปัจจัยให้ผู้นำมีสัมพันธภาพกับมวลชนได้อย่างดี ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้นำได้แสดงบทบาทและหน้าที่ได้อย่างโดดเด่น มีความชอบธรรมและมีประสิทธิภาพ

(๓) ความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส ตำแหน่งการปกครองภายในวัด ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคม โดยมีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ภายในวัดของตน พร้อมทั้งบริหารจัดการวัดให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยปกครอง โดยเฉพาะการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

(๔) ปัญหาอุปสรรคการบริหารของเจ้าอาวาส ปัญหาอุปสรรคการบริหารของเจ้าอาวาสได้แก่ จะเห็นได้จากปัญหาที่ว่า เจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์การข้อมูลข่าวสาร หรือเจ้าอาวาสนั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานประชุม คือ เกิดจากการอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยร่างกายหรืออายุมากแล้ว ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัยด้านศาสนวัตถุ เกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ เรื่องของปัจจัยต่าง ๆ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัดก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกล ชุมชนก็น้อย การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น เจ้าอาวาสที่เป็นมานาน อายุเยอะก็ไม่ได้เรียนรู้ ส่งผลไม่เข้าใจในการบริหารจัดการ และพระลูกวัดหรือทีมงานไม่เห็นด้วย

(๕) ลักษณะของภาวะผู้นำเจ้าอาวาส

ก. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายในนั้นจะเน้นสภาพจิตที่อิงคุณธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ที่เป็นไปในฝ่ายดี และสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะงานคณะสงฆ์ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อความรักสมัคสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามสืบไป และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสภายนอก เป็นคุณสมบัติ ลักษณะ หรือคุณลักษณะที่โดดเด่นของคน ๆ หนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น ๆ หันมายอมรับ เชื่อถือ และยอมทำตาม ภาวะผู้นำดังกล่าว อาทิ สติปัญญา ความดีงาม คุณธรรม ความพากเพียร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการสื่อสาร มองโลกในแง่บวก การมีอารมณ์ขัน เป็นต้น และยังคงเป็นผู้ที่มุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมหรือเป้าหมายขององค์การมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ผู้นำยังควรเป็นแบบอย่างในการรักษาสมดุขของชีวิตทั้งสุขภาพกาย ใจ และอารมณ์ ให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ อีกด้วย

ข. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบข้อบังคับของทางมหาเถรสมาคม เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยซึ่งพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี และเป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนชั้นให้มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ

ค. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในการบริหารงาน เป็นการการบริหารจัดการวัดหรือการพัฒนาชุมชนถือเป็นหน้าที่ของบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน การปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของชุมชน และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตามแนวทางตนที่ชุมชนต้องการโดยอาศัยความคิดริเริ่มการพึ่งพาตนเองและความร่วมมือกันทั้งระหว่างคนในชุมชนเองและระหว่างราษฎรกับรัฐบาล ถ้ามีความจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชน

๕.๑.๓ วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๑. วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธ ต้องยึดหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติภายนอกและภายใน และทำหน้าที่ความรับผิดชอบที่เจ้าอาวาสจำเป็นต้องทำอย่างเต็มที่ที่ต้องยึดมั่นอยู่ตลอดเวลาทั้งคุณธรรมภายในคือมีจิตใจอันก่อให้เกิดความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ และยังเป็นหลักธรรมที่เจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วย จริยวัตรอันงดงามในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางตนของ เจ้าอาวาสหรือการเป็นผู้ปกครองวัดและพระลูกวัด ตลอดจนการเป็นผู้นำชุมชนทั้งในด้านความคิด และการนำปฏิบัติในสิ่งที่จะทำให้เกิดความสุขความเจริญ ความดีงามอย่างเหมาะสมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา แก่ชุมชนหรือสังคมประเทศชาติต่อไปนึ่งการมีหลักธรรมในการปฏิบัติทั้งภายนอกและหลักธรรมปฏิบัติทั้งภายในนั้น แสดงถึงเจ้าอาวาสมีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง และมีสัมมาทิฐิ เข้าใจหลักปฏิบัติตามที่อันสมควร มีความสมบูรณ์แห่งศีล คือ ความพฤติกรรมเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ มีทัศนคติที่ดีต่อส่วนร่วม มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล โดยลักษณะเจ้าอาวาสที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเช่นลักษณะของสถานที่จะต้องเหมาะสมเป็นลักษณะของวัด เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เพียงพอที่จะใช้เป็นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้เป็นอย่างดี

๒. วิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสที่มีหลักปฏิบัติตามกฎระเบียบของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎระเบียบของทางเถรสมาคมเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ของตนเองปกครอง โดยยึดหลักปฏิบัติปกครองในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้านพระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยาการ แก่ชาวบ้านทุกๆ ด้านได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาวารามกันมากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดทำขึ้น แต่ไม่ปฏิบัติตามกฎของมหาเถรสมาคมแล้วการทำงานหรือการทำหน้าที่ก็จะเสียหาย ผิดศีลธรรม ไม่สร้างความเจริญ ไม่ละอายแก่ความเป็นเจ้าอาวาส ผิดกฎหมายบ้านเมือง ย่อมส่งผล

เสียหายทั้งตนเองและส่วนร่วม ไม่มีบุคคลที่เคารพนับถือ สร้างความแตกแยกและร่นวายุให้คณะสงฆ์
หมู่ใหญ่ ประชาชนก็จะติเตียนและลดพลังศรัทธาลง

๓. ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสมีหลักปฏิบัติตามคือ
หลักธรรมและสามารถนำหลักการบริหารงานแบบสมัยใหม่หรือศาสตร์ปัจจุบัน เพราะจะมีลำดับ
ขั้นตอนในการบริหารจัดการงาน เมื่อปฏิบัติตามและถูกต้องแล้วสามารถช่วยให้คณะสงฆ์มีความรู้
สามารถพัฒนางานทางคณะสงฆ์หรือขับเคลื่อนไปสู่ความพร้อมเพรียงกัน คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อ
ความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อข่มผู้เกียจคร้าน เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอ้าวะ
อันจักบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอ้าวะอันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่
และภาวะผู้นำเจ้าอาวาสเชิงพุทธในการบริหารงาน เจ้าอาวาสไม่นำหลักธรรมมาบริหารจัดการ และ
ยังขาดประสบการณ์ ไม่เข้าใจระบบ ยึดติดแบบเดิม ๆ โดยไม่ศึกษาค้นคว้า ไม่เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ พร้อม
ทั้งยังยึดการบริหารแบบสุดโต่ง ยึดอัตตาตัวตนถูกต้อง ไม่นำหลักการบริหารจัดการมาบริหารจัดการ
งาน บางครั้งก็จัดการไม่เป็น ไม่รู้หลักการทำงานที่ถูกต้อง เพราะไม่ได้รับการศึกษาเรียนรู้ ทำงานไม่
เป็นระบบ ไม่เข้าร่วมประชุมสงฆ์ ไม่มีทีมงานที่จะประสาน สิ่งงานไม่ได้ ผิดระบบเพราะไม่นำหลักการ
บริหารจัดการเชิงพุทธของผู้นำ พร้อมทั้งไม่บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพราะขาดการศึกษา
เรียนรู้

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา ได้ค้นพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
ของการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

หลักธรรมะ กับ ภาวะผู้นำนั้น มีความสอดคล้องกันอย่างมหัศจรรย์เลยทีเดียว ซึ่งก็เป็น
เรื่องที่ประหลาดใจว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงตรัสรู้ด้านหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ภาวะผู้นำ
และทางแห่งความสุขได้ อีกทั้งมีผู้นำหลักธรรมคำสอนของท่านไปปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้นำหลายๆ ท่าน
ได้นำไปใช้เป็นหลักในการบริหาร การเป็นผู้นำจนประสบความสำเร็จมานักต่อนักแล้วหนึ่งใน
หลักธรรม ที่มีความสำคัญ และสอดคล้องกับ ภาวะผู้นำมากที่สุด จากหลายๆ หลักธรรม และเป็น
หลักธรรมที่ผู้นำควรจะศึกษา และยึดถือเป็นอันดับแรกสุดก็คือ หลักแห่ง " พรหมวิหาร ๔ " หลักแห่ง
พรหมวิหาร ๔ ได้รับการพิสูจน์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้าน ภาวะผู้นำ หลายๆ ท่านแล้วว่าเป็นหลักธรรม
ที่จะนำผู้นำ ไปสู่ความสำเร็จสูงสุด ซึ่งหนังสือที่ผู้เชี่ยวชาญด้าน ภาวะผู้นำ ระดับโลกเขียนขึ้นหากอ่าน
ดูแล้ว ไม่พ้นหลักแห่งพรหมวิหาร ๔ ซึ่งสอดคล้องกับ **สัญญา สัญญาวิวัฒน์** ได้กล่าวว่า หลักธรรม
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางในการปฏิบัติเป็น
แบบอย่าง ชาวบ้าน และนักวิชาการและเป็นตัวกลางในการนำเสนอและถ่ายทอดคุณธรรมในศาสนา
เป็นหัวใจสำคัญในการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่น วัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วน
ได้รับการผลิตซ้ำตลอดเวลาในทุกสถานที่ หากวัฒนธรรมนั้นไม่ได้รับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดต่อไป
วัฒนธรรมนั้นก็จะมอดสูญสิ้นแล้วสูญหายไป ดังนั้นการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมโดยมีอัตลักษณ์
ชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในการถ่ายทอด จึงเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ
และเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของวัฒนธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับทฤษฎีศักยภาพการ
พัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ประกอบด้วย ๒ ส่วน

คือศักยภาพการพัฒนา เมืองค์ประกอบ ๔ ตัว คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การ สังคม และภาวะผู้นำ ๔ สิ่งนี้เป็นตัวเหตุให้เกิดการพัฒนาสังคม อีกส่วนคือทฤษฎีการแพร่กระจาย นวัตกรรม (Diffusion Theory) เมืองค์ประกอบ คือการติดต่อกับโลกภายนอก (contact) นี้ก็ เหมือนกัน โดยเฉพาะสังคมด้อยพัฒนาที่ติดต่อกับสังคมพัฒนา จะทำให้สังคมด้อยพัฒนามีระดับการ พัฒนาสูงขึ้น ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจายมีตัวเชื่อม คือการจัดอบรม (training) ซึ่งเรียกว่า ตัวแปรแทรก (intervening variable)^๑

การเป็นผู้นำนั้นเป็นไปได้ไม่ว่าแต่การที่จะเป็นผู้นำที่ดีให้ได้นั้นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และ ศิลป์ของการบังคับบัญชาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำหรือผู้ที่มีภาวะผู้นำ เป็นผู้ชักนำ จูงใจ ชี้นำ ริเริ่ม การประนีประนอม การประสานงาน ซึ่งสอดคล้องกับ **สมพงษ์ เกษมสิน** ได้กล่าวว่า “ผู้นำ คือ หัวหน้างานหรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในหน่วยงาน แล้วจะประจักษ์ชัดว่าผู้นำของหน่วยงาน คือ ผู้บริหารของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน”^๒ การใช้อิทธิพลหรืออำนาจที่มีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้หรือกระตุ้นให้หรือชักนำให้ เพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ยินดี เต็มใจ พร้อมใจ ยินดีในการกระทำการ ให้มีความ กระตือรือร้นหรือร่วมดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้นำต้องการหรือตามที่ผู้นำต้องการให้มี พฤติกรรมไปในทิศทางที่เขาชักนำในการทำงานหรือดำเนินกิจกรรมที่ผู้นำนั้นรับผิดชอบหรือตามที่ ผู้นำนั้นต้องการ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ **สุรศักดิ์ ม่วงทอง** ได้กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลใดก็ตามที่มี อิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่มหรือมีบทบาทสำคัญ ในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ตามเป้าหมายใน การทำงานผู้นำอาจเป็นคนๆเดียวกับผู้บริหารก็ได้ ดังนั้น ในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่งๆ อาจมีผู้นำหลายคน นอกเหนือไปจากผู้บริหาร หรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง เป็นต้น”^๓ และยังสอดคล้องกับ **ประพันธ์ สุริหาร** ได้กล่าวว่า “ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำ ผู้ตัดสินใจเพราะมีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา หรือกลุ่มเป็นไปในทางที่ดี หรือในทางที่ชั่ว ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่น”^๔

หากพิจารณาถึงสังคมของประเทศไทย พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาหลักประจำชาติ การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ก็น่าจะเอื้อกับวัฒนธรรมไทยไม่มาก ก็น้อย การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ก็เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี และคำสั่งสอนที่สำคัญๆของพระพุทธ องค์กรที่ทรงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดีเพื่อใช้สำหรับเป็น แนวทางที่จะนำไปปฏิบัติได้แก่ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมต่อภาวะผู้นำ เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่คณะสงฆ์ โดยผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสต้องตระหนักรู้ และนำมาปฏิบัติให้ เกิดผลจริงจัง โดยสร้างความเชื่อมั่นต่อตนเองและลูกวัด เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความเข้าใจด้าน หลักธรรมของผู้นำ ต้องเข้าใจในการปฏิบัติต่อการปฏิบัติต่อคณะสงฆ์ที่อยู่อาวาสเดียวกัน ต้องมี

^๑ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔ – ๑๕.

^๒ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒ .

^๓ สุรศักดิ์ ม่วงทอง, **“พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์”**, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, หน้า ๕๙.

^๔ ประพันธ์ สุริหาร, **การบริหารการศึกษา**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๕ .

เทคนิคนำมาประยุกต์ในการปกครองสงฆ์ และต้องให้ความร่วมมือในการเข้าที่ประชุมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระบุญเรือง ฐิตธมโม**^๕ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิถีแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, จากผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ คือผู้มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจในการนำพาตนเองและคณะองค์กรให้ดำเนินไปได้ในสถานการณ์หนึ่งๆ ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริม ในพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ขรวาสาธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ รวมลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วจะต้องเกื้อหนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จในการปกครองทั้งสิ้น

การเชื่อมความสัมพันธ์ มีการประชาสัมพันธ์เป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กรของคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมาได้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการให้ทาน หรือการเสียสละที่ชาวพุทธเคยปฏิบัติกันมา โดยปราศจากความตระหนี่ มีความศรัทธา มีความเคารพ ให้ตามกาลเวลา โอบอ้อมอารีและเมื่อให้ไปแล้วก็ไม่กระทบตนหรือกระทบคนอื่น เป็นการกระทำให้องค์กรได้รับความสนับสนุนและทำให้อยู่รอด เป็นแนวทางในการควบคุมการทำงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเตรียมวิธีการเผชิญปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนประชาสัมพันธ์ที่ดีนั้น จะต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถทำให้เป็นจริงได้ เพื่อสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องและความสัมพันธ์ อันเกิดจากความสามัคคี โดยมีอุดมคติหรือแนวคิดเดียวกันคือการปฏิบัติตามของรูปแบบของการปกครอง เพราะถือเป็นมาตรฐานความดี เป็นการพัฒนาตามกระบวนการ เป็นนักจัดการที่ดี มีวินัย มีความสัมพันธ์กับการให้ การมีอุดมคติของความสัมพันธ์ในการรักษารูปแบบด้านการเผยแผ่ถือว่าได้ปฏิบัติตามแบบอย่างในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาอุทัย พลเทโว**^๖ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า กล่าวโดยสรุปพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมชุมชน โดยเห็นได้จาก บทบาทและงานของพระสงฆ์ที่ส่วนหนึ่งได้ส่งผลเป็นความจริง งามกายใจและกายและใจของสังคม ชุมชน การแสดงบทบาทของความเป็นผู้นำ หรือการกระทำอื่นใดในส่วนที่เป็นการคืนกลับให้อย่างน้อยพระสงฆ์ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้เยียวยาความยากไร้ทางกายและวิญญาณของสังคมในระดับหนึ่ง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในส่วนองงานด้านการพัฒนาชุมชนหรือการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งหรือให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น จะทำให้เราทราบว่าพระสงฆ์ได้มีบทบาทอย่างไรบ้างในสังคม และยังเป็นคุณูปการยิ่งแก่สังคมชุมชน เพราะในฐานะที่พระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์เป็นองค์กรหนึ่งทางสังคม และเป็นพลังสำคัญของการสร้างสรรค์พัฒนาในระดับรากหญ้า และเพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ให้มีความเข้มแข็งอย่างมีทิศทาง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมชุมชนที่พระสงฆ์จักเข้าไปดำเนินการ

^๕ พระบุญเรือง ฐิตธมโม, “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิถีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า (๑).

^๖ พระมหาอุทัย พลเทโว (พลเทพ), “ภาวะผู้นำกับการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๙), หน้า (๑).

พัฒนาในอนาคต ในฐานะที่พระสงฆ์นั้นเป็นผู้นำตามธรรมชาติอย่างแท้จริงของสังคมชุมชนและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอคม ปญฺญโร (บุญยัง)^๗ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน กรณีศึกษาวัดธรรมยุตในเขตจังหวัดพัทลุง”, จากการศึกษพบว่าด้านคุณลักษณะความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิทายพบว่า มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนคุณลักษณะความเป็นผู้นำของผู้นำชุมชนพบว่าผู้นำชุมชนบ้านปากแพรก และผู้นำชุมชนวัดบางแก้วผดุงธรรม มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แต่ผู้นำชุมชนวัดอุดมวรารามและผู้นำชุมชนบ้านพนางตุง มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิทายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้าน แต่ผู้นำชุมชนมีการจัดระเบียบการบริหารและการปกครองแก่คณะกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชนของตนเพิ่มเข้ามาด้วย การพัฒนาด้าน ศาสนพิธีกิจกรรม พบว่า เจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิทายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านเช่นกันแต่สิ่งที่ผู้นำชุมชนไม่ได้ช่วยเหลือ เจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดคือการจัดนิทรรศการงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และการปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมาะสมและถูกต้องแก่ชาวชุมชน

พระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณในการที่จะเข้าไปสู่ความเจริญทั้งทางจิตใจและร่างกาย เพื่อให้เกิดความสวัสดีระว่าง และให้เป็นไปเพื่อความปกติ โดยมีสตรระลือกอยู่เสมอ ส่วนทางจิตใจก็พัฒนาไปสู่การเกิดปัญญา อันเป็นการรู้แจ้งแห่งความจริงทั้งหลาย ให้คลายความสงสัยในชีวิต การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่อย่างพอดี พอเพียง จนไปสู่การปรับพฤติกรรม ทศนคติ และอารมณ์ โดยเฉพาะพฤติกรรมอันเกิดจากการปฏิบัติจนเคยชินที่ยังมุ่งสู่ความผิดพลาดต่าง ๆ หรือพฤติกรรมที่ยังผิดศีลธรรม ผิดกฎหมายบ้านเมือง ให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่ในทางที่ดี มีสัมมาทิฐิที่ถูกต้องตลอดทั้งความคิดเห็นในการดำเนินชีวิต และความคิดเห็นในการอยู่ร่วมกันต้องประกอบด้วยหลักปฏิบัติทั้งหลักการอยู่ร่วมกัน หลักปฏิบัติในการช่วยเหลือกัน หลักปฏิบัติในการที่ครองเรือน ครองตน และพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมในทิศทางแนวเดียวกัน อย่างมีความสุขความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมกรรมฐานในทางพระพุทธศาสนาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำที่ดี ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพรัช สู่แสนสุข^๘ ได้ศึกษาเรื่อง “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์” ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสตร์มีบทบาทเด่นชัดในการเรียนการสอนและการส่งเสริมกระบวนการในการสร้างเสริมและพัฒนาสัมมาทิฐิเป็นอย่างมาก พุทธศาสตร์มีคำอธิบายและแนวทางเสนอแนะต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิตในทุกๆ ระดับจนถึงระดับสูงสุดหรือระดับที่เอื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่มวลมนุษย์พึงได้ หรือแม้แต่การเสนอเครื่องมือที่ช่วยต่อกระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ ได้ (ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา)

^๗ พระมหาอคม ปญฺญโร (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน กรณีศึกษาวัดธรรมยุตในเขตจังหวัดพัทลุง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖),

^๘ ไพรัช สู่แสนสุข. หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ : การวิเคราะห์พระไตรปิฎก. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙

กระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ สามารถจัดสรุปในองค์ธรรม “อริยสัจ ๔” ได้ไม่ว่าจะในส่วนของจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน วิธีการปฏิบัติ และการตรวจสอบประเมินผล องค์ธรรมทั้ง ๔ ของอริยสัจ ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค” สรุปได้ดังนี้

๑. การเรียนการสอน เพื่อให้รู้ลักษณะหรือธรรมชาติของทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร มีลำดับและสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ในแต่ละองค์ธรรม

๒. การเรียนการสอนการปฏิบัติตามกิจในอริยสัจ ๔ ของแต่ละองค์ธรรม ได้แก่

๒.๑ การกำหนดรู้ทุกข์ การทำความเข้าใจในทุกข์หรือลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้น

๒.๒ การรู้ชัดในสาเหตุของทุกข์หรือปัญหาว่า ควรละควรแก้ไขที่ตรงสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุหลักของทุกข์ในชีวิตมนุษย์ คือ ตัณหา

๒.๓ การรู้ชัดในเป้าหมาย หรือกำหนดเป้าหมาย และมีความซาบซึ้งพอใจในเป้าหมายที่จะพึงเกิดเมื่อแก้ปัญหาได้ และเป้าหมายสูงสุดในชีวิตมนุษย์ที่ควรบรรลุ คือ การพ้นทุกข์

๒.๔ การรู้ในวิธีการแก้ปัญหาว่า เมื่อกระทำตามวิธีการนั้นแล้วสามารถแก้ปัญหาได้ทำให้ลดทุกข์ หหมดทุกข์ได้ ในการพัฒนาชีวิตนั้นมรรคหรือวิธีการแก้ทุกข์ที่สมบูรณ์ ที่ควรทำให้มากคือ มรรคมืองค์ ๘ หรือการศึกษาและปฏิบัติในศีล สมาธิ และปัญญา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๕.๓.๑.๑ ความสามัคคี มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมหลักพุทธธรรมทั้งหมด ผู้ศึกษาและปฏิบัติควรมีหลักในการนำหลักธรรมที่ปรากฏในเนื้อหาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ คือ การให้ การเสียสละ การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การให้อภัย เมื่อนำมาปฏิบัติดีแล้วความสมบูรณ์ความดีงาม และความสำเร็จก็จะส่งผลขึ้นในชีวิตประจำวัน

๕.๓.๑.๒ การปกครอง เมื่อมีความตั้งใจ เพื่อจะทำให้เกิดผลสำเร็จจากการปฏิบัติจริงแล้วถ่ายทอดตามลำดับขั้นของพระผู้ปกครอง เพราะผู้ที่รับฟังอย่างวิเคราะห้จับประเด็นสำคัญสามารถรู้ได้เฉพาะตนเอง และเมื่อรู้ผลแล้วย่อมส่งผลเป็นอานิสงส์ และจะได้นำผลนั้นมาปรับปรุงยุคที่ใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ตามโอกาส ตามเวลา และสถานะ เป็นต้น

๕.๓.๑.๓ ผู้ศึกษาสืบทอดและปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับงานเทศน์แหล่มหาชาติ ทำนองโคราชด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรนำผลหรือแนวทางการมาปรับปรุงยุคที่ใช้ในชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต เพราะทุกชีวิตต้องมีการดำรงชีวิตหรือความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ในส่วนความดีจะเกิดสมบูรณ์ขึ้น และเป็นไปเพื่อความสุขสมบูรณ์ในชีวิต

๕.๓.๑.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องเป็นผู้สนับสนุนของการช่วยเหลือในเรื่องของกิจกรรมงานส่งเสริมพัฒนาความรู้ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงทั้งชุมชน หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง และสามารถช่วยเผยแผ่ด้านการประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

๕.๓.๑.๕ การจัดตั้งชมรม จะต้องมีส่วนนำทางคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ จังหวัด นครราชสีมา และมีฝ่ายสนับสนุนทางคณะสงฆ์ วัดที่อยู่ภายในการปกครองของจังหวัดนครราชสีมา เพื่อสืบสานบุคลากรทางด้านพระสงฆ์ที่จะฝึกหัด เล่าเรียนของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเผยแผ่แบบ หล่อทำนองอีสาน พร้อมทั้งกำหนดสถานที่เพื่อให้เป็นศูนย์ประสานงาน ประชาสัมพันธ์ และมีการ จัดเก็บข้อมูลทางด้านคู่มือเนื้อหาสาระให้เป็นสารสนเทศทางด้านวิทยาการสมัยใหม่

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นการศึกษาวเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ใน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา แต่ถ้าจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้เห็นความชัดเจนหรือ รายละเอียดข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับหลักการศึกษาหลักภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ก็สามารถศึกษาได้ในส่วนรูปแบบในการพัฒนาต่าง ๆ คือ พัฒนาชุมชน พัฒนา สังคม เพื่อปรับใช้และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามลำดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาโดยศึกษาใน ประเด็นที่ว่า

๕.๔.๒.๑ การศึกษาวเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในยุคโลกาภิวัตน์ของการพัฒนาการสมัยใหม่

๕.๔.๒.๒ การศึกษาวเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยกำหนดในประเด็นเจาะจงประเด็นเดียว เช่น การปกครอง การเผยแผ่ เป็นต้น

๕.๔.๒.๓ การศึกษาวเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ในประเด็นของประเภทคุณค่าของการปกครอง การเผยแผ่ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ .

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

- กิติ ตยัคคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓.
- กรมการศาสนา, ฝ่ายฝึกอบรม. คู่มือพระสังฆาธิการ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐
- กวี วงศ์พัฒน์. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕.
- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- จรรยา คุณมี. การบริหารจัดการ. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.
- ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคณะ. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- โชติ ทองประยูร. คำบรรยายกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ ว่าด้วยวิธีการจัดศาสนาสมบัติของวัด. พระ
นคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- _____. คำบรรยายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕. แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒. พระนคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๖.
- ชูชัย สมธิโกร, ผศ.ดร. การพัฒนาบุคลากรด้วยกลุ่มสร้างสรรค์ความงอกงามทางจิตใจ. เชียงใหม่ :
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.
- ดิลก บุญเรืองรอด และคณะ. “ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม”. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัด
การศึกษาสำหรับนักบริหารสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๖.
- ดิน ปรัชญพุทธิ. ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม. เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ
หน่วยที่ ๑๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๒๗.
- เถาว์วัลย์ นันทาวิวัฒน์. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : หจก.สหาย
บล็อกและการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- ทวีช เปล่งวิทยา. จิตวิทยาผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- ทองใบ สุดซารี. เอกสารคำสอนรายวิชา ภาวะผู้นำและการจูงใจ. อุบลราชธานี : คณะวิทยาการ
จัดการสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๓.
- ทองอินทร์ วงศ์โสธร. หลักและระบบบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๔๔.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์สื่อตะวันออก, ๒๕๔๗.

ธีรยุทธ พึ่งเพียร. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๕.

นิตย สัมมาพันธ์, รศ. ภาวะผู้นำพลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอินโนกราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

บุญศรี พานะจิตต์. “ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.

วัชร ทรงแพรหม, ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่มที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๗.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), รวมธรรมะ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓.

อรุณ รักธรรม, หลักมนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

(๒) วิทยานิพนธ์:

เจ้าอธิการอิสระ วิจารณ์, “ภาวะผู้นำของพระอุปัชฌาย์ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

เฉียบ ไทยยิ่ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนกรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร กองแผนงาน กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

ชาญณรงค์ หินเกิด, “บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. “ภูมิปัญญาพุทธกับแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศของไทย”. ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต พัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

ทวี ขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๗.

นันทวรรณ อีสรานวัฒน์, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

นางสาวณัฐวรรณ ฐิตาคม, “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บุญช่วย จันทร์เหาะ, “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

ปกรณ ดันสกุล, “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ, ๒๕๔๖.

พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย), “ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสังฆรักษ์พรพรม อภิณฺจโน, “ภาวะผู้นำในการพัฒนาชุมชนของพระครูพิศาลประชานาถ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปณฺโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๓) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์	พระครูอดุลชัยคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย
สัมภาษณ์	พระครูสุมงคลสังขกิจ ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย
สัมภาษณ์	พระครูประดิษฐ์ธรรมญาณ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๑
สัมภาษณ์	พระครูอรุณชัยคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๒
สัมภาษณ์	พระครูสีลธัชธีรารัง ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลขุย
สัมภาษณ์	พระครูภัทรสารวิมล ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลไพล
สัมภาษณ์	พระครูสุวรรณธรรมวิภา ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลบ้านยาง
สัมภาษณ์	พระครูปรีชาชัยคุณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศิริวิชัยวิทยาราม
สัมภาษณ์	พระมหาสาธิต ญาณธโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม
สัมภาษณ์	พระใบฎีกาสุริยนต์ จุกวโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา
สัมภาษณ์	พระครูปลัดทัศนีย์ สีสโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโคกคู

- สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อากาศโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดไพล
- สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญโญ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์
- สัมภาษณ์ พระอธิการจันทิ จกกวโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเขื่อน้อย
- สัมภาษณ์ พระอธิการบุญส่วน ปญญาทีโป ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านมาบป่าแดง
- สัมภาษณ์ พระอธิการโพธิ์ กิตติสาโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านกุดกีสี่ดาราม
- สัมภาษณ์ พระอุดร ธีรภทฺโท ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดห้วยผักหนาม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

**แบบสัมภาษณ์ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของ
เจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา**

.....

การเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้ประกอบการศึกษาวิทยานิพนธ์ ตามหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของ
เจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ
๒. เพื่อศึกษาปัญหาที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด
นครราชสีมา

แบบสัมภาษณ์ แบ่งรายละเอียดเป็น ๔ ตอน ดังนี้

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 ตอนที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ
 ตอนที่ ๓ ปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
 ตอนที่ ๔ การวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....

๑.๒ อายุ.....ปี พรรษา.....พรรษา

๑.๓ การศึกษา () ศาสนศึกษา นักรธรรม.....

() เปรียญธรรม.....

() สามัญศึกษา.....

() อื่น ๆ

๑.๔ ตำแหน่ง.....

๑.๕ ที่อยู่.....

๑.๖ ประสบการณ์ในการปกครองคณะสงฆ์.....ปี

ตอนที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ

๒.๑ ท่านมีความรู้ความเข้าใจในหลักพรหมวิหาร ๔ อย่างไร ?

[illegible]

๒.๒ ท่านคิดว่าหลักพรหมวิหาร ๔ มีส่วนส่งเสริมภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสอย่างไรบ้าง ?

[illegible]

๒.๓ ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรมีเมตตาในการปกครองอย่างไรบ้าง ?

[illegible]

๒.๔ ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรมีกรุณาในการปกครองอย่างไรบ้าง ?

๒.๕ ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรมีมุทิตาในการปกครองอย่างไรบ้าง ?

๒.๖ ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรมีอุเบกขาในการปกครองอย่างไรบ้าง ?

๒.๗ ความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๓ ปัญหาภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๒๐ ข้อ
โปรดทำเครื่องหมาย X ลงในช่องระดับปัญหาอุปสรรคของภาวะผู้นำ ที่ท่านคิดว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
๑. เจ้าอาวาสขาดความรู้ด้านภาวะผู้นำ					
๒. เจ้าอาวาสไม่เข้าใจในการปฏิบัติต่อคณะสงฆ์ที่อยู่ในอาวาสเดียวกัน					
๓. การปฏิบัติด้านภาวะผู้นำไม่ส่งผลตามหน้าที่ของตน					
๔. ไม่มีระเบียบวินัย					
๕. ไม่มีการประชุมคณะสงฆ์ในวัดของตนเอง					
๖. ขาดความสามัคคีในหมู่คณะ					
๗. ไม่เข้าใจระบบในการอยู่ร่วมกัน					
๘. ขาดวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำที่ดี					
๙. ไม่สามารถสั่งงานหรือกระจายงานอย่างเหมาะสม					
๑๐. ไม่มีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ					
๑๑. ไม่มีเมตตาธรรม					
๑๒. ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง					
๑๓. ไม่กล้าตัดสินใจ					
๑๔. ไม่มีกลยุทธ์หรือเทคนิคในการปกครองสงฆ์					
๑๕. ไม่สามารถเข้ากับผู้นำชุมชน					
๑๖. ยึดความคิดเห็นตนเองเป็นที่ตั้ง					
๑๗. พระสงฆ์ภายในวัดไม่ให้ความเคารพยำเกรง					
๑๘. ไม่มีแผนงานในการสร้างสรรค์ด้านการปกครอง					
๑๙. ไม่เข้าร่วมประชุมคณะสงฆ์					
๒๐. ไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง					

ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม

ตอนที่ ๔ การวิเคราะห์ภาวะผู้นำเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

๕.๑ ท่านคิดว่าภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสควรเป็นอย่างไรบ้าง ?

๔.๒ ท่านคิดว่าเจ้าอาวาสควรมีหลักธรรมในการปกครองที่ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีแนวทางในการประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาอย่างไรบ้าง ?

๔.๓ ท่านคิดว่ากระบวนการใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาด้านการปกครองของเจ้าอาวาส
ในอำเภอลำทะเมนชัย เพื่อการพัฒนาสังคม ได้อย่างไรบ้าง ?

๔.๔ ท่านคิดว่า หลักภาวะผู้นำที่ดีสำหรับเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย สามารถ
แก้ปัญหาในปัจจุบัน ได้อย่างไรบ้าง ?

๔.๕ ท่านคิดว่า หลักภาวะผู้นำที่ดีสำหรับเจ้าอาวาสสามารถสร้างความมั่นคงและการพัฒนา
วัดและลูกวัดที่เรียบร้อย ได้อย่างไรบ้าง ?

๔.๖ ท่านคิดว่า การเข้าร่วมประชุมคณะสงฆ์สามารถช่วยให้พัฒนาความเป็นภาวะผู้นำระดับ
เจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ได้อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๗ ท่านคิดว่า ผลลัพธ์ของการใช้หลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาส เพื่อการปกครองพระสงฆ์
ในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ซึ่งสามารถสร้างความดีงามแก่คณะสงฆ์ได้อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ข

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. รศ. ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน : ที่ปรึกษาผู้อำนวยการด้านวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ผศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร : ที่ปรึกษาคณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
๓. ผศ. ดร.ทิพย์ ชันแก้ว : อาจารย์ประจำภาควิชาการสอนพระพุทธศาสนาและ
จิตวิทยาแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑. พระครูอดุลชัยคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย
ที่อยู่ วัดศิริชัย ตำบลไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๒. พระครูสมุทสงคสังฆกิจ ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย
ที่อยู่ วัดสมุทสงคาราม ตำบลขุขันธ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๓. พระครูประดิษฐ์ธรรมญาณ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๑
ที่อยู่ วัดโนนรังปอแดง ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๔. พระครูอริยมงคลคุณ ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๒
ที่อยู่ วัดอริยมงคลคุณ ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๕. พระครูสีลธัชธารัง ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลขุขันธ์
ที่อยู่ วัดเก่าหนองบัววัง ตำบลขุขันธ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๖. พระครูภัทรสารวิมล ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลไพล
ที่อยู่ วัดหนองโปรง ตำบลขุขันธ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๗. พระครูสุวรรณธรรมวิรัช ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลบ้านยาง
ที่อยู่ วัดตลาดทอง ตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๘. พระครูปรีชาชัยคุณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศิริวิชัยวิทยาราม
ที่อยู่ วัดศิริวิชัยวิทยาราม ตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๙. พระมหาสาธิต ญาณธโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดจันทนาราม
ที่อยู่ วัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๐. พระใบฎีกาสุนทรียันต์ จกุกวโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา
ที่อยู่ วัดโนนบุรพา ตำบลไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๑. พระปลัดทัศนันท์ สีลธโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโคกตูม
ที่อยู่ วัดโคกตูม ตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๒. พระอธิการพิเนตร อาภากร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดไพล
ที่อยู่ วัดไพล ตำบลไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๓. พระสมุห์บุญเรือน สบบุญโญ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์
ที่อยู่ วัดศิริโกศาภิรมย์ ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๔. พระอธิการจันทิ จกุกวโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองเขื่อน้อย
ที่อยู่ วัดบ้านหนองมะเขื่อน้อย ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๕. พระอธิการบุญส่วน ปณญาทีโป ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านมาบป่าแดง
ที่อยู่ วัดบ้านมาบป่าแดง ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๖. พระอธิการโพธิ์ กิตติสาร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านกุดกีสี่ดารา
ที่อยู่ วัดบ้านกุดกีสี่ดารา ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
๑๗. พระอุดร ธีรภทโท ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดห้วยผักหนาม
ที่อยู่ วัดห้วยผักหนาม ตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไข
เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๙๒

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิพลโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แด่โฮง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

นางจ. นิตยาพรหม
11/21/2561
อ.ดร. รวดี
ร.ก. 61

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓
 ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๙๒ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปุณฺโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนโสสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้ตรวจแก้ไขแล้ว
 (นางอ. น. ชันแก้ว)
 ๑ มกราคม ๒๕๖๑

 (พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว จข

๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิพลโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1๕๓๐๘/๕/๙/๑๕๖
 15401/๕2/๙๕๙

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๑. ๕๙/๙๕๖/

30 ธันวาคม 2560

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์
ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหส์ัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิพลโณ นามสกุล หงษา रहสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แด่โสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูชุลนสัสดุค
เจ้าคณะอำเภอเมืองบุรีรัมย์
วิเทศกิจ ๒๐๕๖๓ ๗๒๕๖

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณณ์ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนโรสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ
ร.อ.อ. สิริเพณียะ
วิมล ธีระมุก

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร ดร.พระครูวิมลธรรมวิมล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนโรสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

(๑) ดร. เทพวัลย์

จึงขอเรียนขอ

ขอคุณ

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวิมลคุณธรรม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนไมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญโญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูวิมลคุณธรรม
๑๙ ธันวาค ๒๕๖๑
วัดป่าวิเวกวัฒนาราม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวิมลธรรมวิมล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญโญ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญโญ

อนันต์ ใจบุญ

สมิท งาม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลบูรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบูรณ์, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

นร.ดร. สัตติชัย ชีว

๑.๓ - นร.

ผอ.วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหส์ัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระมหาสุชาติ รตนหิรัญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

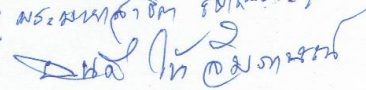
(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระมหาสุชาติ รตนหิรัญ

พระมหาสุชาติ รตนหิรัญ

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอพระราชทานพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

เรียน/เจริญพร พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณฺญ์ ฉายา อภิปุณฺโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา

มีมติให้รับอนุมัติ

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญโญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูธีรธำชฌ์คุณ.

รองเจ้าคณะตำบลบ้านตา

อินทร์บุรี ๕ ม.ค. ๒๕๖๑

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอมอบอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระอธิการโพธิ์ กิตฺติโสภณ

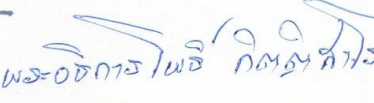
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณณ์ ฉายา อภิปุณฺโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนไมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระอธิการโพธิ์ กิตฺติโสภณ
วันที่ ๕/๑๐/๖๑ ผศ.สมชาย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการสัมมนาประจำปี ๒๕๖๓

เรียน/เจริญพร พระอนุชาสาวดอ อภิรักษ์พงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๒ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระระจัน ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์สำนักงานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิพลโณ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระปลัดกิตติ ยุติธโร
อธิการ/ผู้อำนวยการ

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติสัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร พระครูวิมลคุณธรรม เจ้าอาวาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรจน์ ฉายา อภิปัญญา นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และดร.บรรพต แด่ไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนี้สัณนิษฐานจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

พระอธิการจันทิ จันทวิโร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระอธิการจันทิ จันทวิโร

อ.มจ.ไวฑูรย์สิงห์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติสัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร พระครูวิมลคุณธรรม สิริภิกขุ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณ ฉายา อภิปัญโญ นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แคนไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกรวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญโญ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พระครูวิมลคุณธรรม สิริภิกขุ
ยินดีให้ข้อมูลสัมภาษณ์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๐๑

๕ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระอริยทรัพย์นาค อามหาโร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาพระรณย์ ฉายา อภิปุลโล นามสกุล หงษา รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๑๘๒๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และดร.บรรพต แด่ไธสง เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขอโน้มน้าวขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

တစ်ကမ္ဘာလုံး တွေ့ရှိ

ภาคผนวก ฉ

ภาพบรรยากาศการสัมภาษณ์

ภาพที่ ๑ สัมภาษณ์ พระครูอดุลชัยคุณ เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดศิริชัย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค.
๒๕๖๑

ภาพที่ ๒ สัมภาษณ์ พระครูสุมงคลสังขกิจ รองเจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดสุ่มังคลาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๓ สัมภาษณ์ พระครูประดิษฐ์ธรรมญาณ เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๑
จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดโนนรังปอแดง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๔ สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขมคุณ เจ้าคณะตำบลช่องแมว เขต ๒ อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่อรัญญาวาส อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๕ สัมภาษณ์ พระครูสีลธัชธำรง เจ้าคณะตำบลขุย อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดเก่าหนองบัววง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๖ สัมภาษณ์ พระครูภัทรสารวิมล เจ้าคณะตำบลไพล อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๗ สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณธรรมวิภาฯ เจ้าคณะตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดตาดทอง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๘ สัมภาษณ์ พระครูปรีชาชัยคุณ เจ้าอาวาสวัดศิริวิชัยวิทยาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่ศิริวิชัยวิทยาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๕ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๙ สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ญาณธโร เจ้าอาวาสวัดจันทาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดจันทาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๐ สัมภาษณ์ พระปลัดทัศนันท์ สีลธโร เจ้าอาวาสวัดโคกตู อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดจันทาราม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๑ สัมภาษณ์ พระใบฎีกาสุริยันต์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดโนนบุรพา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๒ สัมภาษณ์ พระอธิการพิเนตร อาภากร เจ้าอาวาสวัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๓ สัมภาษณ์ พระสมุห์บุญเรือน สปปญญ เจ้าอาวาสวัดศิริโกศาภิรมย์
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดศิริโกศาภิรมย์ อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๔ สัมภาษณ์ พระอธิการโพธิ์ กิตติสาโร เจ้าอาวาสวัดกุดกีสี่ดาราม
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดกุดกีสี่ดาราม อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๕ สัมภาษณ์ พระจันท์ จกกวโร เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองมะเขื่อนน้อย
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านหนองมะเขื่อนน้อย
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๖ สัมภาษณ์ พระอธิการบุญส่วน ปญญาทีโป เจ้าอาวาสบ้านมาบป่าแดง
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดบ้านมาบป่าแดง อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑

ภาพที่ ๑๗ สัมภาษณ์ พระอธิการอุดร ธีรภทฺโท เจ้าอาวาสวัดห้วยผักหนาม
อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สถานที่สัมภาษณ์ที่วัดห้วยผักหนาม อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๔ ม.ค. ๒๕๖๑

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระมหาพระรจน์ อภิปัญโญ หงษา
เกิด	: วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๒๒
สถานที่เกิด	: บ้านปลักอีแรด ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
ภูมิลำเนาเดิม	: วัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
การศึกษา	: สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา : สำเร็จการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสำโรงท่า จังหวัดสุรินทร์ : สำเร็จการศึกษาลัทธิสุตพุทธศาสนาบัณฑิต (พธ.บ.) จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี : สอบได้นักธรรมชั้นเอก จากวัดโปรดเกษฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ : สอบได้เปรียญธรรมประโยค ๑-๒ วัดโปรดเกษฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ : สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค วัดโปรดเกษฐาราม จังหวัดสมุทรปราการ
อุปสมบท	: วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ วัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พระอุปัชฌาย์ พระครูสิริคณานุรักษ์ วัดศิริโกศาภิรมย์ ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
สังกัด	: วัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
หน้าที่	: พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดจันทนาราม
ปีเข้าศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดจันทนาราม ตำบลช่องแมว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา